

1575.

ISOVANHEMMUUDEN MERKITYS ISOÄIDEILLE

Marika Mäkelä

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Kevät 1999

Kasvatustieteen laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Mäkelä, Marika. ISOVANHEMMUUDEN MERKITYS ISOÄIDEILLE

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 1999. 81 sivua. Julkaisematon.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää isovanhemmuuden merkitystä isoäideille. Isovanhemmuuden merkityksen ilmenemistä tarkasteltiin isoäitien toiminnassa ja vuorovaikutussuhteissa lastenlapsiinsa. Tutkimuksessa haastateltiin 18 isoäitiä. Isoäidit olivat iältään 45–86-vuotiaita ja heillä oli 1–20 lastenlasta. Osa teemahaastatteluista oli valmiiksi kerättyä aineistoa. Aineisto analysoitiin laadullisesti.

Lastenlasten hoitoon osallistuminen ja yhdessäolo pienten lastenlasten kanssa olivat perustana monipuoliselle toiminnalle isovanhempana sekä isovanhemmuuden merkitykselle. Tunne lastenlastensa elämään kuulumisesta lisäsi isovanhemmuuden merkitystä isoäideille. Isoäidit kokivat isovanhemmuuden henkilökohtaisena ja perheeseen liittyvänä asiana. Isovanhemmuus merkitsi isoäideille suvun jatkumista ja arvostusta perheessä. Lastenlasten kanssa voitiin myös korjata omien lasten kasvatuksessa tehtyjä virheitä. Lastenlapset toivat iloa isoäitiensä elämään. Osalle isoäideistä isovanhemmuudella ei ollut kovin suurta merkitystä. He edustivat työssäkäyviä ja harrastussuuntautuneita isoäitejä.

Isoäidit arvostivat isovanhemmuuttaan. Varsinkin iäkkäämmille isoäideille isovanhemmuus ja suhteet lasten perheisiin olivat keskeisiä elämänsisältöjä. Mitä keskeisemmäksi isovanhemmuus koettiin omassa elämässä, sitä enemmän isoäidit kertoivat isovanhemmuuden merkityksestä itselleen. Pienten lastenlasten isoäidit olisivat halunneet osallistua enemmän etäällä asuvien lastenlastensa hoitoon ja kasvatukseen. Tutkimuksen tulokset olivat samansuuntaisia kuin aikaisemmissa tutkimuksissa.

Avainsanat: isovanhemmuus, isovanhemmuuden merkitys, isoäidit

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 NÄKÖKULMAT ISOVANHEMMUUTEEN	7
3 ISOVANHEMMUUS PERHESUHTEENA	9
3.1 Vanhemmat isovanhemmuuden edistäjinä tai ehkäisijöinä	9
3.2 Yhteydet lastenlapsiin	11
4 TOIMINTA ISOVANHEMPANA	13
4.1 Isovanhemman toimintaan vaikuttavia tekijöitä	13
4.2 Isovanhemman toimintatapoja	16
5 ISOVANHEMMUUDEN MERKITYS	18
6 TUTKIMUSTEHTÄVÄT	23
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
7.1 Tutkimuksen kohdejoukko	24
7.2 Tutkimusmenetelmä	26
7.3 Aineiston analyysi	29
8 TULOKSET	33
8.1 Lastenlasten kasvatukseen osallistuminen	33
8.2 Isoäitien toiminta lastenlastensa kanssa	39
8.3 Kasvatusvastuu isoäidin toiminnan perustana	44
8.4 Yhteydenpito lastenlapsiin	46
8.5 Isoäitien tyytyväisyys lastenlapsisuhteisiinsa	49
8.6 Isoäitien kokemuksia isovanhemmaksi tulostaan	53

8.7 Isovanhemmuuden vaikutus isoäidin elämään	58
8.8 Isovanhemmuuden merkitys	60
9 POHDINTA	68
9.1 Tutkimustulosten tarkastelua	68
9.2 Tutkimuksen arviointia	70
LÄHTEET	73
LIITTEET	80

1 JOHDANTO

Isovanhemmat ja erityisesti isoäidit ovat usein nuorten lapsiperheiden tärkeitä tukijoita ja auttajia lastenhoidossa. Lastenlasten kasvaessa heitä tarvitaan pienten koululaisten seuralaisiksi koulupäivien jälkeen. Monilla lastenlapsilla on myös rakkaita muistoja kesälomista isovanhempiensa luona. Mutta mitä isovanhempana oleminen merkitsee isoäideille itselleen? Entä muuttuuko isovanhemmuuden merkitys, kun lastenlapset kasvavat? Isovanhemmuus on toisenlaista silloin kun lastenlapset voivat pistäytyä lähellä asuvan isoäitinsä luona, sen sijaan että lastenlapset asuisivat satojen kilometrien päässä isoäidistään.

Niin monta kuin on isoäitiä, niin monta isovanhemmuuden merkitystäkin on olemassa. Isovanhemmuus on varsin henkilökohtainen kokemus isoäideille. Isovanhemmuuden merkitykset voivat vaihdella elämäntilanteiden mukaan, lastenlasten kasvaessa ja oman iän karttuessa. Yhteisenä piirteenä on kuitenkin se, että lastenlapset tuovat monin tavoin iloa isoäideilleen. Isoäidit voivat muistella omaa lapsuuttaan, nuoruuttaan ja äitinä olemista seuratessaan lastenlastensa varttumista. Lastenlapset voivat myös lähentää iäkkäitä isoäitejä nuorempien sukupolvien elämänmenoon.

Isovanhemmuus on perinteisesti liitetty vanhuuteen. Isoäiti mielletään usein istumaan keinutuoliin ja kutomaan villasukkaa. Isovanhemmuus alkaa kuitenkin jo paljon aikaisemmin ennen kuin isoäiti ennättää istuutua keinutuoliinsa. Isovanhemmaksi tullaan useimmiten keski-iässä, jolloin nykyisin usealla isoäidillä on työura sekä oma perheensä

ja elämänsä. Suvun ja perheen aseman sekä työelämän muutokset yhteiskunnassamme tekevät isovanhemmuuden mielenkiintoiseksi tutkimusaiheeksi. Robertson, Tice ja Loeb (1985, 217) ovat todenneet isovanhemmuuden muotoutuvan suhteessa muihin samanaikaisiin elämäntapahtumiin. Isovanhemmaksi tulo ei ole isoäidin päätäntävällässä, eikä hän voi itse vaikuttaa siihen milloin hän lastenlapsia saa. Isovanhempien on siten sopeuduttava nuoremman sukupolven ratkaisuihin.

Isovanhemmuutta ja isoäitiyttä on tutkittu Suomessa vähän. Yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa isovanhempien omat tuntemukset ovat jääneet taka-alalle, koska isovanhemmuutta on tarkasteltu enemmän lastenlasten näkökulmasta. Tutkimukset ovat olleet otokseltaan pieniä ja rajoittuneet esimerkiksi tutkimaan isovanhempia lastenlastensa sijaisvanhempina. Isovanhemmuutta käsittelevissä tutkimuksissa isoäidit ovat usein olleet enemmistönä kohdejoukoissa. Tästä johtuen tässä tutkimuksessa käytetään isovanhemmuutta ja isoäitiyttä rinnakkaisina käsitteinä.

Isovanhemmuuden tutkiminen on rajoittunut myös tiettyihin väestöryhmiin. Etnisten ryhmien välillä on havaittu kulttuurisia eroja, esimerkiksi isovanhempien toiminnassa. Kulttuuriset erot onkin otettava huomioon, kun vertaillaan ulkomaisia tuloksia suomalaiseen isovanhemmuuteen. Yhdysvaltalaisten tutkimustulosten siirrettävyyttä maahamme voidaan perustella sillä, että myös Suomessa kunnioitetaan yksilöllisiä arvoja, vaikkakaan ne eivät korostu yhtä voimakkaasti kuin Yhdysvalloissa. (Hofstede 1984; Hurme 1997, 249).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää isovanhemmuuden merkitystä isoäideille. Tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten isovanhemmuuden merkitys heijastuu isoäitien toiminnassa ja heidän suhteissaan lastenlapsiinsa.

2 NÄKÖKULMAT ISOVANHEMMUUTEEN

Ymmärtääksemme isovanhemmuuden merkitystä on aluksi tarkasteltava isovanhemmuutta laajemmin. Isovanhemmuus on moniulotteinen ilmiö, jonka vaikutus ei kohdistu pelkästään isovanhempaan itseensä. Ensiksikin yhteisöllisesti tarkasteltuna isovanhemmuus on sosiaalinen rooli. Isoäidillä on tietty status ja hänelle on asetettu tiettyjä odotuksia perheessä ja yhteiskunnassa. Isovanhemman sosiaalinen rooli perheessä näkyy nykyisin perherakenteen vertikalisoitumisena lapsiluvun pienentyessä. (Kahana & Kahana 1971.) Väestön ikääntyessä isovanhemman sosiaalinen rooli yleistyy, kun ihmiset elävät yhä pidempään.

Toiseksi isovanhemmuus on emotionaalinen tila isoäidissä itsessään. Isovanhemmuuden emotionaaliseen puoleen sisältyvät isoäidin henkilökohtaiset kokemukset ja hänen tunteensa lastenlapsiaan kohtaan. Isoäidin muistot omista isovanhemmistaan sekä hänen omista vanhemmistaan lastensa isovanhempina liittyvät isovanhemmuuden emotionaalisuuteen. (Kahana & Kahana 1971.)

Kolmanneksi isovanhemmuutta tarkastellaan vuorovaikutussuhteina lastenlapsiin. Tämä on toiminnallisin ja yleisin näkemys isovanhemmuudesta. Isoäidin ja lastenlasten vuorovaikutus tapahtuu perheessä, joten kaikki sukupolvien väliset suhteet vaikuttavat isovanhemmuuteen. Vanhempien ja isoäidin suhde määrää isoäidin ja lastenlasten välisten suhteiden muotoutumista. (Kahana & Kahana 1971.)

Neljänneksi isovanhemmuudessa on symbolinen aspekti, joka kuvaa jatkuvuutta ihmisen elämässä. Symbolinen isovanhemmuus liittyy isoäitien tekemiin tulkintoihin roolistaan ja isovanhemmuutensa merkityksestä. (Kahana & Kahana 1971.)

Kahanoiden esittämä jaottelu on teoreettinen, eikä se pohjautu empiiriseen aineistoon. Kuitenkin se auttaa hahmottamaan isovanhemmuutta moniulotteisena ilmiönä. Käytännössä isovanhemmuuden eri puolet ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään. Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan isovanhemmuuden merkitystä Kahanoiden (1971) määritelmän mukaan sekä emotionaalisenä tilana että vuorovaikutussuhteena perheessä. Kiinnostavaa on siis se, kuinka symbolinen merkitys läpäisee isovanhemmuuden emotionaalisen ja vuorovaikutuksellisen puolen.

Hurme (1988) on tarkastellut isovanhemmuuden merkitystä isoäitien näkökulmasta. Hän on erottanut isovanhemmuudesta neljä osa-aluetta, jotka selkiyttävät isovan-

hemmuuden henkilökohtaisen merkityksen muodostumista. Isovanhemmuuden tiedolliseen puoleen liittyvät isoäidin käsitykset itselleen kuuluvista oikeuksista ja velvollisuuksista. Tämä ilmenee esimerkiksi isoäidin puheissa ja ajatuksissa isovanhemmuudestaan. Käyttäytymisen osa-alueeseen puolestaan sisältyvät isoäidin toiminta ja yhdessäolo lastensa perheiden ja lastenlastensa kanssa. Isovanhemmuuden affektiiviseen puoleen kuuluvat isoäidin tunteet lastenlapsiaan kohtaan sekä tyytyväisyys roolistaan isovanhempaina. Myös Hurmeen jaottelussa on mukana isovanhemmuuden symbolinen puoli, joka käsittää isoäitien antamat merkitykset isovanhemmuudestaan. (Hurme 1988, 79.)

Vaikka tässä tutkimuksessa päähuomio kohdistuu isovanhemmuuden merkityksiin, niitä ei pidä tarkastella irrallaan isoäidin elämäntilanteesta. Merkitykset muodostuvat suhteessa isoäidin henkilökohtaisiin kokemuksiin, tunteisiin ja aikaisempiin tietoihin. Kornhaberin (1985, 163) sanoin isovanhemmuus tulee esiin vaistomaisesti yksilön ajatuksissa, tunteissa ja toiminnassa. Isovanhemmuuden herättämät tuntemukset ovat yhtä aikaa ruumiillisia, mielellisiä ja älyllisiä tapahtumia. Niihin liittyy tunne mukana olemisesta ja johonkin sitoutumisesta. Tuntemukset voivat olla yksilön sisäisiä tai yksilöiden välisissä suhteissa syntyviä. (Jokinen 1996, 25–26.)

Myös Kivnick (1985, 151–152) korostaa isovanhemmuuden osatekijöiden vuorovaikutusta. Isovanhemmuutta tutkittaessa on siis tarkasteltava isovanhemmuuden merkitystä, roolille luonteenomaista käyttäytymistä sekä roolista koettua tyydytystä. Monissa tutkimuksissa on keskitytty tarkastelemaan vain isovanhemmuuteen liittyviä rooleja ilman muiden osatekijöiden erittelyä.

3 ISOVANHEMMUUS PERHESUHTEENA

3.1 Vanhemmat isovanhemmuuden edistäjinä tai ehkäisijöinä

Isovanhemmuus on ryhmäsuhde, johon lapsenlapsen ja isoäidin lisäksi kuuluvat lapsen vanhemmat. Kun lastenlapset ovat vauvaikäisiä tai pikkulapsia, isoäidin toiminta perustuu enemmän lasten ja vanhempien sekä aikuisten välisille suhteille perheessä kuin lastenlasten ja isoäidin suhteisiin. Isovanhemman ja lapsenlapsen suhde vaatii lujittuakseen arvostusta, huomiota ja tukea vanhemmilta. Suhteen läheisyyttä edistää myös se, että vanhemmat arvostavat isovanhempaa. (Holladay, Denton, Harding, Lee, Lackovich & Coleman 1997; Kalliopuska 1994, 1087.) Isovanhemmuuden merkitys ja arvostus kertovat sukupolvien välisten suhteiden vahvuudesta perheessä. Ei ole yhtään vähäteltyä sanaa, että isovanhempien tärkein tehtävä on ylläpitää perhesysteemiä. (Troll 1980, 479; 1983, 63.)

Vanhemmat joko edistävät tai ehkäisevät isoäidin ja lastenlasten välistä vuorovaikutusta (Robertson 1977, 172). Lämpimät suhteet vanhempien ja isoäidin välillä vaikuttavat myönteisesti lastenlasten ja isoäidin suhteen laatuun sekä isovanhemmuudesta koettuun tyytyväisyyteen (Hurme 1988; King & Elder 1997; Thomas 1989, 279). Lastenlasten merkitys isoäideille onkin suurinta perheissä, joissa aikuisten sukupolvien välinen kiintymys on voimakasta. Kun äiti ja hänen aikuinen tyttärensä olivat kiintyneitä toisiinsa, myös lapsenlapsi vieraili useammin isoäitinsä luona. (Hurme 1988, 115.) Isoäidin tunteet lastenlapsiaan kohtaan ovatkin osa laajempaa tunnetta perheen yhteenkuuluvuudesta. Esimerkiksi isoäitien tunteet tyttärentyttäriään kohtaan olivat samansuuntaisia kuin heidän tunteensa omia tyttäriään kohtaan. (Thomson & Walker 1987; Troll 1994, 191.)

Isovanhemmuuden merkitystä tarkasteltaessa kohdataan vuosikymmeniä jatkunut keskustelu ydinperheen eduista ja haitoista. Tähän viitataan niin ikään tutkijoiden kiinnostus yhä uudelleen ja uudelleen määritellä isovanhemman tyylejä ja tehtäviä (mm. Cherlin & Furstenberg 1985; Neugarten & Weinstein 1964). Puolalaisen Tyszkowan (1991, 51) mukaan isovanhemmilla on edelleen paikkansa lastensa perheissä ja lastenlastensa kasvattajina. Samoin ovat todenneet yhdysvaltalaiset Roberto ja Skoglund (1996, 108), joiden mukaan isovanhemmat kuuluvat kiinteästi perheen sosiaaliseen verkostoon.

Isovanhemmat tukevat perhettä, säilyttävät suvun arvoja ja rituaaleja, tarjoavat apuaan ja emotionaalista tukeaan sekä lapsilleen että lastenlapsilleen.

Myös suomalaisessa tutkimuksissa on tarkasteltu isovanhempien osuutta lapsiperheiden elämässä. Työn ja perheen yhteensovittamisprojektissa aikuisista yli puolet sai tukea omilta tai puolisonsa vanhemmilta vähintään kerran kuukaudessa. Alle 35-vuotiaat saivat eniten apua isovanhemmilta. Tuen muoto ja useus vaihtelivat perheen elämäntilanteen mukaan nuorille perheille tarjottavasta lastenhoitoavusta rahalliseen ja henkiseen tukeen. (Lammi-Taskula 1998, 3.)

Sysiharju (1984) on todennut, että isovanhemmat ja heidän aikuiset lapsensa tapaavat toisiaan säännöllisesti ja että eri sukupolvet muodostavat olennaisen osan toistensa sosiaalisista verkostoista. Perhesuhteiden merkitys korostuu edelleen muiden sosiaalisten suhteiden vähentyessä. Esimerkiksi lapsettomilla ikäihmisillä oli vähemmän sosiaalisia kontakteja kuin niillä, joilla oli lapsia ja lastenlapsia. (Suutama 1986, 48.) Kivnick (1984, 36) huomauttaa kuitenkin, että isovanhemmille perhesuhteiden tärkeys liittyy lähinnä maantieteelliseen läheisyyteen, osapuolten avuntarpeeseen sekä lasten ja vanhempien velvollisuudentunteisiin toisiaan kohtaan.

Avioerot ja muutokset perherakenteissa vaikuttavat isoäitien ja lastenlasten suhteisiin. Tutkimuksissa on havaittu, että yksinhuoltaja- ja uusperheiden lastenlapsilla olivat tiiviimmät kontaktit läheiseksi kokemaansa isovanhempaansa kuin niillä lapsilla, jotka elivät ehjässä perheessä. Isovanhemmilla oli aktiivisempi rooli avioeroperheissä. (Denham & Smith 1989, 347; Kennedy 1992; Kennedy 1990.) Isovanhemmat ovatkin tärkeitä suojauskureita perheen sisäisissä konflikteissa ja muutoksissa. (Kornhaber & Woodward 1985, 151; Troll 1983.) Koska lapset jäävät avioerossa usein äitinsä luokse asumaan, isoäidit lisäävät todennäköisemmin yhteydenpitoaan ja avuntarjontaansa tyttäriilleen. Kun taas poika eroaa, isoäitien yhteydet pojanlapsiin vähenevät. (Denham & Smith 1989; Spitze, Logan, Deane & Zerger 1994.) Suomessa on yleistynyt lasten yhteishuoltajuus, ja se luultavasti auttaa isoäitejä säilyttämään suhteitaan myös poikiensa lapsiin avioerojen jälkeen.

3.2 Yhteydet lastenlapsiin

Isoäidin ja lastenlasten väliset suhteet luovat perustan isovanhemmuuden merkitykselle. Kiintymys lapsenlapsen muodostuu yhdessäolon kautta. (Kornhaber & Woodward 1985, 63; Miller & Cavanaugh 1990.) Sekä yhdysvaltalaiset että eurooppalaiset tutkijat ovat tulleet siihen tulokseen, että isovanhemman ja lastenlasten yhteydenpidon määrä ja laatu ilmaisevat isovanhemmuuden merkitystä perheessä. Heidän kahdenkeskiset tapaamisensa ja suorat kontaktinsa ilman vanhempien välitystä lähentävät isovanhempaa lastenlapsiinsa. (Holladay ym. 1997; Kornhaber & Woodward 1985; Sticker 1991.) Isovanhemmat ovat pitäneet läheisyyttä, keskinäistä kunnioitusta ja kumppanuutta sekä empaattista välittämistä isovanhemman ja lapsenlapsen välisen hyvän suhteen perustana (Kalliopuska 1994, 1087). Thomasin (1989, 269) mukaan isoäidin yhteydet lastenlapsiinsa kertovat siitä, kuinka tyytyväinen isoäiti on lastenlapsisuhteisiinsa, millainen vastuu hänellä on lastenlastensa kasvatuksessa ja mitä lastenlapset merkitsevät isoäidille.

Isovanhemman ja kunkin lapsenlapsen suhde on yksilöllinen samankin perheen sisarusten kesken. Kun uusi lapsenlapsi syntyy, isovanhemman suhteet muihin lastenlapsiin muuttuvat. (Hagestad 1988, 406–405; Szinovacz 1998, 49–50.) Koska isovanhemman suhteet jokaiseen lapsenlapsen eivät aina ole yhtä läheisiä, hän voi yrittää kompensoida etäisemmiksi jääneitä lapsenlapsisuhteitaan siten, että hän huomioi erityisesti tiettyä lapsenlastaan. Selektiivistä investointia edistävät maantieteellinen läheisyys sekä hyvät suhteet isovanhemman ja vanhemman välillä. (Cherlin & Furstenberg 1985, 111.) Fischer (1983) kuitenkin havaitsi, että isoäidit halusivat haastattelutilanteessa korostaa kaikkien lastenlastensa samanarvoisuutta.

Isovanhemmat ovat yleensä tyytyväisiä suhteistaan lastenlapsiinsa. Suomalaisissa tutkimuksissa suurin osa isovanhemmista (yli 90%) piti suhteitaan lastenlapsiinsa hyvinä tai erittäin hyvinä (Jyrkämä 1995, 128–129; Kalliopuska 1994). Suutaman (1986) tutkimuksessa isovanhempien yhteydet lastenlapsiin olivat tiheitä; vajaa kolmasosa tutkimukseen osallistuneista oli päivittäin yhteydessä lastenlapsiinsa ja kaksi kolmannesta oli yhteydessä vähintään viikottain. Tiheimmin yhteyttä jälkeläisiinsä pitivät odotetusti ne isovanhemmat, jotka kokivat lastenlastensa merkityksen suurimmaksi ja yhteydenpitämisen heihin helpoksi. Isovanhemmat pitivät kontaktejaan lastenlapsiinsa itselleen merkityk-

sellisinä. Gronvold (1988, 79) on todennut, että isovanhemmille sukupolvien väliset suhteet ovat merkityksellisempiä kuin heidän lastenlapsilleen.

Mehndiratta Klasonin (1995) tutkimat ruotsalaiset ikäihmiset olivat suunnilleen yhtä usein yhteydessä lastenlapsiinsa kuin Suutaman (1986) tutkimat ikäihmiset. Myös nämä isovanhemmat olivat tyytyväisiä siihen, kuinka paljon heillä oli yhteydenpitoa lastenlastensa kanssa. Isoäideille päivittäinen yhteydenpito lastenlapsiinsa oli yleisempää kuin isoisille. Yhteyttä pidettiin vierailuin ja puhelimitse.

Maantieteelliset välimatkat vaikuttavat isoäidin ja lastenlasten suhteisiin, isovanhempiana toimimiseen ja siten myös isovanhemmuuden merkitykseen. Mahdollisuudet tapaamisiin ovat paremmat, kun lastenlapset asuvat isovanhempiensa lähellä. Lastenlapsiaan lähempänä asuvilla isovanhemmilla on ollut lämpimämmät ja sitoutuneemmat suhteet lastenlapsiinsa. (Cooney & Smith 1996; Fischer 1983; Kennedy 1992; Kivett 1993; Robertson 1976.) Hurmeen (1988) tutkimuksessa lastenlasten merkitys isoäideille väheni jyrkästi asuinetäisyyden kasvaessa yli 20 kilometrin. Myös isoäitien tyytyväisyys yhteydenpidon määrään vähenee, kun isoäitien ja lastenlasten välinen maantieteellinen etäisyys kasvaa. Kauempana asuvat isoäidit toivoivatkin lisää kontakteja lastenlapsiinsa (Hurme 1988, 43; Fischer 1983; Soininvaara 1988). Hurme (1997, 246) on tarkentanut edelleen, että yhteydenpidon säännöllisyys on välimatkaakin tärkeämpi tekijä isovanhemman ja lapsenlapsen suhteessa.

4 TOIMINTA ISOVANHEMPANA

4.1 Isovanhemman toimintaan vaikuttavia tekijöitä

Tutkijat ovat olleet viime vuosikymmeninä kiinnostuneita isovanhempien erilaisuudesta ja heidän toiminnastaan isovanhemman roolissa (ks. Bengtson & Robertson 1985). Tutkimuksissa havaitut isovanhemmuuteen vaikuttavat tekijät ovat melko itsestään selviä. Barrantin (1985) jaottelun mukaisesti isovanhempiana toimimiseen vaikuttavia tekijöitä ovat:

a) *Isovanhemman ikä, sukupuoli ja aviosääty.* Nuoremmat isovanhemmat toimivat aktiivisemmin lastenlastensa kanssa (King & Elder 1997, 852). Kuitenkin ne naiset, jotka olivat tulleet mielestään liian aikaisin isoäideiksi, olivat stressaantuneempia ja vastustivat rooliaan enemmän kuin keski-iässä isoäideiksi tulleet (Burton & Bengtson 1985).

Isovanhemmuuden on sanottu olevan merkittävämpi rooli naiselle kuin miehelle. Tätä on perusteltu sillä, että naiset ovat aktiivisempia ylläpitämään sukulaissuhteita (Hagestad 1985, 41; Troll 1994, 196). Isoäideillä on isoisiä tiiviimmät kontaktit lastenlapsiinsa (Suutama 1986) ja he kokevat Thomasin (1986b, 1989) mukaan myös enemmän tyydytystä isovanhemmuudestaan. Isovanhemman aviosäädyn vaikutus ilmenee esimerkiksi siten, että leskeksi jäänyt isovanhempi voi olla tiiviimmin yhteydessä lastensa perheisiin kuin parisuhteessa elävä isovanhempi (Koistinen 1984, 55). Suutama (1986) kuitenkin havaitsi naimisissa olevien suhtautuvan leskiä myönteisemmin isovanhemmuuteensa.

b) *Isovanhemman sosioekonominen asema, koulutustaso ja varallisuus.* Millerin ja Cavanaughin (1990) tutkimuksessa eläkkeellä oleminen lisäsi isovanhemmuuden merkitystä isovanhemmalle. Robertsonin (1977) mukaan matalammin koulutetut ja työttömät isoäidit kokivat isoäitiytensä merkittävämmäksi ja toimivat monipuolisemmin lastenlastensa kanssa kuin työelämässä korkeammassa asemassa olleet isoäidit.

c) *Perherakenteeseen liittyvät tekijät, kuten lastenlasten määrä, isovanhemman ja lasten perheiden tapaamistiheys ja perhesuhteiden tärkeys suvussa.* Lastenlasten määrän väheneminen voi lujittaa isovanhemman suhteita lastenlapsiinsa, koska isovanhemmalla on enemmän aikaa ja huomiota jaettavana kullekin lapsenlapselleen. (Johnson & Barer 1987, 331; Suutama 1986,1). Sekä vanhempien että isovanhempien avioerot ovat mutkistaneet

isovanhempien ja lastenlasten suhteita (Szinovazc 1998, 39). Millerin ja Cavanaughin (1990) mukaan isovanhemmuuden merkitys liittyy juuri perhe- ja lastenlapsisuhteisiin sekä sukupolvien välisen yhteydenpidon määrään. Lastenlasten lukumäärän kasvaessa myös isovanhemmuus koetaan yhä merkityksellisemmäksi.

Isoäidin ja vanhempien hyvät suhteet edistävät isoäidin ja lastenlasten vuorovaikutusta (Hurme 1988; King & Elder 1997). Erityisesti äidin ja anopin hyvä suhde lähentää lapsenlasta isän puoleisiin isovanhempiinsa (Matthews & Sprey 1985, 625). Somary ja Stricker (1998) ovat todenneet, että lapsenlapsen syntymä tuottaa äidinpuoleisille isovanhemmille suuremman ilon kuin isänpuoleisille isovanhemmille.

d) *Isovanhemman sosiaaliset resurssit, kuten yhteydenpito ystäviin, yhteiskunnalliset velvollisuudet ja perheen ulkopuolisten roolien määrä.* Varsinkin nuoremmilla isovanhemmilla on monia kilpailevia rooleja. He ovat naimisissa, kotona voi olla vielä alaikäisiä lapsia, omat ja puolison ikääntyneet vanhemmat voivat tarvita hoivaa ja lisäksi isovanhemmilla on usein työura. (Szinovazc 1998.) Robertson (1977) onkin jaotellut isoäidit perhesuuntautuneisiin ja kodin ulkopuolelle suuntautuviin, yhteiskunnallisesti aktiivisiin isoäiteihin.

e) *Isovanhemman henkilökohtaiset resurssit, kuten terveys, hyvinvointi ja persoonallisuuden piirteet.* Isovanhemman terveys mahdollistaa monipuolisen ja tiiviin vuorovaikutuksen lastenlapsiin (Kivett 1993; Troll 1985, 139–140). Isovanhemman persoonallisuus vaikuttaa siihen, kuinka hän haluaa isovanhempiana toimia (Troll 1980, 478).

f) *Isovanhemman kokemukset omista isovanhemmistaan sekä vanhemmistaan omien lastensa isovanhempina.* Kingin ja Elderin (1997) tutkimuksessa ilmeni, että omien isovanhempien tunteminen ja perimätiedon välittyminen heidän elämästään lisäsivät isovanhempien aktiivisuutta toimia lastenlastensa kanssa. Omat isovanhempansa tunteneet tarjosivat lastenlapsilleen apua ja keskustelivat lastenlastensa tulevaisuudensuunnitelmista enemmän. Kivnickin (1982, 108, 113–114) mukaan erityisesti isoäidit kokivat isovanhemmuutensa merkityksellisempänä, jos he olivat tunteneet isovanhempansa ja arvostaneet heitä. Isovanhemmuus voidaan kuitenkin kokea merkitykselliseksi, vaikka isoäidin lapsuuteen isovanhemmat eivät olisi kuuluneetkaan. Muut sukulaiset ja tuttavat, lapsen mielikuvitus ja kulttuurissa vallitsevat käsitykset voivat korvata lapselle isovanhempia.

Edellä esitellyistä tutkimuksista voidaan havaita, että isovanhemmuuteen vaikuttavat isoäitiin itseensä, lastenlapsiin ja perheeseen liittyvät tekijät. Myös yhteiskunnalliset,

kulttuuriset ja aikakauteen liittyvät tekijät vaikuttavat siihen, miten isovanhempana toimitaan ja mitä isovanhemmuus merkitsee isoäideille.

Isovanhemmuuden tunnuspiirteenä korostetaan vapautta vanhemmuuteen liittyvästä vastuusta. Lastenlapsista ei siis tarvitse huolehtia samalla tavoin kuin omista lapsista heidän ollessa pieniä. Isovanhemmat voivat nauttia lastenlapsistaan ja toimia heidän kanssaan vapaammin, koska vastuu lastenlapsista kuuluu viime kädessä vanhemmille. Isovanhemmilla ei ole myöskään samanlaista auktoriteettia lastenlapsiinsa kuin lasten vanhemmilla. Niinpä isoäidit ovatkin pitäneet isovanhemmuutta helpompana kuin vanhempana olemista (Robertson 1977).

Isovanhemmuudessa korostetaan vastuuttomuuden lisäksi valinnanvapautta. Isovanhempi saa itse päättää, miten hän toimii lastenlastensa isovanhempana. (Troll 1980, 478; Kivnick 1985, 155.) Isovanhempien käyttäytymistä ohjaa kuitenkin taustaoletus, jonka mukaan heidän on vältettävä puuttumasta liiaksi lastensa perhe-elämään ja lastenlastensa kasvatukseen (Cherlin & Furstenberg 1985, 98). Tästä kertoo esimerkiksi se, että Robertsonin (1977) tutkimuksessa isoäidit suosivat toiminnassaan vanhempien tai lastenlastensa aloittamia toimintamuotoja. Isovanhemmat voivat kuitenkin kokea rooliinsa liittyvän valinnanvapauden ongelmalliseksi, kun he yrittävät löytää kaikkia osapuolia tyydyttävän toimintatavan (Hagestad 1987; Kivnick 1982). Valinnanvapauden toteutuminen vaatii avointa vuorovaikutusta sukupolvien välillä, jotta vapaus ei muuttuisi epä tietoisuudeksi isovanhemman asemasta perheessä.

Isovanhemmat kokevat nykyisin lastenlapsiaan kohtaan vallan ja vastuun sijasta rakkautta, lämpöä ja mielihyvää (Kivnick 1982). Isovanhempien tyytyväisyys siihen, että he saavat hemmotella lastenlapsiaan kantamatta heistä vastuuta, voi olla toisaalta pyrkimystä sopeutua yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Esiteollisessa yhteiskunnassa ikääntyneillä ihmisillä oli valtaa nuorempiin sukupolviin eri tavoin kuin nykyisessä nuoruutta ihannoivassa yhteiskunnassa. Isovanhempi saattoi olla koko sukua hallitseva matriarkka tai patriarkka. (Barranti 1985, 344; Wilcoxon 1987, 289.)

Thomas (1986b, 218) arvelee, että nykyajan isovanhemmat kaipaavat enemmän osallisuutta lastenlastensa kasvatukseen ja elämään kuin mitä aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet. Yhteiskunnalliset muutokset ovat ehkä vaikuttaneet isovanhemmuuteen ja isovanhempien asemaan enemmän kuin isovanhempien omat mielipiteet. Hän toivookin, että isovanhempia aletaan arvostaa lapsiperheen voimavarana myös yhteiskunnallis-

ti ikä- ja sukupuolisidonnaisten käyttäytymisodotusten vähentyessä. Lastenlasten vanhempien työssäkäynti ja yksinhuoltajaperheiden yleistymisen lisäävät konkreettisesti isovanhempien tarjoaman tuen tarvetta perheissä.

4.2 Isovanhemman toimintatapoja

Isovanhemman rooliin ei liity varsinaisesti yhteiskunnallisia oikeuksia tai velvollisuuksia. Isovanhemman roolin on olettu muuttuneen entistäkin epäselvemmäksi yhteiskunnallisten muutosten, kuten maantieteellisen liikkuvuuden lisääntyessä ja perherakenteiden muuttuessa. (Kivnick 1982, 1.) Isoäitien toimintaa on tarkasteltu sen perusteella, kuinka aktiivisesti he toimivat eri-ikäisten lastenlastensa kanssa. Myös isoäidin ikää on pidetty toimintaa ohjaavana tekijänä. Isovanhempien toiminnan tutkiminen on saanut suurta huomiota ehkä juuri toiminnan valinnanvapauden vuoksi.

Neugartenin ja Weinsteinin (1964) mukaan läntisissä hyvinvointiyhteiskunnissa yleisin isovanhemman toimintatyyli on muodollinen suhtautuminen lastenlapsiin. Isovanhemmat tekevät selvän rajan vanhemmuuden ja isovanhemmuuden välille. He ovat yhteydessä lastenlapsiinsa, hemmotelevat ja ovat apuna lastenhoidossa, mutta suhdetta leimaa tietoisuus vanhempien kasvatusvastuusta. Toinen yleinen isovanhemman tehtävä on olla pienten lastenlasten hauskuttajana ja leikkikaverina. Samalla hän hauskuttaa itseään lastenlastensa seuralla. (Kornhaber & Woodward 1985; 175: Neugarten & Weinstein 1964; Skaffari 1985.) Isovanhemmat ovat lisäksi sukuhistorian ja perinteiden välittäjiä. He ovat myös lapsilleen ja lastenlapsilleen roolimalleja isovanhemmuudesta ja ikääntymisestä. (Conroy & Fahey 1985, 196–197; Kornhaber & Woodward 1985 168–171; Neugarten & Weinstein 1964.)

Erytisesti isoäitien tehtävänä pidetään hellyyden, avun ja neuvojen antamista lastenlapsille. Isoäitien toiminnalle on tyypillistä lastenlasten emotionaalinen tukeminen, kun taas isoisien antama tuki on välineellisempää, esimerkiksi rahallista avustusta. Erittäin tärkeänä isovanhempien tarjoamaa tukea pidetään perhekräisien aikana. He voivat toimia lastenlastensa sijaisvanhempina tarpeen vaatiessa. (Cherlin & Furstenberg 1985, 114–115; Kivett 1993; Neugarten & Weinstein 1964; Troll 1983.)

Aina isovanhemmat eivät toimi aktiivisesti roolissaan, vaan he ovat etäisiä ja lastensa perheistä erillään olevia henkilöitä. Isovanhempien suhteet lastenlapsiinsa keskittyvät lähinnä syntymäpäiviin ja suvun rituaaleihin juhlapyhinä. He ovat silloin symbolisia isovanhempia, joille lastenlasten merkitys perustuu pelkkään olemassaoloon. (Cherlin & Furstenberg 1985, 114; Neugarten & Weinstein 1964; Skaffari 1985.)

Isovanhemman toimintaan vaikuttavat monet tekijät, kuten edellisestä alaluvusta voidaan todeta. Suotuisissa olosuhteissa toimintatyylit määräytyvät paljolti isovanhemman voimavaroista ja halukkuudesta. Vaikka toiminta isovanhempana muuttuu lastenlasten kasvaessa ja oman iän karttuessa, isovanhemman ikä ei vähennä isovanhemmuudesta koettua mielihyvää (Thomas 1986a, 1989).

5 ISOVANHEMMUUDEN MERKITYS

Isovanhemmuudella on merkitystä isoäideille. Hurmeen (1988) tutkimuksessa suurin osa isoäideistä arvosti isoäitiyttään. Lastenlapset koettiin tutkimushetkellä usein jopa omia lapsia läheisimmiksi. Myös Suutaman (1986) tutkimuksessa isovanhemmuus koettiin hyvin myönteiseksi asiaksi.

Isovanhemmuuden klassikkotutkimuksessa Neugarten ja Weinstein (1964) erottivat viisi erilaista isovanhemmuuden merkitystä. He olettivat, että isovanhemmuudella on vain yksi merkitys kullekin isovanhemmalle ja että hän edustaa tätä tyyppiä siitä huolimatta, miten erilaisia ja eri-ikäisiä hänen lastenlapsensa ovat. Isovanhemmuuden merkityksessä korostui siten vain isovanhemman ikä ja sukupuoli. Neugarten ja Weinstein myös pitivät isovanhemmuuden merkitystä irrallisena isovanhemman toiminnasta. Heidän tutkimustaan voikin kritisoida näistä puutteista.

Isovanhemmuuden keskeiseksi merkitykseksi mainittiin biologinen uusiutuminen ja jatkuvuus, jolloin isovanhempi tunsi nuorentuvansa lastenlastensa ansiosta ja koki elämänsä jatkuvan lastenlapsissaan. Toinen yleinen isovanhemmuuden merkitys oli emotionaalinen tyydytys. Se liittyi isovanhemman tuntemaan mielihyvään uudesta roolistaan. Osalle isovanhemmista oli merkityksellistä puolestaan se, että he saivat olla voimavarana ja resurssina lastensa perheille ja lastenlapsilleen. Lisäksi isovanhemmuuden merkitykseksi löydettiin se, että lastenlastensa kautta isovanhempi voi saavuttaa toteutumattomia pyrkimyksiään ja unelmiaan. Lapsenlapsi oli silloin ensisijaisesti korvike isovanhemmalleen. Aina isovanhemmuudelle ei löytynyt sijaa isovanhemman omassa elämässä. Kolmannes tutkituista isovanhemmista piti lastenlapsiaan etäisinä itselleen. (Neugarten ja Weinstein 1964.) Nykyaikaa ajatellen viimeksi mainittu isovanhemmuuden vähäinen merkitys on mielenkiintoisin, koska Neugartenin ja Weinsteinin (1964) mukaan tätä tyyppiä edustivat työssäkäyvät tai muuten yhteiskunnallisesti aktiiviset isoäidit.

Neugartenin ja Weinsteinin kategoria on ollut pohjana myöhemmille isovanhemmuuden merkityksen tarkasteluille (mm. Kivnick 1982, Hurme 1988). Näissä perusajatuksena on ollut se, että isovanhemmuuden merkitys muodostuu useammasta ulottuvuudesta. Ulottuvuuksien tärkeysjärjestys vaihtelee ajasta ja lapsenlapsesta toiseen. Isovanhemmuuden merkitys siis muuttuu isovanhemman ikääntyessä, kunkin lapsenlapsen kasvaessa ja

elinolosuhteiden muuttuessa. Kivnickin (1984, 41) mukaan eri-ikäisillä isovanhemmilla onkin yksilölliset toiveensa ja odotuksensa isovanhemmudesta. Heillä on erilaiset henkilökohtaiset voimavarat ja velvollisuudet olla isovanhempina. Keski-ikäinen isovanhempi on vastuussa sekä itseään nuoremmista että vanhemmista sukupolvista. Iäkäs isovanhempi on usein jo hoivapalveluiden asiakas eikä enää pysty toimimaan samalla tavoin isovanhempiana kuin nuorempana.

Kivnickin (1982) mukaan isovanhemmuuden merkityksiä ovat :

a) *Keskeisyys*. Isovanhemmuus koetaan keskeiseksi osaksi omaa identiteettiä ja elämän tarkoitusta. Erityisesti iäkkäät isovanhemmat kokivat roolinsa keskeiseksi muun elämänpiirinsä kavennuttua. Myös Robertson (1977) totesi, että iäkkäämmät isoäidit olivat perhesuuntautuneita ja korostivat isovanhemmuuden henkilökohtaista merkitystä. Neugarten ja Weinstein (1964) kuvasivat tätä isovanhemmuuden ulottuvuutta emotionaaliseksi tyydytykseksi roolista, joka sisältyy myös Hurmeen (1988) yksilöllistä isovanhemmuutta sekä isovanhemmuuden henkilökohtaista tyydytystä korostaviin ulottuvuuksiin. Isovanhemmuus on siis sosiaalinen identiteetti, joka tuo pysyvyyttä ja säännöllisyyttä elämään. Lastenlapset antavat päämäärän isovanhemman elämälle ja mahdollistavat isovanhemmalle luovuuden, itsensä toteuttamisen ja tunteen omasta pätevydestään. (Timberlake & Chipungu 1992.)

b) *Arvostettu asema ikääntyneenä*. Isovanhemmuuden merkitykseksi koetaan traditioiden siirtäminen nuoremmille sukupolville sekä heille resurssina oleminen. Tähän ulottuvuuteen liittyvät myös ajatukset siitä, millaisena lastenlasten toivotaan muistavan isovanhempansa. Timberlaken ja Chipungun (1992) mukaan isovanhemmuuden merkityksenä pidetään moraalisuutta ja altruistisuutta, koska lastenlapsia koetaan toimitaan pyyteettömästi. Lastenlasten välityksellä koetaan myös yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta yhteiskuntaan. Tähän voidaan yhdistää myös Robertsonin (1977) määrittelemä yhteiskunnallisesti ja normatiivisesti orientoitunut isovanhemmuus, jossa pidettiin tärkeänä sääntöjen ja hyvien tapojen välittämistä lastenlapsille.

c) *Tunne omasta kuolemattomuudesta suvun kautta*. Neugarten ja Weinstein (1964) kuvasivat tätä biologisen uusiutumisen ja jatkuvuuden merkitykseksi. Myös Hurmeen (1988) tutkimuksessa isovanhemmuuden merkitykseksi kohosi vastaavanlainen perheen jatkumiseen orientoitunut isoäitiys. Timberlake ja Chipungu (1992) nimittävät tätä minän laajentumaksi ja elämän jatkumiseksi lastenlapsissa isovanhemman kuoleman jälkeen. He

nimeävät isovanhemmuuden merkitykseksi myös vallan eli lastenlapset ovat tapa vaikuttaa omaan ja toisten elämään. Isovanhempi tuntee olevansa vastuussa jälkeläisistään, mutta hän myös samaistuu lastenlapsiinsa ja nauttii lastenlastensa saavutuksista, joihin hänellä ei omassa elämässä ole ollut mahdollisuuksia. Myös Neugarten ja Weinstein (1964) pitivät lastenlasten merkityksenä korvikkeena olemista isovanhemmilleen.

d) *Uusi yhteys menneisyyteen* liittyy lapsuuden ja vanhempana olemisen muistojen uudelleen elämiseen ja omiin isovanhempiin samaistumiseen.

e) *Lastenlasten hemmottelu*. Lastenlapsille halutaan tarjota sitä mitä omille lapsille ei ollut aikaa tai varaa tarjota. Tämän kategorian voi laajentaa käsittämään myös isovanhempien itsensä hemmottelun, koska lastenlapset tuovat vaihtelua, uusia virkkeitä ja hauskuutta isovanhempien elämään (Timberlake & Chipungu 1992).

sekä lisäksi Hurmeen (1988) mukaan

f) *Epätyydyttävä isovanhemmuus*, jossa ollaan tyytymättömiä sekä lastenlapsiin että omaan rooliin isovanhempana. Neugartenin ja Weinsteinin (1964) määrittelemässä erillään olevassa isovanhemmuudessa roolilla oli vähäinen merkitys yksilön elämässä. Ihmeteltävää on se, että Kivnickin (1982) laajassa tutkimuksessa ei erotettu kielteistä isovanhemmuuden merkitystä omaksi ulottuvuudekseen, vaikka tutkimuksen elämäkertahaastattelussa ilmenikin tyytymättömyyttä suhteissa lastenlapsiin.

Timberlake ja Chipungu (1992) määrittivät isovanhemmuuden merkitykset kirjallisuuden ja omien havaintojensa pohjalta. Heidän varsinainen tutkimuksensa kohdistui isovanhemmuuden merkitykseen keskiluokkaisille mustille amerikkalaisille isoäideille. Neljä viidesosaa isoäideistä korosti minän laajentumista isovanhemmuuden merkityksenä. Lastenlasten välityksellä suku jatkuisi ja traditiot säilyisivät. Yhtä suuri osuus isoäideistä piti isovanhemman altruistisuutta lastenlapsiaan kohtaan tärkeänä isovanhemmuudessa. Sen sijaan vain muutamille isoäideille lastenlapset merkitsivät iloa ja virkistystä elämään.

Kalliopuskan (1994) tutkima naisenemmistöinen isovanhempien ryhmä koki lastenlastensa merkitsevän heille eniten iloa ja virikettä elämään, hyvää mieltä ja tunnetta omasta tarpeellisuudesta. Lastenlapset tekivät myös isovanhempien elämän elämisen arvoiseksi; antoivat uskoa tulevaisuuteen, ystävyyttä, rakkautta ja elämänrikkautta sekä toivat tunnetta yhteisyydestä. Isovanhemmat kokivat elämänsä jatkuvan lastenlapsissaan. Lastenlapset myös auttoivat isovanhempiaan, antoivat hämmästelemisen aiheita arkeen ja tarjosivat mahdollisuuden oppia uusia asioita nuoremmalta sukupolvelta. Lastenlasten

merkitys isovanhemmilleen tiivistyykin Weissin (1974) määritelmään toimivasta ihmis-suhteesta, johon liittyvät 1) neuvojen ja tiedonsaannin mahdollisuus, 2) luotettavan ystävän ja liittolaisen olemassaolo, 3) tunne arvostetuksi tulemisesta, 4) mahdollisuus hoivata muita ja tuntea oma tarpeellisuutensa, 5) läheisyyden, kiintymyksen ja rakkauden tarve ja 6) sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tunne.

Kun verrataan amerikkalaisten ja suomalaisten isovanhempien antamia merkityksiä isovanhemmuudestaan, merkityksissä voidaan huomata samankaltaisuutta. Vertailua laajennettaessa Neugartenin ja Weinsteinin (1964) tutkimustuloksiin, voidaan isovanhemmuuden merkityksissä havaita universaalisuutta, koska heidän tuloksensa ovat yhteiskunnallisesta muutoksesta huolimatta ainakin osittain paikkansapitäviä.

Mitkä tekijät sitten muovaavat isovanhemmuuden merkitystä sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa? Thomas (1986b) havaitsi, että tietty määrä vastuuta lastenlastensa elämästä lisäsi isovanhemmuuden merkityksellisyyttä isovanhemmalle. Vastuu lastenlasten hoitamisesta ja auttamisesta lisäsivät isoäitien tyytyväisyyttä. Thomas olettaakin, että isoäitiyden antama mielihyvä merkitsee naisille elämän jatkuvuutta. Isoäidit kokivat, että lastenlasten hoitaminen vahvisti myös heidän tunnetta omasta pystyvyydestään. Lastenlapsia hoitamalla isoäiti voi käyttää taitojaan ja tyydyttää hoivaamisviettiään. (Thomas 1986b, 217–218.) Tämä tutkimustulos viittaa siihen, että isovanhemmuuden merkitys perustuu niin isoäidin tunteisiin, elämäkokemukseen, voimavaroihin kuin luonnolliseen hoivaamistarpeeseen eli Eriksonin (1980) mukaan keski-ikäisen kehitystehtävänä olevaan generatiivisuuteen. Millaiseksi isovanhemmuuden merkitys muotoutuu, riippuu isoäidin ja lastenlasten persoonallisuudesta, sukupolvien välisistä suhteista perheessä ja elämäntilanteista. Isovanhemmuuden merkityksen muotoutuminen on näin ollen varsin yksilöllistä. Kun verrataan kahta isoäitiä, joille isovanhemmuudella on samanlainen merkitys, isovanhemmuuden merkityksen taustalta voi paljastua hyvin erilaiset kokemukset (Kivnick 1984).

Yhteenvetona isovanhemmuuden merkityksen voidaan todeta muodostuvan useammasta ulottuvuudesta, koska isoäitien suhteet lastensa perheisiin ja kuhunkin lapsenlapsensa ovat erilaiset. Isovanhemmuus saa merkityksensä isoäidin toimiessa lastenlastensa kanssa. Isoäidin toimintamuodot vaihtelevat lastenlasten kehitystason, mutta myös isoäidin omien resurssien mukaan.

Tässä tutkimuksessa halutaan tarkastella isoäitejä isovanhemmuudesta hyötyvänä osapuolena. Isovanhemmuuden merkitystä ikääntyvälle ihmiselle ei ole vielä tutkittu riittävästi. Isovanhemmuuden merkitystä on tarkasteltu enimmäkseen lasten perheiden näkökulmasta, jossa isoäitejä on pidetty antavana osapuolena ja lastenlapsia hyötyjinä. Varsinkin iäkkäät isoäidit ovat jääneet huomiotta, koska heistä ei ole ajateltu olevan samalla tavalla hyötyä lastensa perheille lastenlasten jo aikuistuttua. Aikaisempien tutkimusten perusteella (mm. Kivnick 1982) voidaan olettaa, että isovanhemmuudella on merkitystä ikääntyvän isoäidin hyvinvointiin ja elämänlaatuun.

6 TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää:

1. Miten isoäidit toimivat isovanhempana?

1.1 Osallistuvatko isoäidit lastenlastensa kasvatukseen?

1.2 Millä tavoin isoäidit toimivat lastenlastensa kanssa?

2. Millaiset suhteet isoäideillä on lastenlapsiinsa?

2.1 Miten isovanhemmat pitävät lastenlapsiinsa yhteyttä?

2.2 Millaisiksi isoäidit arvioivat suhteitaan lastenlapsiinsa?

3. Mitä isovanhemmuus merkitsee isoäideille?

3.1 Miten isoäidit kokivat ensimmäisen lapsenlapsensa syntymän?

3.2 Miten isovanhemmuus on vaikuttanut heidän elämäänsä?

3.3 Millaisia merkityksiä he antavat isovanhemmuudelleen?

Ensimmäisessä tutkimustehtävässä halutaan selvittää isoäidin toimintaa lastenlastensa kanssa. Erityisesti huomiota kiinnitetään lastenlasten kasvatukseen osallistumiseen, koska yhdessä pienten lastenlasten kanssa vietetyn ajan ajatellaan vaikuttavan isoäidin ja lastenlasten suhteiden muodostumiseen sekä isovanhemmuuden merkitykseen. Toisessa tutkimustehtävässä isovanhemmuutta käsitellään vuorovaikutusasteena. Siinä tarkastellaan yhteydenpidon muotoja sekä isoäitien käsityksiä lastenlapsisuhteidensa laadusta.

Kaksi ensimmäistä tutkimustehtävää luovat perustaa isovanhemmuuden merkitykselle. Isoäidin toimintamahdollisuudet ja hänen suhteensa lastenlapsiinsa vaikuttavat siihen, millaiseksi isovanhemmuuden merkitys muotoutuu. Kolmannessa tutkimustehtävässä tarkastellaan isovanhemmuuden merkitystä isoäideille itselleen. Isovanhemmuuden merkitys on näkökulmana myös kahdessa ensimmäisessä tutkimustehtävässä. Niissä isovanhemmuuden merkitystä tutkitaan isoäitien puheessa eli mihin sävyyn isoäidit kuvaavat toimintaansa isovanhempana ja suhteitaan lastenlapsiinsa.

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

7.1 Tutkimuksen kohdejoukko

Tutkimuksen kohdejoukoksi valittiin isoäidit. Isovanhemmat toimivat usein pareittain (Somary & Stricker 1998, 59), joten isoäitien kokemukset ja toiminta kuvaisivat jonkin verran myös suomalaisten isoisien isovanhemmuutta. Isoäidit ovat olleet isoisiä halukkaampia osallistumaan tutkimuksiin sekä kertomaan perhesuhteistaan ja tunteistaan (Nussbaum & Bettini 1994). Isoäitien valitsemista tutkimuksen kohdejoukoksi tuki myös se, että isoäideistä oli olemassa tutkimusaiheeseen liittyvä valmis haastatteluaineisto, josta kukaan ei ollut vielä raportoinut.

Tutkimuksen kohdejoukkona oli 18 isoäitiä, jotka olivat iältään 45–86-vuotiaita. Heidän keski-ikänsä oli 65 vuotta (n=14). Koska valmista aineistoa oli keräämässä useita haastattelijoina, kaikissa haastatteluissa ei oltu kiinnitetty huomiota samalla tavoin taustatietojen täsmällisyyteen. Tiedot isoäitien iästä, lasten määrästä, lastenlasten sukupuolesta ja iästä sekä isovanhempien ja lastenlasten välisistä asuinetäisyyksistä olivat osittain puutteellisia. Isoäitien iän arvioin viidessä tapauksessa haastattelussa ilmenneiden tietojen, kuten lastenlasten iän ja isoäidin työstatuksen perusteella. Yhden isoäidin iäksi arvioin 65 vuotta, koska hän oli jäänyt muutamia vuosia sitten eläkkeelle ja hänen lapsenlapsensa olivat kouluikäisiä. Kaksi isoäitiä arvioin noin 70-vuotiaiksi, koska heidän kerrottiin olevan eläkkeellä ja osa heidän lastenlapsistaan oli jo aikuisia. Yksi isoäiti edusti nuorempaa sukupolvea, koska hän oli vielä työelämässä ja hänen lapsenlapsensa oli vielä pikkulapsi. Hän oli arviolta 50-vuotias. Isoäitien keski-ikä säilyi samana kun nämä ikäarviot otettiin huomioon.

Isoäidit edustivat tyypillisesti eläkkeellä olevaa naista. Luontevana pidin jakoa alle 65-vuotiaisiin (45–64-vuotiaat) ja 65 vuotta täyttäneisiin (65–86-vuotiaat) isoäiteihin. Seitsemän isoäitiä kuului nuorempaan ikäryhmään. Heistä kolme oli työelämässä, yksi työttömänä ja kaksi eläkkeellä. Yhden isoäidin työstatus ei tullut esiin haastattelusta. Vanhempaan ikäryhmään kuului 11 eläkeläisisoäitiä. Tutkimuksen tulosten raportoinnissa ei kuitenkaan käytetä jaottelua eläkkeellä oleviin ja työssäkäyviin isoäiteihin, vaan puhutaan nuoremmista ja iäkkäämmistä isoäideistä.

Haastatellut asuivat ympäri Suomea, esimerkiksi Itä- ja Keski-Suomessa sekä Pohjanmaalla. Kaikkien haastateltujen asuinpaikkakuntia ei valitettavasti mainittu haastattelussa. Valmis aineisto mahdollisti maantieteellisesti laajan otoksen ja toi hyvin esiin kohderyhmän heterogeenisuuden; isoäidit olivat eri-ikäisiä, erilaisista perhemuodoista, erilaisten kotiseutuperinteiden edustajia sekä maaseutu- että kaupunkiympäristössä asuvia. Perhetausta selvisi kaikkiaan 14 haastattelusta: kahdeksan isoäitiä oli naimisissa, neljä leskeä, yksi eronnut ja yksi naimaton. Iäkkäämpien isoäitien perhetausta oli kirjoitetaan laajempi.

Isoäideillä oli yhdestä kahdeksaan lasta. Keskimäärin lapsia oli kolme. Isoäitiys ja äitiys eivät olleet aina peräkkäisiä elämänvaiheita. Noin neljänneksellä (5 isoäitiä) isoäideistä oli kotona vielä alaikäisiä lapsia huollettavinaan, kun heidän ensimmäinen lapsenlapsensa syntyi. Tämä etnisiin vähemmistöihin liitetty ominaispiirre (mm. Burton & Bengtson 1985) ei liene kovin vieras suomalaisille iäkkäämmille isoäideille, joilla itsellään on monta lasta. Pitkät ikäerot sisarusten välillä eivät ole harvinaisia vielä nykyaikanakaan, koska keski-ikää lähestyvät pariskunnat voivat hankkia kuopuksen muiden lasten jo aikuistuttua. Avioerojen yleistyessä myös uuden puolison kanssa voidaan hankkia yhteinen lapsi, jolloin eri avioliitoista syntyneiden lasten ikäerot kasvavat ja isovanhemmussuhteet moninaistuvat. Myös tässä tutkimuksessa uusperheeseen liittyi äitiyden ja isoäitiyden päällekkäisyyttä. Aviomiehen edellisestä avioliitosta olevat lapset olivat vaimon lapsia vanhempia ja he olivat ehtineet jo perustaa perheet. Isoäitiys tuli näin avioliiton myötäjäisinä.

Isoäideillä oli 1–20 lastenlasta, keskimäärin lastenlapsia oli viisi. Alle 65-vuotiailla isoäideillä oli vähemmän lastenlapsia (keskimäärin kolme lastenlasta) kuin iäkkäämmillä isoäideillä (keskimäärin kuusi lastenlasta). Nuorin lapsenlapsi oli vasta kolme kuukautta ja korkein haastattelussa mainittu lapsenlapsen ikä oli 32 vuotta. Isoäitien lastenlasten ikäjakauma oli laaja kuten Szinovacz (1998) on todennut. Eräs 73-vuotias isoäiti kertoi saavansa lähiaikoina lapsenlapsen, kun taas hänen vanhin lapsenlapsensa oli jo 25-vuotias. Isovanhemmuus määräytyy siten paljolti nuoremman sukupolven tekemistä valinnoista ja heidän elämäntilanteistaan, jota myös Robertson kumppaneineen (1985) on korostanut.

Isoäidit olivat saaneet ensimmäisen lapsenlapsensa ollessaan 38–51-vuotiaita. Keskimäärin isoäideiksi tultiin 46 vuoden iässä. Iäkkäämpien ja nuorempien isoäitien

välillä ei ollut havaittavissa yhteiskunnallisen muutoksen mukanaan tuomia eroja isovanhemmaksi tulemisen ajoituksessa. Sekä vanhempien että nuorempien ikäryhmässä oli sellaisia isoäitejä, jotka olivat saaneet lastenlapsia jo 40 vuoden iässä tai vasta lähempänä 50 ikävuotta. Pikemminkin oli nähtävissä jatkuvuutta perheen sisällä. Jos isoäiti oli tullut äidiksi nuorena, oli todennäköistä, että myös hänen lapsensa olivat perustamassa perhettä varhain.

7.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksen aineisto koottiin haastattelemalla, koska sillä saadaan luotettavinta tietoa isovanhemmuudesta (Hurme 1997, 223). Teemahaastattelun on todettu soveltuvan emotionaalisesti arkojen aiheiden ja harvoin keskustelunaiheena olevien ilmiöiden tutkimiseen (Hirsjärvi & Hurme 1985, 35). Isovanhemmuuden merkitys on monelle isoäidille herkkä aihe, jossa hän paljastaa tunteitaan, kertoo menneisyydestään ja perhesuhteistaan haastattelijalle. Koska tutkimuksen ideana oli tutkia isovanhemmuuden merkitysrakenteita, sitä miten isoäidit hahmottavat ja jäsentävät isovanhemmuuttaan, aineiston tuli olla tekstiä, jossa he puhuivat omin sanoin (Alasuutari 1995, 73).

Aineisto koostui 18 isoäidin haastattelusta. Suurin osa, 15 haastattelua oli valmista aineistoa. Valmis aineisto oli koottu Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen kvalitatiivisten metodien kursseilla vuosina 1996 ja 1997 opiskelijoiden yhden opintoviikon laajuisena harjoitustyönä. Opiskelijoiden tehtävänä oli ollut itsenäisesti, pareittain tai pienryhmissä haastatella isoäitiä isovanhemmuudesta. He olivat laatineet teemahaastattelurungon Naistutkimus -lehdessä Leena Eräsaaren esittämää kirjoituspyyntöä apuna käyttäen (Liite 1). Kysyin ja sain Leena Eräsaareelta luvan käyttää opiskelijoiden tekemiä haastatteluja tutkimukseni aineistona.

Valikoin keväällä 1998 kvalitatiivisten metodikurssien harjoitustöistä harkinnavaraisesti sellaisia haastatteluja, jotka eivät sisältäneet opiskelijoiden tekemää analyysia haastattelusta tai joissa se oli erillisenä kappaleena ja poiskarsittavissa. Aineiston pariin palasin seuraavan kerran lokakuussa 1998, jolloin laadin kustakin haastattelusta tiivistelmän. Katsoin tarpeelliseksi täydentää valmista aineistoa vielä muutamilla itse tekemilläni

haastatteluilla. Varsinainen aineiston analyysivaihe ajoittui tammikuusta maaliskuuhun 1999.

Valmiit haastattelut olivat erilaisia, mutta jokaisessa käsiteltiin "mummoamista" eli isovanhemmuuden merkitystä isoäideille. Opiskelijat olivat nauhoittaneet haastattelut sekä purkaneet ne tekstiksi. Litteroinnista diskurssianalyysin vaatimusten mukaan (Eskola & Suoranta 1998, 151) saattoi puhua vain osassa valmista aineistoa. Pidän valmiin aineiston litterointia kuitenkin riittävän tarkkana tämän tutkimukseen tarkoitukseen. Kaksi valmista haastattelua oli purettu kertomusmuotoon eli niissä oli vain sitaatteja isoäitien puheista. Koska laadin myös muista haastatteluista yhteenvedot, en jättänyt näitäkään haastatteluja pois aineistosta. Lisäksi kahdessa harjoitustyössä tunnin pituiset haastattelut oli karsittu kahteen sivuun siten, että haastattelijat olivat litteroineet haastatteluista vain isovanhemmuuden merkitykselle mielestään olennaiset kysymykset ja vastaukset. Otin tiivistetyt haastattelut mukaan tutkimukseen, koska niissä esitetyt teemat olivat opiskelijoiden tekemistä valinnoista huolimatta olennaisia isovanhemmuuden merkitystä tutkittaessa. Litteroituina haastatteluiden pituudet vaihtelivat puolestoista sivusta kymmeneen sivuun. Keskimäärin haastattelut olivat litteroituina viiden sivun mittaisia. Vain kaksi haastattelua oli yli kuuden sivun mittaisia.

Useiden haastattelujen yhteydessä oli haastattelupäiväkirja. Niiden kuvaukset haastatteluympäristöstä ja vallinneesta tunnelmasta auttoivat ulkopuolista tutkijaa pääsemään sisälle haastattelutilanteisiin. Haastattelut oli suoritettu isoäideille tutussa kotiympäristössä. Yksi haastattelu oli suoritettu yksityisyrittäjänä työskentelevän isoäidin liikehuoneistossa, joka sekin oli tuttu ympäristö haastateltavalle. Haastatteliijoista vain yksi oli miespuolinen, muut edustivat haastateltavan sukupuolta. Viidessä haastattelutilanteessa oli läsnä kahdesta neljään haastattelijaa.

Haastateltavat oli valittu yleensä tuttavapiiristä. Seitsemässä haastattelussa haastateltava oli haastattelijan lähisukulainen, kuten oma äiti tai isoäiti. Koska haastatteluharjoitus oli opiskelijoiden opintosuoritus, useissa haastatteluraporteissa oli myös opintosuorituksen rekisteröintiä varten haastattelijan henkilötunnus. Henkilötunnukset paljastivat, että haastattelijat jakautuivat iältään varhaisaikuisista aina keski-ikäisiin aikuisopiskelijoihin.

Valmiin haastattelumateriaalin hyödyllisyyttä tutkimuksessa on perusteltu sillä, että aineiston keräyksessä säästyneet voimavarat voi suunata tulkinnalliseen työhön.

Pakollisina harjoitustöinä tehdyillä haastatteluilla on kuitenkin huonoja puolia. Eskola ja Suoranta (1998, 53–54) ovat vihjanneet opiskelijoiden hyväksikäytöstä aineiston keruussa metodikurssin yhteydessä. Kurssin läpäisemiseksi opiskelijoiden on pakko kerätä aineistoa opettajalle, joka oppimisen nimissä saa käyttöönsä valmiiksi kerätyn ja litteroidun aineiston.

Usean haastattelijan tuottama aineisto toi riskejä tutkimuksen luotettavuudelle. Haastattelijat eivät aina olleet kovin kiinnostuneita isovanhemmuudesta, eivätkä he olleet valmistautuneet riittävän huolella haastattelutilanteeseen. Joistakin haastatteluraporteista saattoi huomata tehtävän pakollisuuden. Osa haastatteliijoista kertoi haastattelupäiväkirjassaan kuitenkin kiinnostuneensa isovanhemmuudesta haasteltuaan isoäitiä.

Täydensin valmista aineistoa haastattelemalla marraskuussa 1998 kolmea isoäitiä. Aloittelevana tutkijana sain tällä tavoin itsekin haastattelukokemusta, pystyin havainnoimaan haastattelutilanteita ja arviomaan siten myös valmiin aineiston haastatteluiden toteutusta. Nämä kolme haastattelua muodostivatkin tavallaan primääriaineiston, joka yhdisti valmiin aineiston teemat kokonaisuudeksi. Haastattelun tarkoituksena oli saada tutkittavat kuvaamaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä (Giorgio 1988). Teemahaastattelujen aihealueet laadin kirjallisuuden, Naistutkimus-lehden kirjoituspyynnön ja valmiissa aineistossa käytettyjen teemojen perusteella (Liite 2). Teemahaastattelurunko oli myöhemmin pohjana aineiston analyysissä.

Ennen varsinaisia haastatteluja tein esihaastattelun omalle isoäidilleni. Valitsin lähisukulaisen esihaastateltavaksi siitä syystä, että osassa valmista aineistoa haastatteli ja haastateltava olivat sukulaisia. Esihaastateltava oli 72-vuotias, ja hän oli tullut isoäidiksi 47-vuotiaana. Hän oli niukkasnainen eikä ollut tottunut puhumaan omista tunteistaan tai kokemuksistaan. Myös haastateltavana oleminen oli hänelle uutta ja haastattelun nauhoitus jännitti isoäitiäni. Tunnelma oli aluksi jäykkä ja isoäiti puhui virallisesti kuin vieraille haastattelijalle. Huomautettuani muodollisesta puhetavasta haastateltava rohkeni puhua luonnollisemmin.

Esihaastateltu isoäiti koki haastattelun välillä saman asian tenttaamiseksi. Olikin totta, että joitakin teemoja en ollut vielä esihaastatteluvaiheessa operationalisoinut riittävän hyvin haastateltavan kielelle ja jouduin haastattelun kuluessa muokkamaan kysymyksiä konkreettisemmiksi. Se aiheutti jonkin verran kysymysten päällekkäisyyttä. Haastatte-

lutilanteessa onnistuin kuitenkin tarttumaan haastateltavan mainitsemiin isovanhemmuuden merkityksiin ja esittämään tarkentavia kysymyksiä. Esihaastattelua en otattanut mukaan varsinaiseen tutkimusaineistoon.

Varsinaiset haastattelut onnistuivat esihaastattelua paremmin. Valitsin kolme haastateltavaa harkinnanvaraisesti siten, että he edustaisivat mahdollisimman erilaisia isoäitejä. Esitin heille haastattelupyynnön puhelimitse. Aluksi isoäidit empivät, tietäisivätkö he riittävästi isovanhemmuudesta. Isoäidit suostuivat haastatteluun jo samana tai seuraavana päivänä, kun selitin, että olisin kiinnostunut heidän omista kokemuksistaan isovanhempana olosta.

Haastattelin isoäitejä heidän kodeissaan. Kaksi haastatelluista oli lapsuudenystävieni isoäitejä. Kolmas haastateltu oli toisen isoäidin tytär, vastikään isoäidiksi tullut lapsuudenystäväni äiti. Haastateltavien luottamusta haastattelijaan lisäsi ehkä lapsuudenystävyyys heidän lastenlastensa ja haastattelijan välillä. He luottivat, että haastattelija oli todella kiinnostunut heistä isovanhempina. Tietty yhteys haastattelijan ja haastateltavan välillä helpotti haastattelutilannetta myös siten, että haastattelijan oli helpompi olla selvillä kunkin isoäidin sukulaissuhteista. Taustatieto perhesuhteista ja jonkinlainen esiymmärrys haastateltujen isoäitien elämästä edistivät isovanhemmuuden merkityksen tarkastelua. Isoäidit kertoivat vapautuneesti ja monisanaisesti isovanhemmuudestaan. Haastattelut kestivät 20 minuutista 45 minuuttiin, ja litteroituna ne olivat kuudesta sivusta viiteentoista sivuun, eli ne olivat huomattavasti pidempiä kuin valmiin aineiston haastattelut keskimäärin. Litterointien pituuseroihin vaikutti haastatteluiden keston lisäksi litterointitapa. Osassa valmista aineistoa haastateltavien taustatiedot oli tiivistetty haastattelukertomuksen alkuun, sen sijaan että ne olisi esitetty dialogina.

7.3 Aineiston analyysi

Aineisto analysoitiin laadullisesti. Analyysissa pyrittiin etsimään aineistosta eroja ja moninaisuutta, jolloin se oli tarkempaa ja aineistolähtöisempää kuin yhtäläisyyksiä etsittäessä (Eskola & Suoranta 1998, 140). Isovanhemmuuden merkitys haluttiin tavoittaa

sellaisena kuin se isoäitien kokemuksissa ilmeni, ja sitä pyrittiin kuvaamaan mahdollisimman monipuolisesti.

Lehtosen (1996, 25) mukaan merkitykset voivat olla eriasteisia. Vallitsevat merkitykset ovat yleensä enemmistön ja vallanpitäjien ylläpitämiä merkityksiä. Jäänneomaiset merkitykset elävät sukupolvien ja kulttuurin muutoksen mukana, viiveellä nykyajasta. Orastavat merkitykset puolestaan ovat usein edistyksellisten ja emansipoituneiden yksilöiden esiintuomia uusia näkökulmia.

Merkityksen käsite on keskeinen laadullisessa tutkimuksessa. Asioiden, puheen, tekojen tai esineiden merkitys syntyy aina jossakin tietyssä kontekstissa, suhteessa tai asiayhteydessä. Asiat, puheet tai teot ovat aina yhteydessä toisiin asioihin, puheisiin, tekoihin ja esineisiin. (Suoranta & Eskola 1998, 50–51.) Isovanhemmuuden merkitys on siten yhteydessä moniin muihin merkityksiin isoäitien elämässä.

Aineiston analyysi- ja tulkintavaiheet limittyivät toisiinsa. Aineistoa lähestyttiin tutkijan teoreettisen ajattelun ja tulkintojen tekemisen lähtökohtana (Eskola ja Suoranta (1998, 146). Alasuutarin (1995, 37) mukaan laadullinen aineiston analyysi on arvoituksen ratkaisemista aineistosta pelkistettyjen johtolankojen avulla, joita tutkija tarkastelee aiempien tutkimusten ja kirjallisuuden muodostaman suurennuslasin alla.

Amadeo Giorgi (1988) on kehittänyt husserlilaisen fenomenologian pohjalta analyysimenetelmän, jonka tarkoituksena on saada esille tutkimuksen kohteena olevan ilmiön merkitysrakenne. Fenomenologisen psykologian metodin avulla tutkija pyrkii mahdollisimman tarkasti toistamaan tutkittavan kokeman tapahtuman tai ilmiön. Giorgi on esittänyt metodin viisivaiheisena. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa tutkimusaineistoon tutustutaan avoimin mielin ja huolellisesti lukien sitä useaan kertaan. Perttulan mukaan (1993) tässä vaiheessa tutkijan on sulkeistettava omat ennakkokäsityksensä ilmiöstä reflektoimalla tutkittavaan ilmiöön liittämääns merkityssuhteita ja siirtämällä ne pois mielestään tutkimusprosessin ajaksi. Sulkeistamalla pyritään tavoittamaan tutkittava kokemus mahdollisimman alkuperäisenä ja rikkaana. (Perttula 1993, 269.)

Metodin toisessa vaiheessa tutkija erottaa tekstistä merkityksen sisältäviä yksioita, jotka ilmaisevat tutkittavan ilmiön kannalta olennaisen merkityksen. Kolmannessa vaiheessa merkitysyksiköt käännetään tutkittavan kieleltä tutkijan kielelle. Neljännessä vaiheessa tutkija muodostaa käännetyistä merkityksen sisältävistä yksiköistä yksilökohtai-

sen rakenteen. Viidennessä vaiheessa siirrytään kaikkien tutkittavien yksilökohtaisista rakenteista yleiseen rakenteeseen. (Perttula 1993, 270–271.)

Fenomenologisesti orientoituen tutustuin aineistoon avoimin mielin. Luin haastattelluja useaan kertaan lävitse. Olin koko tutkimusprosessin ajan pitänyt tutkimuspäiväkirjaa, johon olin kirjannut ennakkokäsityksiäni tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä tiedostaakseni ne paremmin. Ennakkokäsityksiini olivat vaikuttaneet ajatukset omien isovanhempien kokemuksista sekä erityistieteiden teoriat. Tällä tavoin saatoin siirtää syrjään eli sulkeistaa omia ennakkokäsityksiäni tutkimusprosessin ajaksi.

Patton (1990, 372) on korostanut, että mitään ehdottomia sääntöjä laadullisen tutkimuksen aineiston analysoinnille ei ole olemassa, vaan että jokainen laadullinen tutkimus on ainutlaatuinen, samoin sen analysointi ja tulkinta. Myöskään tässä tutkimuksessa ei noudatettu orjallisesti fenomenologisen psykologian metodologiaa, vaan analyysia ja tulkintaa ohjasi olemassa oleva aineisto.

Tutkimusmetodi oli aluksi haastatteluiden sisällön analyysia. Tästä esimerkkinä voidaan mainita haastatteluiden pituuksien vertailu. Seuraavaksi laadin kunkin isoäidin haastattelusta tiivistelmän, jossa käänsin ja pelkistin isovanhemmuuden merkitystä tutkijan kielelle. Samalla etsin haastatteluista toistuvia ilmauksia isovanhemmuuden merkityksestä ja isoäitien toiminnasta. Seuraavassa vaiheessa koodasin haastattelut teemoittain. Koodimerkinnyt tein suoraan haastatteluteksteihin. Teemoittelu perustui valmista aineistoa täydentävien temahaastatteluiden haastattelurunkoon. Isovanhemmuuden merkityksistä laadin yksilökohtaiset merkitysluettelot. Yleisemmällä tasolla tarkastelin isovanhemmuuden merkitystä alateemoina.

Analyysissa pyrin pääsemään teemoittelun taakse, löytämään teemoja ylittävää tietoa ja käsitteellistämään sitä. Tässä tutkimuksessa erääksi teemoittelun ylittäväksi tiedoksi nousi kasvatustavastuu. Kuten Hakala (1996, 190) on todennut, laadullisen aineiston varassa kulkevan tutkijan eteneminen on jatkuvaa keskustelua, tulkintaa ja analyysia aineistonsa kanssa. Monet kerrat keskustelinkin mielessäni haastattelujen isoäitien kanssa isovanhemmuudesta. Lukemalla haastatteluja tarkasti lähiluvulla haastattelija väistyi takalalle tutkittavan ja tutkijan keskustellessa. Valmis aineisto ei siten ollut ongelmallista tutkimuksen analyysivaiheessa.

Tutkimusraportissa olen perustellut tulkintojani ja kuvaillut isovanhemmuutta aineistosta poimituilla sitaateilla. Raportointivaiheessa olen poistanut joistakin lainauksista

häiritseviä puhekielenilmauksia, esimerkiksi useaan kertaan toistettuja sanoja. Toisin paikoin olen myös selventänyt isoäitien esittämiä viittauksia merkitsemällä sulkuihin viittauksen kohteen. Muokkaus ei kuitenkaan muuttanut sanoman olennaista sisältöä. Murreilmaisut säilytettiin, koska ne tukivat isoäitien persoonallista ilmaisua isovanhemmuuden merkityksestä. Haastateltujen ja muiden haastatteluissa esiintyvien nimet vaihdettiin henkilöllisyyden salassa pysymiseksi.

Laadullisessa tutkimuksessa tulkintaprosessia on kuvattu oivallusten, epäilyn, innostusten ja pettymysten prosessiksi. Tutkija uudelleen ja uudelleen tarkastelee aineistonsa tarjoamia mahdollisuuksia omien kokemustensa ja kirjallisuuden pohjalta sekä ennen kaikkea omaan ajatteluunsa luottaen. (Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1994, 46.) Määritelmä oivallusten, epäilyn, innostusten ja pettymysten prosessista sopii kuvaamaan mielestäni koko tutkimusprosessia. Samalla kun tutkijan tietämys tutkimusaiheestaan lisääntyy ja tutkittavaan ilmiöön syntyy uudenlainen näkökulma, samalla myös hänen itsetuntemuksensa lisääntyy. Tutkimuksen teon aikana voi oppia paljon itsestään; sinnikkydestään, epävarmuuden sietokyvystään ja oivallusten tuomasta mielihyvästä. Samalla myös suhde tutkittavaan ilmiöön saa esiyymmärrystä ja tunnetasoa analyyttisemmän näkökulman.

8 TULOKSET

TAULUKKO 1. Yhteenveto isovanhemmuuden merkityksestä isoäideille

Isovanhemmuuden merkityksen alateemat	Lastenlapset isoäidin ilona	Lastenlapset uusi mahdollisuus	Arvostusta ihmisenä ja isovanhempiana	Elämä ja suku jatkuu lastenlapsissa	Oma elämä tärkeää ilman isovanhemmuutta
Esimerkki merkityksiköistä	"Ittekin vain oikein uudistuu kun kuuntelee niitä niiden pienten juttuja"	"Kun oli itse äiti, niin sitä ei kerennyt sillä lailla sitä rakautta ajattelemaan."	"Että minut hyväksyttiin mummona, että on niinku Ritvan perheen kanssakin semmoset välit, että lapset saa vapaasti käydä täällä."	"Kai se on se elämänjatkuvuus; kasvitkin ne kuolee ja uudet nousee."	"Enemmän minä samastun siihen mummoon, joka sano, että mukavaa kun tuletete, mutta pitää huoli itseltä."
Isovanhemman toiminta	Puuhailu ja rentoutuminen lastenlasten kanssa	Lastenhoito ja kasvatus, hemmottelu	Elämysten tarjoaminen, osallisuus perheeseen, keskustelu	Lastenlasten elämän seuraaminen, vastuunkantaminen	Muodolliset vierailut, auttaminen ja puuhailu tarvittaessa
Isovanhemmuuden keskeisyys					Muut elämänalueet tärkeämpiä

8.1 Lastenlasten kasvatukseen osallistuminen

Isoäitien velvollisuutena lastenlastensa hoitaminen tarvittaessa

Isoäidit pitivät lastenhoidossa auttamista varsin keskeisenä isovanhemman toimintana. Isoäidit, kahta lukuun ottamatta, osallistuivat lastenlastensa hoitoon tarvittaessa. Tällaisia

tilanteita olivat esimerkiksi lapsenlapsen äidin työssäkäynti tai opiskelu. Kun lastenlapsia syntyi, isoäidit olivat usein nuoren perheen kotona auttamassa kotiaskareissa. Työssäkäyvät isoäidit säästivät vuosilomaansa, jotta he pystyivät auttaamaan lastensa perheitä vauvan synnyttyä. Nykyisin eläkkeellä oleva isoäiti kertoi, että hän oli ottanut jopa virkavapautta työstään auttaakseen tyttärensä perhettä nuorimman lapsenlapsensa syntyessä.

Lastenhoitoavun tarjoaminen oli yleisempää tytärten perheille kuin poikien perheille. Tässä ilmeni naisten tehtävä perheen sukupolvien välisten yhteyksien ylläpitäjänä. Tutkimuksen isoäideillä oli tosin enemmän tyttäriä kuin poikia, mikä osaltaan ohjasi auttamisen suuntaa. Lastenhoitoavun tarjoamisessa tytärten ja poikien perheille oli erona myös avuntarpeen vakavuus. Pojan perhettä autettiin, kun miniä opiskeli, mutta tyttärille hoitoapua annettiin akuuteissa tilanteissa, kuten lastenlasten sairastuessa tai vanhempien vapaa-ajan menoja järjestettäessä. Yleensä lastenhoitoapu kohdistui lähellä asuviin lastenlapsiin, mutta loma-aikoina lastenlapsia saapui etäämmältäkin isoäitiensä luokse.

Isoäidit korostivat lastenlastensa hoitamista toisaalta vapaaehtoisena, mutta toisaalta he pitivät velvollisuutenaan antaa vanhemmille hengähdystauko lastenhoidossa. Lastenlapsia hoitamalla isoäidit halusivat yksinkertaisesti helpottaa ja tukea aikuisten lastensa elämää. He saattoivat jatkaa lastenlastensa kautta huolenpitoaan omista lapsistaan.

"Ja tieto siitä, että lapsenlapsia tulisi kerralla kaksi tuntui aika hassulta ajatukselta. (...) Mutta tyttärelleni en hämmästykseni voinut näyttää, piti vaan olla vahvana ja antaa tukea. Tyttö tuntui itsekkin kyllä olevan hiukan jännittynyt. (...) Tilannetta aluksi helpotti se, että pojat oli reilun kuukauden sairaalassa, niin ainakin Tiinaa se helpotti. Tottakai sitä halusi olla heti täysillä mukana, ja niin minä sitten lasten kotiin tullessa meninkin heti apuun pariaksi viikoksi." (Pirkko)

Lastenlastensa hoitoon osallistumaton isoäiti koki apunsa tarpeettomaksi, koska hänen miniänsä oli perhepäivähoitaja ja hoiti myös omat lapsensa kotona. Isoäidin intoa avuntarjontaan vähensi myös hänen oma ammattinsa perhepäivähoitajana. Pienet lapset olivat hänelle edelleen arkea, eikä hän pitänyt lapsenlapsiaan kovinkaan läheisinä itselleen. Toinen isoäiti korosti osallistumattomuuttaan lastenlastensa hoitoon, koska hän asui kaukana lastenlapsistaan. Pitkä välimatka koettiin yleensäkin isovanhemmuuden esteeksi.

Lastenhoitoavun määrä vaihteli lasten perheistä ja isoäitien elämäntilanteista toiseen. Yksityisyrittäjänä toimiva isoäiti kauhisteli asiakkaidensa kertomuksia siitä, kuinka isovanhemmat joutuivat hoitamaan lastenlapsiaan, koska vanhemmat eivät viitsineet

huolehtia jälkikasvustaan. Itse hän oli tyytyväinen, että lastenlapset asuivat kaukana. Eräs työtön isoäiti hoiti päivittäin lapsenlastaan ja koki sen itselleen tärkeäksi tehtäväksi. Kaikenkaikkiaan viisi isoäitiä oli hoitanut lastenlastaan kouluikäiseksi saakka.

Lastenlasten hoitaminen oli mieleistä isoäideille, kunhan he kokivat sen vapaaehtoiseksi. Isoäideille ei ollut niinkään keskeistä se, kuinka paljon he auttoivat lastenhoidossa. Tärkeämpää oli tunne siitä, että tarjottu lastenhoitoapu otettiin vastaan. Lastenlasten hoitaminen merkitsi heille osallisuutta lastensa perheisiin. Skaffari (1985) havaitsi pro gradu -tutkielmassaan isoäitien pelkäävän pienten lastenlastensa hoitamista, koska lastenhoito oli muuttunut niin paljon omien lasten ajoista. Tässä tutkimuksessa isoäidit eivät ilmaisseet pelkoa lastenhoidosta.

Isoäitien tarjoama lastenhoitoapu lapsiperheille oli melko yleistä tämän tutkimuksen perusteella. Isovanhemmat ovatkin olleet lapsiperheissä käytetyintä tilapäisapua lastenhoidossa (Rajala & Ruoppila 1983, 87). Myös Mustosen (1996, 63) pro gradu -tutkielmassa vanhemmat kokivat isovanhempien tarjoaman käytännöllisen tuen lastenhoidossa merkittäväksi. Kuitenkin vanhempien oli vaikea tiedostaa isovanhempien osuutta lasten kasvatuksessa. Vastaavasti tässä tutkimuksessa isoäidit kokivat vaikeaksi arvioida omaa toimintaansa tai merkitystään lastenlapsilleen. Tämä johtuu ehkä isoäitien vaatimattomuudesta. Toisaalta isoäidin rooli saattaa olla äitiyttä heikommin sisäistetty. Jo haastattelupyynnöä esitettäessä isoäidit usein empivät haastateluun suostumista, koska he eivät olleet varmoja siitä, osaisivatko he vastata kysymyksiin ja tietäisivätkö he riittävästi isovanhemmudesta.

Isoäiditkö vapaita kasvatusvastuusta?

Kaikki isoäidit olivat tietoisia isovanhemmuuden erityispiirteenä olevasta vapaudestaan lastenlastensa kasvatusvastuusta. Sitä pidettiin erottavana tekijänä vanhemmuuden ja isovanhemmuuden välillä. Isoäideille tämä vapaus oli eräänlainen palkkio omien lastensa aikuiseksi saattamisesta. Osa isoäideistä kuitenkin kyseenalaisti väitteen isovanhemmuuden vastuuttomuudesta. Kuinka lastenlapsista voisi välittää, jos heistä ei sittenkin kannata vastuuta?

"Kaikki sanoo, ettei vastuuta oo ja ilot vaan. Kyllä sitä niittenkin puolesta monta kertaa, jos niillä on jotain vaikeuksiaki ja muuta niin, miettii ja

mieltii, vaikka nuo omat lapset vaan tykkää, ettei sun tarvi. (...) Kyllä sitä mieltii sitten justiin sängyssäki, kun sitä aikaa on niin siitä huolimatta, että vaikkei asia mulle kuulu" (Raili)

Isoäitien toimintaa lastenlastensa kanssa kuvasi pikemmin vastuuntuntoisuus kuin vapaus kasvatusvastuusta. Pieniä lastenlapsia haluttiin suojella vahingoilta ja isompien lastenlasten menestymisestä elämässä kannettiin huolta. Nuoren lapsiperheen voikin olla vaikeaa löytää isoäitejä vastuuntuntoisempia, edullisempia ja aina valmiina olevia lastenvahteja.

lökkäämmät isoäidit kantoivat kasvatusvastuuta vielä aikuisista lastenlapsistaan symbolisesti. Symbolista kasvatusvastuuta tunnettiin myös kaukana asuvista lastenlapsista. Osa isoäideistä osoitti vastuutaan lastenlapsistaan rukoilemalla heidän puolestaan. Isoäidit siis kantoivat vastuuta lastenlapsistaan heidän läsnäollessaan, mutta myös muulloinkin.

"Pittää olla valmis ottamaan kolmannestakkiin sukupolvea ainakin henkinen vastuu niin hyvinä kuin huonoinakin aikoina. (...) Sitä mukko kun lapsenlapsia tuli lisää, tuntu kuin vastuu olis myös lissääntynyt, vaikka heidän vanhemmilla oli vastuu, mutta tuollanen henkinen vastuu. Tietysti minä heitä silloin tällöin voin hoitoo. Aina kulettelin heitä ajatuksissani." (Martta)

Isoäitien vapaus kasvatusvastuusta ilmeni parhaiten siten, ettei heidän tarvinnut väsyneinä hoitaa lastenlapsia. Tätä isoäidit pitivät suurena etuna äitiyteen verrattuna. Isoäidit olivat tyytyväisiä saadessaan luovuttaa lastenlapset takaisin vanhemmille. Kasvatusvastuun ottaminen lastenlapsista oli siten vapaaehtoista ja usein isoäitien omassa päätäntävällässä.

"Kun oli itse äiti, niin sitä ei kerinny sillä lailla sitä rakkautta ajattelemaan. Et siinä oli kaikki arkiset asiat, niin kun ne ehkä nyt on näillä mummotettavien äideillä.(...)Mummolle jää vaan osa, sitten olla hellijänä, hyväilijänä ja leikkijänä."(Tuovi)

Isovanhemmuuden vapaus perustui myös vanhemmuuteen liittyviin juridisiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Tilanne mutkistui, kun isovanhempi joutui sijaisvanhemmaksi. Vaikka Tuovi korosti isovanhemmuuden vapautta, hänen tunsu epävarmuutta omasta asemastaan, koska auttoi yksinhuoltajatyttänsä lastenhoidossa päivittäin.

"Ei tietenkään ehkä, niinkun pitäs millään lailla puuttua sitten tälläseen puoleen (kurittaminen ja kiellot MM) tässä lasten kasvatuksessa ja lapsenlapsen elämässä, että se vastuu kai siitä kasvatuksesta on lähinnä vanhemmilla." (Tuovi)

Luottamus omiin lapsiinsa vanhempina ja kasvattajina vapautti isoäidit kasvatusvastuusta. Isoäidit olettivat, että vanhemmat haluavat kasvattaa lapsensa itse. Isoäitien käyttäyty-

misen taustalla oli siten Cherlinin ja Furstenbergin (1985, 98) mainitsema pyrkimys välttää puuttumasta liiaksi lastensa perheasioihin ja kasvatuskysymyksiin.

"Aikaisemmin oli saanut kantaa vastuuta ja huolta omista lapsistaan, nyt huolehtiminen ja hoiva siirtyi pikkulapsiin. Omia aikuisia lapsia ei voi enää sillä tavalla neuvoa ja ohjailla, he tekevät omat ratkaisunsa, vaikka ne minusta eivät aina oikeita olisikaan." (Saara)

Osa isoäideistä myönsi kuitenkin puuttuneensa liiaksi lastenlastensa kasvatukseen varsinkin alkuaikoina. Siitä kannettiin syyllisyyttä vielä vuosia myöhemmin. Eräs isoäiti kertoi puuttuneensa lastenlastensa nimien valintaan, mikä osoitti jo melko suurta sananvaltaa nuoreen perheeseen.

Kulttuurissamme ei ole perinteisesti suvaittu perheen ulkopuolisten puuttuvan lasten kasvatukseen. Isovanhemmat olivat tässä tilanteessa rajatapaus; toisaalta he tunsivat osallisuutta lastensa perheisiin, mutta toisaalta he olivat lastensa perhe-elämän ulkopuolisia tarkkailijoita. Heillä oli vanhempina omia kokemuksia lastenkasvatuksesta ja kasvatusneuvojen vastaanottamisesta. Esimerkiksi anopin sanat olivat jääneet varsin karvaina muistoina erään isoäidin mieleen. Isoäidit kokivat kasvatukseen puuttumisen välttämättömäksi lähinnä tilanteissa, joissa oli kyse lastenlasten edusta.

"Minun keinot on erilaiset, varmasti samat päämäärät on, ettei lapsi ole vahingossa eikä vaarassa, mutta tämmöset nuoret ne komentaa sitä sillä tavalla äkäsemmin, (lapsi MM) säikähtää ja muuta. Sitä on niinku viisastunu sillä tavalla. Sen hoitaa sen asian mutta hienovaraisemmin. Eihän se pikkuinen laps ymmärrä siitä sanomisesta ja kieltämisestä paljon hölynpölyä, mutta minä voin jutella niin, että laps sen ymmärtää eikä semmosella tiukalla." (Liisa)

Thomas (1990) on osuvasti kuvannut isovanhemmuutta kaksoissidokseksi. Sillä hän tarkoittaa isovanhempien ristiriitaista suhdetta lastensa perheisiin. Isovanhemmilta odotetaan apua, mutta samanaikaisesti heidän ei toivota puuttuvan lastenkasvatukseen, koska se uhkaisi perheonnea. Myös tässä tutkimuksessa isoäidit tasapainoilivat auttamisen ja sekaantumisen välillä suhteissaan lastenlapsiinsa. He pitivät tärkeänä luottamuksellisten suhteiden säilymistä lastensa perheisiin. Seuraavassa Marjatta kiiruhtaa kehuaan perhesuhteitaan niin hyviksi, että herää epäily onnellisuusmuurilla (Kortteinen 1982) suojelluista perhesuhteista.

"Ei oo ollut minkään näköstä (ristiriitaa MM) kenenkään kanssa. On menny hirveen hyvin. On ne perhesuhteet säilyny. Niin, kun jaksais säilyttää niitä kaikkia suhteita sitte." (Marjatta)

Isoäideillä on halua osallistua lastenlastensa kasvatukseen

Isoäidit olivat pyydettyinä valmiita neuvomaan ja ohjaamaan nuorempaa sukupolvea kasvatuskysymyksissä. Tällöin kasvatusvastuu säilyi vanhemmilla, ja isoäidit tarjosivat kokemukseensa pohjautuvaa konsultointia. He eivät epäilleet taitojensa tai tietojensa vanhentuneen kasvatusasioissa. Isoäidit pyrkivät neuvomaan vanhempia hienovaraisesti. Tällainen keino oli esimerkiksi lastenhoitoon liittyvien kysymysten esittäminen vanhemmille suorien neuvojen sijasta. Tällä tavalla isoäidit halusivat saada vanhemmat huomaamaan tärkeitä asioita ja oppimaan kokemuksellisesti lastenkasvatusta.

Omaa tyttärtä oli huomattavasti helpompi ohjata lastenhoidossa ja -kasvatuksessa kuin miniää. Isoäidit kokivat suhteensa omaan tyttärensä lähentyneen ensimmäisen lapsenlapsensa syntyessä. Isoäidit tunsivat olevansa tyttärensä kanssa tasavertaisempia aikuisia kuin ennen lapsenlapsen syntymää.

"Mulla ei enää sellaista vastuuta oo, ku silloin ku se oli kotona. Että kun se nyt on tullu aikuiseksi niin, sillä on oma elämä ja vastuu on tavallaan siirtynyt sille itelle, että se kantaa vastuuta siitä pojastaan. Tietysti mun pitää vieläkin muistaa mun omaa tyttöä, mutta on se niinku toisenlaiseksi muuttunu. Kuitenkin tuntuu, että itte on helepommalla, että niinku sillai joka päivä kaikkia asioita tartte muistella. Tavallaan meidänkin suhde tulee niinku tasavertaiseksi, kun molemmat on aikuisia, ettei tarvitse toista aatella, että se on vielä lapsi ja ei ymmärrä asioita niinku aikuinen." (Arja)

Thomas (1986b) on esittänyt, että lastenlasten kasvatukseen osallistuminen ja käytännön neuvojen jakaminen mahdollistaa isoäideille eksperttiyden tunteen lastenhoidossa ja kasvatuksessa. Vaikka vanhempien sanotaan olevan riittävän hyviä lastensa vanhemmiksi (mm. Bettelheim 1989), vasta isovanhemman iässä nämä taidot ovat hioutuneet huippuunsa. Isoäidit myönsivät tehneensä itsekkin samoja virheitä äitinä ollessaan kuin omat lapsensa lastenlastensa vanhempina. Pieniin lapsiin suhtautuminen oli muuttunut viisaammaksi isovanhemman iässä. Vastaavasti Soininvaara (1988, 53) totesi pro gradu -tutkielmassaan isovanhempien vertaillen omien lastensa ja lastenlastensa kasvatuksen eroja.

"Sitä ei ole silloin vielä niin kypsä. Kun sitä on itsellään pienet lapset, sitä on aivan erilainen kuin sitten lapsenlapsilleen. Sillai, sitä on aikaa, ja jaksaa ajatella paremmin." (Aili)

Varsinkin nuoremmat isoäidit kokivat, että heillä oli voimavaroja hoitaa lastenlapsiaan ja osallistua lastenlastensa kasvatukseen. Tähän saattoi liittyä se, että isoäidin ei yleensä

tarvinnut hoitaa kuin yhtä pientä lastenlasta kerrallaan, kun taas äitinä ollessa omat lapset olivat syntyneet usein melko peräkkäin. Seuraavassa katkelmassa isoäiti haluaisi osallistua enemmän lastenlastensa kasvatukseen. Pelkkä sivustaseuraajan rooli ei riittänyt.

"Lastenlasten kasvatusta on siirtynyt mummolta pois, joten hän voi antaa vaan pelkkää rakkautta ja kaikenlaista hössötystä." (Siiri)

Isoäideillä on siis halua ja myös resursseja osallistua lastenlastensa kasvatukseen. Isovanhemmuuden merkitys korostuu isoäideille, kun he saavat kantaa sopivassa määrin vastuuta ja olla osallisena lastenlastensa kasvatuksessa. Sen lisäksi, että kasvatusosallisuudella on myönteinen vaikutus isoäidille itselleen, on siitä etua myös kahdelle nuoremmalle sukupolvelle. Työuralla eteneminen ja työkiireet vievät vanhempien aikaa perheeltä. Lastenlapset tarvitsevat kuitenkin lähelleen aikuisia, joilla olisi heille aikaa. Eikö jaettua vanhemmuutta voitaisi jakaa sekä vanhempien että isovanhempien kesken? Vastaavasti Thomas (1986b, 218) on arvellut nykyisten isovanhempien kaipaavan lisää osallisuutta lastenlastensa kasvatukseen.

8.2 Isoäitien toiminta lastenlastensa kanssa

Isoäitien toiminta on tavoitteellista

Isoäidit toimivat varsin monin tavoin isovanhempina. Isoäitien toiminta voitiin jakaa lastenhoitoon, puuhailuun lastenlasten kanssa, elämysten tarjoamiseen, hemmotteluun, yhdessä harrastamiseen ja keskustelemiseen. Haastateltavina oli myös isoäitejä, jotka kokivat toimintansa lastenlastensa kanssa olevan vain muodollisia vierailuja. Muodollisia vierailuja tehtiin useammin pojan perheisiin kuin tytärten perheisiin. Isoäitien toiminta määräytyi lähinnä lastenlasten iän ja isoäidin oman elämäntilanteen mukaan, johon vaikuttivat muun muassa ikä, terveys, parisuhde ja asuinpaikka.

Isoäidit halusivat *opettaa* lastenlapsilleen uusia asioita *yhdessä tekemällä*. Myös Soininvaaran (1988, 54) mukaan isovanhemmat pitivät tärkeänä työnteon opettamista lastenlapsille pienestä pitäen. He halusivat opettaa lastenlapsiaan myös kunnioittamaan yhteistyötaitoja. Tässä tutkimuksessa korostui myös kokemuksellisuuden ja uusien, erilaisten

elämysten välittäminen lastenlapsille. Isoäitien toimintaan liittyi paljon kasvatuksellista otetta. Maaseudulla asuvat isoäidit tutustuttivat mahdollisuuksiensa mukaan lastenlapsiaan maalaiselämään; lastenlapset otettiin mukaan niin navettaan kuin kyläreissuille naapureihin. Myös luonnossa liikuttiin yhdessä, retkeiltiin ja marjastettiin kesäisin. Isoäidit pitivät tärkeänä tällaista perinteiden välittämistä ja erilaiseen elämäntyyliin tutustuttamista erityisesti toimiessaan pienten lastenlastensa kanssa. Pienille lapsille kerrottiin itse keksittyjä tarinoita ja menneiden aikojen tapahtumia.

"Mä pidin tärkeänä sitä, että lapset ainakin saa mahdollisuuden oppia maaseudun elämästä jotain, ja kyllähän ne oppikin. Yhdessä hoidettiin lemmiä ja tehtiin heinätöitä. Jokainen sai oman nimikkolehmänsä, jota ne sitten hoitivat. Aina pidettiin erilaisia piirustus-, hiihto-, missi- ym. kilpailuja. Se oli oikeastaan todella hauskaa aikaa." (Siiri)

Ahosen (1998) mukaan historia ei enää siirry isovanhempien kertomina tarinoina murrosikäisille lastenlapsille, vaan isovanhemmat kuuntelevat mieluummin kertomuksia nuorten maailmasta. Isovanhemmat ovat kokeneet elämässään niin suuria yhteiskunnallisia mullistuksia, etteivät he hahmota niitä itsekkään. Myös Hagestad (1987, 419) on arvellut isovanhempien saavan lastenlastensa välityksellä tietoa esimerkiksi teknologian kehityksestä. Vastaava havainto nuorten elämämenon seuraamisen tärkeydestä tuli esille tässä tutkimuksessa. Lastenlasten mielipiteet ajankohtaisista asioista kiinnostivat isoäitejä. He *keskustelivat* aikuistuvien lastenlastensa kanssa ajankohtaisista tapahtumista ja nuorten tulevaisuudensuunnitelmista. Tätä kautta isoäidit saattoivat selkeyttää elämänaikaisia kokemuksiaan itselleen. Lastenlasten kautta oltiin kiinni nykyhetkessä.

"Jarkko on sitten tämä 16-vuotias. Niin se on tullu tänne pyhäaamuisinkin ja ne päivän aiheet, jos on vaalit lähellä, niin se on sitten niitä, silloin puhutaan politiikasta, ja jos on joku valtakunnallinen asia semmonen, että siellä on jotakin valtakunnallisia keskusteluja, niin ne käsitellään aina.(...) Että nuoret yleensä, ne ottaa hirviästi kantaa, joka vaan on semmonen niin kiinnostunut kaikesta, se ottaa kantaa sitten kaikkiin tämmösiin asioihin." (Lilja)

Lastenlasten ollessa pieniä isoäidit *leikkivät ja ulkoilivat* heidän kanssaan. Isoäidit kokivat lastenlastensa tarvitsevan koko ajan ohjelmaa ja toimintaa viihtyäkseen. Vierailujen aikana lastenlasten kanssa *pelattiin seurapelejä* ja heille *luettiin satuja*. Eräs isoäiti ohjasi lastenlapsiaan lukuharrastuksen pariin myös ostamalla joululahjaksi kirjoja. Isoäitien

toiminnan kasvatuksellinen ote ilmeni myös siinä, että he halusivat tukea lastenlastensa kehitystä.

Isoäitinä toimimisessa oli keskeistä se, että isoäideillä oli *aikaa lastenlapsille*. Lastenlapsille haluttiin *antaa rakkautta ja läheisyyttä*. Ennen kaikkea isoäitien oli saavutettava omalla toiminnallaan lastenlastensa luottamus, jotta heidän suhteensa voisi syventyä. Lastenlasten varttuessa isoäideille ja lastenlapsille syntyi *yhteisiä harrastuksia*. Harrastaminen tapahtui yleensä isoäidin kodissa. Isoäidit ja lastenlapset lauloivat yhdessä, kirjoittivat päiväkirjaa, lukivat sekä voimistelivat. Kodin ulkopuolisia harrastuksia olivat teatterissa, konserteissa ja elokuvissa käyminen. Kaksi isoäitiä pohdiskelikin sitä, olisiko heidän toimintansa edistänyt lastenlastensa lauluharrastuksia vielä aikuisenakin. Eräs isoäiti kertoi myös matkustaneensa ulkomaille merkkipäivänsä viettoon lapsenlapsensa kanssa.

Isoäideille oli tärkeää *viettää* yhdessä lasten perheiden kanssa *juhlapyhiä ja syntymäpäiviä*. Silloin tavattiin etäämmälläkin asuvia lastenlapsia. Lapset ja lastenlapset kuuluivat olennaisena osana suomalaiseen jouluperinteeseen. Myös lastenlasten syntymäpäivät sekä rippi- ja ylioppilasjuhlat olivat monille isoäideille kunnia-asioita. Jos lastenlasten syntymäpäiville ei päästy menemään, niin postissa lähetettiin lahja tai rahakuori.

Jouluun ja syntymäpäiviin liittyi myös haastatteluissa paljon keskustelua herättänyt *lahjojen antaminen*. Taloudellinen tuki lasten perheille ohjautui ilmeisesti juuri lastenlasten muistamisen kautta. Lahjojen antaminen vaikutti herkältä asialta isoäideille. Lahjojen ostamista pidettiin vaikeana, koska esimerkiksi isompien lastenlasten makua ja kokoa vaatteissa oli vaikea tietää. Monet isoäidit olivat päätyneet antamaan lahjaksi rahaa, jotta lastenlapset saisivat valita mieleisensä tuotteen. Isoäidit halusivat, että rahat käytettiin vaatteisiin tai johonkin muuhun tarpeelliseen hankintaan. Heidän mielestään pienillä lastenlapsilla oli jo riittävästi leluja. Isoäidit halusivat opettaa lastenlapsiaan arvostamaan elämässä muutakin kuin materiaalisia arvoja. Lastenlasten muistamista lahjoin pidettiin jopa lahjomisena, jotta lastenlapset saataisiin pitämään isovanhemmastaan jatkossakin. Vaikka muu toiminta olisi vähäisempää, isovanhemmat pitivät velvollisuutenaan syntymäpäivinä muistamista.

"Mitä sitä tuonne kauas muuta voi kun antaa rahaa, että voivat itse sitten järjestää tai syntymäpäiväpaketteja ja sellaista. Mutta jos sitä ois lähempänä, niin sitähan vois keksiä kaikkea yhteistä tekemistä. Mää kysyinkin naapuripariskunnalta ja hekin aina antaa syntymäpäivälahjan. Sama systeemi niilläkin oli, että kyllä ne lahjoo." (Kaisa)

Isoäitien toiminnan monet merkitykset

Isoäitien ja lastenlasten yhteistä toimintaa voi kuvata vapaa-ajanvietoksi. Yhdessäolo toi vaihtelua isoäitien elämään. Isoäidit kokivat rentoutuvansa pienten lastenlastensa parissa. Myös työpäivän jälkeinen väsymys katosi pienen lapsenlapsen toimintaa seuratessa. Arkipäivän rutiinit pikkulapsen kanssa toivat isoäideille iloa.

"Kun tuo lapsi tulee, niin en ole koskaan niin väsynyt, että mulla ei olisi sille aikaa. Ilomielin seuraan, vaikka touhuaisi koko ajan ja liikkuu ja sitä pitää valvoa ja kattoa, kun se kiipeilee tuolille.(...) Kun myö tuossa pihamaalla käveltiin ja kateltiin paikkoja, ja sitten viime kesänäkin mä tein töitä ja roskea työntelin ja heiniä niittelin, niin laps istu istuimessaan kottikärryissä heinien päällä, kun vietiin tuonne naapurin lampaille."
(Liisa)

Monet isoäidit innostuivat ompelemaan pienille lastenlapsilleen vaatteita, aivan kuten olivat ommelleet omille lapsilleen. Niin perinteistä kuin se olikin, kaksi haastatelluista kertoi neulovansa lastenlapsilleen villasukkia ja lapasia. Nämä isoäidit edustivat iäkkäämpiä isoäitejä. Heille oli tärkeää, että lastenlapsilla olisi lämmintä. Villasukilla oli konkreettisen lämmön antamisen lisäksi symbolinen merkitys lastenlapsista huolehtimisena. Sukkia kutoessaan isoäidin ajatuksetkin saattoivat liikkua lastenlastensa elämässä.

"Kyllä niitä kutimia pitää kutoo jatkuvasti ja ajatella aina, että niillä vaan on lämmintä ja että tarkenoo, ettei tartte nähdä kylmää. Kyllä ne aivan sillä lailla omiksi ottaa, että niinku ajatteloo, että kyllä vaan pitää laittaa sille sitä ja sitä, ja niitä täytyis huoltaa." (Linnea)

Isovanhemman toimintaan on yleisesti yhdistetty lastenlasten hemmottelu. Isoäidit pitivätkin lastenlasten hemmottelua isovanhempien etuoikeutena, johon heillä ei ole ollut äiteinä ollessaan aikaa tai varaa. Hemmotteluun liittyi myös lastenlasten hyvinvointi vanhemmilta salaa. Monet isoäidit pitivät liiallista hemmottelua rahalla ja tavaroilla kuitenkin vaarallisena. Lastenlasten hemmottelu ilmenikin laajemmin isoäidin suhtautumisessa lastenlapsiinsa. Hemmottelulla haluttiin ilmaista lastenlapsille sitä, että isoäidillä oli aikaa ja että hän todella näki vaivaa lastenlastensa viihtymiseksi. Hemmottelua oli esimerkiksi ruoan laittaminen lastenlasten kanssa ja yhdessä herkutteleminen. Isoäitien herkut viehättivät lastenlapsia erikoisuudellaan. Heiltä saatettiin toivoa räiskäleitä tai vaikkapa vellipuuroa.

Isovanhemmat kokivat lastenlastensa kanssa toimimisen tärkeäksi itselleen. Pienten lastenlasten isoäidit odottivat jo innokkaasti lastenlastensa kasvamista, jotta he pääsisivät

leikkimään ja harrastamaan yhdessä. Isoäidin toiminta vaikuttikin usein itsensä hemmottelemiselta, johon myös Timberlake ja Chipungu (1992) ovat viitanneet.

Vaikka isoäidit olivat halukkaita olemaan lastenlastensa kanssa ja viihtyivät heidän seurassa, he myönsivät väsyvänsä pieniin lastenlapsiin. Lastenlasten hoito ja virikkeellisen toiminnan järjestäminen kysyi isoäideiltä voimia. Lastenkaitsesta ei ehditty rutinoitua kuten omien lasten hoitoon, koska lastenlasten hoitajaksot olivat lyhyitä. Isovanhemmuus toi vaihtelua isoäitien elämään, mutta he palasivat mielellään omaan arkiryhtiinsä.

"Silloin kun ne tulee tai me mennään sinne niin jaksaa yleensä muutaman päivän niitten kans riittävästi olla." (Mirja)

Lastenlasten kasvaessa isovanhempien lastenhoitoapu muuttui lomapaikan tarjoamiseksi. Lastenlapset olivat odotettuja vieraita isoäitien luokse koulujen loma-aikoina. Eräs nuori isoäiti suunnitteli ottavansa lastenlapsiaan mukaan myös lomamatkalle. Tähän saattoi osaltaan vaikuttaa se, että isoäiti oli ollut vasta jonkin aikaa naimisissa lastenlasten isoisän kanssa, eikä heillä ollut yhteisiä lapsia. Lastenlasten kanssa matkustelu korvasi isoäidille sitä, mitä hän ei ollut kokenut nykyisen puolisonsa kanssa lapsiperheen vaiheessa.

Kaikilla isoäideillä ei ollut samalla tavoin aikaa lastenlapsilleen. Maaseudulla työtä ja vapaa-aikaa ei erotettu yhtä selvästi kuin kaupunkilaisisoäitien elämässä. Maalaistalon emäntä antoi työkiireidensä aikana lastenlastensa leikkiä keskenään ja huolehtia toisistaan aivan kuten omat lapset aikanaan. Tällä isoäidillä nuorin tytär oli vielä koululainen ja asui kotona, eikä lasten hoitamisesta ollut kulunut pitkä aika. Isoäidit eivät edes aina olleet innokkaita leikkimään ja viettämään aikaansa lastenlastensa kanssa. Toimintaa ei pidetty erityisen tarkoituksellisena vaan pikemminkin velvollisuutena. Kaupunkilaisisoäideille olivat omat harrastukset tärkeämpiä, kuten Ikääntyvien yliopisto tai Martat.

"Kyllä me nyt tehäänkin jotakin yhdessä. Kesäisin on sitten kaikenlaista marjastusta ja sienestystä ja muuta tällaista tekemistä. Sitten täällä me ollaan jotain lettuja paistettu yhdessä ja kaikkea tällaista pientä. Ja sitten tietysti jos mä oon siellä, tämmöstä yleistä kaikenlaista ja leikkimistä ja muuta ja saunomista ja ruuanlaittoa ja mitä nyt aina. Et kyllä mä oon ollut uhrina heidän leikeissään." (Terttu)

8.3 Kasvatusvastuu isoäidin toiminnan perustana

Edellä esiteltyjä isoäitien toimintamuotoja yhdistäväksi tekijäksi voidaan nimetä kasvatusvastuu. Isoäidin toiminta on muotoutunut sen mukaan, kuinka paljon hän on tuntenut vastuuta lastenlapsistaan. Kasvatusvastuu näkyi konkreettisesti isoäidin osallistumisena lastenlastensa kasvatukseen hoitamalla ja neuvomalla, mutta myös isoäidin muissa lastenlastensa kehitystä tukevissa toiminnoissa.

Kasvatusvastuun kantaminen ei siis tarkoita vanhempien syrjäyttämistä asemastaan, vaan yhteistoimintaa lastenlasten edun nimissä. Isoäideille oli tärkeää myös symbolinen kasvatusvastuu ja tietoisuus omasta tehtävästä lastenlastensa kasvattajina. Kasvatukseen osallistuminen vaihteli isoäidistä ja lapsenlapsesta sekä lapsen perheen elämäntilanteesta toiseen. Isoäideiltä vaadittiinkin joustavuutta mukautua lastensa perheiden elämään. Lastenlasten ollessa pieniä isoäidit toimivat enimmäkseen lastenlastensa ja lastensa perheiden ehdoilla.

Isovanhemmuuden toimintatyylejä tutkineet Cherlin ja Furstenberg (1985) jakoivat isovanhemmat aktiivisiin, passiivisiin ja etäisiin. Heidän jaottelunsa oli isovanhempia leimaavaa. Vaikka tutkijat korostivat isovanhempien omaa päätösvaltaa toimintatyylinsä valinnassa, heitä pidettiin tavallaan perhe- ja olosuhteidensa uhreina. Aktiivisesti toimivat isovanhemmat määriteltiin helposti lastensa perheeseen tunkeilijoiksi ja iäkkäät isovanhemmat leimattiin passiivisiksi, lähes kyvyttömiksi toimimaan roolissaan. Tässä tutkimuksessa tultiin siihen tulokseen, että olennaisempaa on puhua kasvatusvastuusta, joka ilmenee kasvatukseen osallistumisen voimakkuutena.

Isoäitien kasvatusvastuuta voidaan tarkastella kasvatukseen osallistumisen jatkumona. Kasvatusosallisuus vaihtelee vähäisestä osallistumisesta runsaaseen mukana oloon lastenlasten kasvatuksessa. Kasvatusosallisuuden lisääntyminen dimensiolla ilmenee siten, että käytännössä isoäidin toimintamuodot ja yhteydenpito lastenlapsiin lisääntyvät. Kasvatusosallisuus on siten myös lastenlasten osallisuutta isoäitinsä elämään.

Kuviossa 1 on havainnollistettu isoäitien kantamaa kasvatusvastuuta. Isoäidit on jaettu kolmeen ryhmään haastatteluissa ilmenneiden isoäidin toimintamuotojen ja lastenlapsiin yhteydenpidon määrän ja laadun perusteella. Huomiota kiinnitettiin myös siihen, kuinka kiinnostuneesti isoäidit puhuivat lastenlastensa kasvatuksesta. Vaikka isoäitien kasvatusvas-

tuun tiedetään vaihtelevan lapsenlapsesta toiseen, tutkimuksessa pyrittiin luomaan yleinen kuva isoäitien osallistumisesta lastenlastensa kasvatukseen. Kullakin isoäidillä ajateltiin olevan tietty suhtautumistapa kasvatuskysymyksiin, joka oli muodostunut vanhemmuuden ja isovanhemmuuden kasvatuskokemusten kautta.

KUVIO 1. Isoäitien osallistuminen lastenlastensa kasvatukseen

Ensimmäisessä ryhmässä kasvatukseen osallistutaan eniten ja vastaavasti kolmannessa ryhmässä vähiten. Ryhmien sisällä isoäidit ovat aakkosjärjestyksessä. Isovanhemmuuden merkityksen tavoin kasvatusvastuuta on tarkasteltava yksilöllisesti, ja suhteutettava se isoäidin muihin elämänalueisiin ja kulloiseenkin elämäntilanteeseen. Esimerkiksi isoäidin toiminta kaukana asuvien lastenlastensa kanssa ei ollut verrattavissa määrällisesti sellaisen isoäidin toimintaan, jonka lastenlapset asuivat lähellä. Kun otettiin huomioon toiminnan laatu ja sen merkityksellisyys isoäideille, voitiin havaita kasvatusvastuussa vivahte-eroja myös osapuolten asuessa kaukana toisistaan. Myös erilaiset elämäntilanteet hankaloittavat isoäitien kasvatusosallisuuden vertailua. Kun lastenlapset olivat jo aikuisia, isoäidin varsinaista kasvatukseen osallistumista osoittivat isoäidin muistot. Sen sijaan pienten lastenlasten kasvatukseen isoäiti saattoi osallistua konkreettisesti.

Kasvatukseen osallistuttaessa isoäiti toimi monin eri tavoin lastenlastensa kanssa. Isoäidin yhteydenpito lasten perheisiin ja lastenlapsiin oli toimivaa. Sukupolvet pystyivät kommunikoimaan ja ymmärtämään toisiaan. Parhaimmillaan isoäiti ja vanhemmat olivat

keskustelleet myös kasvatusperiaatteista, eivätkä isovanhemman käsitykset olleet ristiriidassa vanhempien kasvatuserityksien kanssa. Kasvatukseen osallistuminen vaati vuorovaikutusta ja kasvatuskysymyksistä keskustelua, jotta voitiin välttyä turhilta ristiriidoilta perheessä. Kasvatukseen osallistumisen ääripäässä olivat lähes sijaisvanhempina toimivat isoäidit. Tähän tilanteeseen ajaututtiin olosuhteiden pakosta, kun vanhempi ei kyennyt huolehtimaan jälkeläisestään tai oli jäänyt leskeksi.

Kasvatukseen osallistuminen ei ollut isoäidin iästä kiinni. Vaikka ikääntyminen ja heikentynyt terveys estivät isoäitiä toimimasta yhtä monipuolisesti kuin nuorempana, hän pystyi edelleen kantamaan kasvatusvastuuta lastenlapsistaan symbolisesti. Isovanhemmuus ei myöskään loppunut lastenlasten aikuistuttua, vaan kasvattava isoäiti jatkoi lastenlastensa elämän seuraamista. Kasvatukseen osallistuminen ilmeni esimerkiksi siinä, miten merkittäväksi isoäiti koki itsensä lastenlastensa elämässä.

Kasvatukseen osallistumattomuus puolestaan näkyi isoäidin välinpitämättömässä suhtautumisessa lastenlapsiinsa. Isoäidillä ei ollut kovin hyviä kontakteja lastenlapsiinsa eikä lastensa perheisiin. Isänpuoleisella isoäidillä oli suurempi vaara jäädä syrjään lastenlastensa elämästä. Tyttärelle oli helpompi antaa neuvoja kasvatusasioissa kuin miniälle. Kasvatukseen osallistumattomuuteen oli yhteydessä isoäidin suurempi kiinnostus muihin elämänalueisiin, esimerkiksi harrastuksiin tai työhön. Lastenlasten asuessa etäällä, satojen kilometrien päässä, isoäiti ei aina pystynyt osallistumaan lastenlastensa kasvatukseen sillä tavoin kuin olisi itse halunnut. Kasvatukseen osallistumattomuuden taustalla oli myös se, että isoäidin omat lapset olivat vielä pieniä ja hän joutui samanaikaisesti toimimaan sekä vanhempana että isovanhempana. Myös pienten lasten parissa työskentely vähensi isoäidin innostusta osallistua lastenlastensa kasvatukseen.

8.4 Yhteydenpito lastenlapsiin

Sukupolvien välisen kanssakäymisen on todettu olevan vilkkainta lastenlasten ollessa alle kouluikäisiä. Erityisen tiivistä se on perheen perustamisvaiheessa, jolloin enemmistö isovanhemmista tapasi nuorta perhettä ja lapsenlastaan viikottain tai useammin. (Harmainen & Ruoppila 1984; Sysiharju 1984, 33.) Myös tässä tutkimuksessa yhteydenpito oli tiivistä

lastenlasten syntyessä. Jos pitkä välimatka esti vierailut, lasten perheisiin soitettiin useita kertoja viikossa.

Soittaminen olikin yleisin yhteydenpidon muoto lasten perheisiin ja lastenlapsiin. Suurin osa isoäideistä oli puhelinyhteydessä nuorempiin sukupolviin ainakin viikottain. Isoäidit eivät pitäneet kovin tarkkaa lukua soittokerroista. Tätä voi tulkita siten, että yhteydenpito puhelimitse oli varsin tavallista ja arkipäiväistä. Kouluikäisten lastenlasten kanssa isoäidit saattoivat puhua pitkiäkin puheluita. Monet tyttölastenlapset soittivat ja kertoivat isoäideilleen kuulumisiaan.

"Emmahan on ihan niinkun ystävä, jos hänellä on jotain asiaa niin hän soittaa mulle." (Mirja)

Suurimmalla osalla isoäideistä asui vähintään yksi lapsenlapsi lähellä. Lähellä asumisella tarkoitetaan tässä samalla paikkakunnalla tai naapuripaikkakunnalla asumista. Vain neljän isoäidin kaikki lastenlapset asuivat kaukana isoäidistään, jolloin välimatkat olivat jo yli sata kilometriä. Kauempana asuvia lastenlapsia tavattiin kolmesta kuuteen kertaan vuodessa. Lastenlasten vierailut ajoittuivat juhlapyhiksi. Isoäidit tapasivat lähellä asuvia lastenlapsiaan viikottain tai lasten perheiden tarpeiden mukaan.

"Se (tapaamistiheys MM) vaihtelee. Ne tuota tulevat käymään ja minä menen sinne ja joskus saattaa olla, että mää olen siellä esimerkiksi viikonlopun yli, jos sattuu semmonen tilanne, että tarvitsee. Ett jos joku on sairaana tai menoja on tai jotain tämmöstä. Ja sitten saattaa mennä parikin viikkoo, että ei tavata ja tällä tavalla että. Toisinaan sitten vaikka sattuu silleen, että monenakin päivänä näkee. Se on ihan tilanteesta riippuen." (Terttu)

Asuinetäisyys muuttui usein lastenlasten aikuistuessa ja heidän lähdettyä opiskelemaan toiselle paikkakunnalle. Isoäitien ja lastenlasten välinen yhteydenpito säilyi, jos sitä oli opittu pitämään yllä lastenlasten vielä asuessa kotona. Lastenlasten elämästä saatiin tietoja puheluiden lisäksi vanhempien välityksellä. Kun lastenlapset kävivät lapsuudenkodeissaan, he saattoivat samalla vierailla myös isoäitiensä luona. Lapsenlapsen ja isoäidin suhteen kannalta olennaista oli se, että lapsenlapsi oli asunut lapsuutensa lähellä isoäitiään. Silloin isovanhemman ja lapsenlapsen välille oli voinut syntyä kiintymyssuhde. Myös Kornhaber ja Woodward (1985) ovat pitäneet tärkeänä yhdessäoloa lapsenlapsen ollessa pieni, jotta isovanhemman ja lapsenlapsen välille muodostuisi läheinen suhde. Yhteydenpitoa isompiin lastenlapsiin leimasi symbolinen merkitys; tärkeää oli tunne yhteydestä lastenlapsiin eikä

niinkään yhteydenpidon tiheys. Samalla tavoin kuin isoäidit kokivat isovanhemmuutensa vapaaehtoisena, he eivät halunneet asettaa myöskään lastenlapsilleen vaatimuksia vierailuista.

Lastenlasten vierailut isovanhempiensa luona olivat yhteydenpidon arvostetuin ja toivotuin muoto. Vierailut mainittiin haastatteluissa ensiksi, ja vasta toiseksi isoäidit puhuivat omista käynneistään lastensa perheissä. Isoäidit vierailivat toki mielellään lastensa perheissä. He tunsivat olevansa arvostettuja, kun lastenlapset odottivat isovanhempiensa tapaamista.

"Varsinkin pienemmät tykkää ku mummut ja papat mennöö niitä kahtomaan. Varsinkin kun nuorimman tytön luo mennöö, ni heti on päitä lasissa. Ne on niin pikkuisia vielä." (Kerttu)

Iäkkäämmille isoäideille matkustaminen lastenlastensa luokse oli usein ongelmallista. Isoäidit eivät olleet tottuneet matkustamaan yksin kaukana asuvien lastenlastensa luokse. Heillä itsellään ei luultavasti ollut ajokorttia eikä leskinaisilla puolisoa kyyditsemässä. Myös oma tai puolison heikko terveys vaikeutti vierailuille lähtemistä. Julkisilla kulkuneuvoilla matkustamista pidettiin kalliina ja hankalana. Nuoremmilla isoäideillä työssäkäynti esti pidemmät vierailut lastensa perheisiin. Isovanhemmat odottivatkin mieluummin lastensa perheitä vierailuille kotiinsa. Eräs iäkäs isoäiti totesi kuitenkin, että hänen aikansa meni vierailujen aikana ruoanlaittamiseen tyttärensä ja tämän puolison rentoutuessa.

Välimatkan lisäksi avioeroilla oli vaikutusta yhteydenpitoon lastenlapsiin. Pojan avioero etäännytti isoäitiä pojantytärestä, eikä hän voinut olla niin tiiviisti yhteydessä lapsenlapsensa kuin olisi halunnut, koska lapsenlapsi oli muuttanut kauemmaksi äitinsä kanssa. Välimatka haittasi isoäidin yhteydenpitoa ja vierailuja myös poikansa uuteen perheeseen. Avioerotilanteissa onkin huomattu isovanhempien todennäköisesti tiivistävän yhteydenpitoaan ja avuntarjontaansa tyttärensä lapsille, koska lastenlapset jäävät useammin asumaan äitinsä luokse (Denham & Smith 1989, Spitze ym. 1994). Isoäiti kuitenkin toivoi yhteydenpidon ja suhteen pojantytäreensä paranevan entisestään, kun lapsenlapsi aikuistui ja aloitti itsenäisen elämän.

"Niitä suree, jotka on jääny vähemmälle yhteydenotolle. Mutta mää oon monesti aatellu, ehkäpä se sitten tuo Jaanakin kun se tuossa ollu itsenäistymään ja muuta, niin voi aina enemmän. Ja kyllä sentään nyt, silloin kun se täällä käy (toinen isoäiti asuu samalla paikkakunnalla MM), niin tulee tännekin ja ottaa joskus yhteyttä." (Raili)

Kaukana asuvat lastenlapset olivat kouluikäisinä usein loma-aikoina isovanhempiensa luona. Lomanvietolla oli merkittävä tehtävä suhteen muodostumisessa. Läheisen suhteen syntymiseksi tapaamisen oli oltava epävirallista, arkipäivän yhdessäoloa, eikä vain muodollista "kylässä käymistä". Kun lastenlapset olivat isoäitinsä luona pidempään ja ilman vanhempiaan, isoäiti saattoi kokea lastenlastensa kuuluvan elämäänsä ja oppia myös tuntemaan heitä paremmin. Tämä oli luonnollisesti etuoikeutena isoäidin ja lastenlasten asuessa lähellä toisiaan, jolloin lastenlapset saattoivat pistäytyä itsenäisesti isoäitinsä luona.

"Ne (kauempana asuvat lapsenlapset MM) on jääneet vieraammaksi. Ei tämä mummulakaan ole tullut heille tutuksi. Että vähemmän ovat olleet tässä, että ihan käymätieltä, ettei sillai ole olleet täällä kesälläkään muistaakseni. (...) Se on se läheisyys, joka tekee. Ne on niin kaukana ja ovat jääneet jotenkin etäisiksi. Ahkerasti me Jannen (aviomies MM) kanssa käytiin siellä. Se oli käymistä vain, ei me siellä oltu." (Aili)

Isovanhemmuuteen liittyi siis olennaisesti isoäidin koti, mummola. Isoäidit halusivat tarjota lastenlapsilleen kiinnostuksen kohdan elämässä, joka merkitsisi pysyvyyttä ja yhteyttä menneisyyden ja tulevaisuuden välillä. Myös Troll (1983) on puhunut isovanhemmista lastenlasten turvallisina kotisatamina perheen sisäisten ristiriitojen aikana. Mummola voi olla turvallinen paikka myös ilman perhekonflikteja. Se edusti vastakohtaa kiireiselle elämänrytmille ja kodin ulkopuolelta elämänsisältöä etsiville perheille. Varsinkin iäkkäämpien isoäitien elämä oli luultavasti kotikeskeisempää kuin lastenlasten vanhempien elämä.

8.5 Isoäitien tyytyväisyys lastenlapsisuhteisiinsa

Isoäidit olivat melko tyytyväisiä nykyiseen yhteydenpidon määrään lastenlapsiinsa. Kauempana asuvia kouluikäisiä lastenlapsia olisi haluttu tavata useammin, kuten aikaisemmissakin tutkimuksissa on todettu (Hurme 1988; Soininvaara 1988).

"Kun katsoo tuttavilla, joilla on lastenlapset lähellä, niillä on se kontakti koko ajan. Tietysti se voi rasittaaakin, mutta kyllä mää olen monta kertaa oikein vähän kadehtinut niitä, kun omat kun omat lastenlapset on niin kaukana." (Kaisa)

Tyytyväisyys suhteisiin voi osoittaa sitä, että isoäidit pystyivät itse vaikuttamaan siihen, millaisiksi suhteet lastenlapsiinsa muodostuivat. Toinen selitysvaihtoehto on se, että isoäitien

oli sopeuduttava tilanteeseen ja tyydyttävä siihen yhteydenpidon määrään, johon nuoremmilla sukupolvilla oli aikaa ja halua. Kun isoäiti ja lapsenlapsi olivat asuneet lähellä toisiaan alusta alkaen, isoäiti oli voinut osallistua lapsenlapsensa hoitoon ja seurata heidän kasvamistaan.

Isoäidit voitiinkin jakaa "lähimummoihin" ja "etäummuihin" maantieteellisen etäisyyden perusteella. Lähimummot tapasivat useammin lastenlapsiaan, mutta toisaalta heidän suhteensa olivat ehkä arkipäiväisempiä. Etäummujen suhteet lastenlapsiin oli sidottu lomiin ja juhlapyhiin. Heillä oli kuitenkin yhteys lastenlapsiinsa puhelimitse. Etäummous ei ollut varsinainen este isovanhempana toimiselle tai isovanhemmuuden merkityksellisyydelle omassa elämässä. Vinkkejä toimintaan kaukana asuvien lastenlasten kanssa voi etsiä nykyisin vaikkapa internetistä (esim. <http://www.phshmo.com/06well/grandpar.htm>.[Altavista.com](http://www.altavista.com)).

Kuusi isoäitiä kertoi, että hänen aikuinen lapsensa perheineen oli asunut isoäidin kodissa ensimmäisen lapsenlapsen syntyessä. Samassa taloudessa asuminen pienten lastenlasten kanssa ei välttämättä ollut yhtä toivottua eikä eduksi suhteelle kuin muuten samalla paikkakunnalla asuminen.

"Ku ei mittää ylimääräistä puhunu, ni... eikä sekkaantu niije asioihin, ni kyllähän se menöö." (Kerttu)

Tällaisiin järjestelyihin liittyi lapsen perheen elämäntilanne. Tytär saattoi jäädä asumaan vanhempiensa luokse vauvan kanssa silloin, kun puoliso opiskeli toisella paikkakunnalla tai oli matkatyössä. Jotkut nuoret lapsiperheet asuivat oman talon rakennusajan isovanhempien luona. Isovanhempien tukea tarvittiin tyttären tai miniän jäätyä leskeksi lapsenlapsen ollessa vielä vauva. Nuorten lapsiperheiden kanssa samassa taloudessa asuminen oli yllättävän yleistä tässä tutkimuksessa.

Isoäitien suhteet kaikkiin lastenlapsiinsa eivät olleet yhtä läheisiä. Läheisimmät suhteet isoäideillä oli ensimmäiseksi tai viimeiseksi syntyneisiin lastenlapsiinsa. Viimeksi syntyneet lastenlapset saivat isoäidin huomiota, varsinkin jos ensimmäisten lastenlasten syntyessä hänen omat lapsensa olivat olleet vielä pieniä. Vastaavasti Kennedyn (1992) tutkimuksessa perheiden vanhimmat tai ainoat lapset pitivät isovanhempiaan itselleen läheisimpinä kuin keskimmäiset lapset. Isoäitien lapsenlapsisuhteissa olikin siten nähtävissä selektiivistä investointia (Cherlin ja Furstenberg 1985), vaikka osa isoäideistä korostikin haastatteluissa kaikkien lastenlastensa samanarvoisuutta. Myös Soininvaara (1988, 61) pro

gradu -tutkielmassaan havaitsi isovanhempien pyrkivän pitämään lastenlapsiaan tasa-arvoisina ja yhtä tärkeinä, vaikka osalla isovanhemmista olikin suosikkilapsenlapsi.

Isoäitien laadukkaat suhteet kohdistuivat yleensä tytärten lapsiin. Isoäidit olivat viettäneet aikaa läheiseksi tuntemansa lapsenlapsensa kanssa ja hoitaneet häntä tarpeen vaatiessa pikkulapsena. Lapsenlapsen sukupuolella ei havaittu sen sijaan olevan väliä. Tämä tulos oli samansuuntainen kuin mihin Somary ja Stricker (1998) ja Thomas (1989) päätyivät.

Suhteet lastenlapsiin tulivat isovanhempien puheissa esiin lasten välityksellä. Kun isoäideiltä kysyttiin lastenlapsista, he kertoivat lastenlapsistaan yleensä tyttärensä tai poikansa lapsina. Isovanhemmuus hahmotettiin siis sukupolvien ketjuna, jossa keskimäinen sukupolvi oli tärkeässä asemassa. Samalla sukupolvien ketju voi heijastaa myös kasvatustavustaan hierarkiaa perheessä. Vanhemmilla oli siten merkittävä tehtävä isovanhempien ja lastenlasten suhteiden edistäjinä, johon useissa aikaisemmissakin tutkimuksissa on myös kiinnitetty huomiota (mm. Kennedy 1992; Thomas 1990; Hagestad 1985). Isoäitien suhteet aikuisiin lapsiinsa olivat ensisijaisia ja suhteet lastenlapsiin tulivat seuraavina. Isovanhempien tunteiden lastenlapsiaan kohtaan onkin todettu olevan osa laajempaa tunnetta perheen yhteenkuuluvuudesta (Thomson & Walker 1987).

Isoäitien ikääntyessä suhteet lasten perheisiin olivat keskeisessä asemassa. Tämä on huomattu muissakin suomalaisissa tutkimuksissa (mm. Suutama 1986). Varsinkin leskiksi jääneille isoäideille suhteet lapsiin ja lastenlapsiin olivat tärkeitä. Eräs isoäiti oli muuttanut miehensä kuoltua asumaan samalle paikkakunnalle kuin lapsensa ja lapsenlapsensa, koska hän oli tuntenut itsensä yksinäiseksi satojen kilometrien päässä tyttärensä perheestä. Eläkkeellä oleville isoäideille perhesuhteet muodostivat tärkeän osan sosiaalista verkostoa.

"Minä en oo sillä lailla tuonne ulospäinsuuntautunut ja että justiin nämä lastenlapset, että kun niitten kanssa on jatkuvasti viikottain ja ne käyvät ja sanovat aina, että tuu käymään, niin se tuntuu sillä lailla, että siinä on elämässä aivan piisalle asti sisältöä." (Lilja)

Robertsonin (1977, 172–173) mukaan isovanhemmuuden merkitykseen vaikuttaa erityisesti isovanhemman elämäntyyli eli isoäidin työssäkäynti, hänen ystävyys-suhteensa ja yhteiskunnallinen osallistumisensa. Liljan tavoin perhesuuntautuneella isoäidillä oli vähemmän ystäviä ja yhteiskunnallisia velvollisuuksia. Lilja oli jäänyt jo eläkkeelle työstään vanhainkodin osastoapulaisena. Vastaavasti Robertsonin (1977) tutkimuksen perhesuuntau-

tuneet isoäidit olivat työelämän ulkopuolella, iäkkäitä ja matalammin koulutettuja kuin perheen ulkopuolelle suuntautuvat isoäidit.

Muutamien isoäitien kuvaukset lastenlapsistaan erottuivat aineistossa. Heidän suhdettaan kyseiseen lapsenlapseseen saattoi luonnehtia varsin läheiseksi. Lastenlapsilla oli suuri merkitys isoäideilleen. Näissä kuvauksissa isoäidit kertoivat lastenlastensa luonteenpiirteistä ja lahjakkuudesta. Isoäidit olivat tehneet myös tarkkoja havaintoja lastenlastensa persoonallisuudesta. He esittivät tulkintoja yhteisistä luonteenpiirteistä itsensä ja lapsenlapsensa välillä. Juuri näiden yhteisten luonteenpiirteiden on todettu lujittavan isovanhemman ja lapsenlapsen suhdetta (Kalliopuska 1994, 1087). Lisäksi isoäidit olivat selvillä lastenlastensa sen hetkisestä elämäntilanteesta. Isoäidin suhdetta lapsenlapsensa leimasi myös välittömyys eli lapsenlapsi saattoi vierailta yksinään isovanhempansa luona ja keskustella isoäitinsä kanssa itselleen ajankohtaisista asioista. Kennedy (1990) nimesi vastaavia piirteitä isovanhemman ja lapsenlapsen laadukkaana suhteen tunnusmerkeiksi. Läheisyys, toistensa tunteminen, isovanhemman myönteinen vaikutus lapsenlapsensa elämään sekä tunne aidosta ja vanhemmista riippumattomasta suhteesta isovanhemman ja lapsenlapsen välillä kertoivat laadukkaasta suhteesta myös tässä tutkimuksessa.

"Mää oon Marian kans niin paljo ollu, aivan pienestä sen hoitanukkin. Kyllä me oomma Marian kans niin paljon kaikenlaista hommannu. Maria tuli koulustakin niin, mää oon monta kertaa nauranu vieläkin, kun Maria on ollu niin kova puhumahan kans, niin että kun mää lähärin kellarista perunoitakin hakemahan, niin Maria käveli koko ajan rappu rapulta, kun se niin toimitti mulle. Maria oli muutenkin sellanen mukava tyttöö pienenä että, se on ollu aina vähän sellaanen näyttelijä." (Linnea)

Läheinen suhde voi muodostua myös muuhun kuin biologiseen lapsenlapseseen. Isoäidin kertoessa naapurin pikkupojasta haastattelun sävy muuttui lämpimämmäksi kuin mitä se oli hänen puhuessaan biologisista lapsenlapsistaan.

"Ossi on niin ihana poika, kyllä se pitäs nyt saaha tänne. Kyllä ne tietysti niinku ne omat lapsenlapset, jos ne asuis tuossa. Se on selvä, että niihin kiintyis hirveesti, ei sillä, etten minä...On ne hyviä muutenkin nuu. Mutta tuo kiintyminen mikä tuohon Ossiin on niinku...Kun mä usein kun tota polkua aamulla menee kouluun, niin minä katon, että millonka se Ossi menee." (Marjatta)

Läheiseksi koettu poika oli ollut pienestä pitäen perhepäivähoidossa haastateltavalla. Isoäidin suhde omiin lapsenlapsiin oli etäinen, vaikka lapsenlapset asuivat lähellä ja he vierailivat isoäitinsä luona. Suhdetta koko pojan perheeseen ympäröitiin vankalla onnellisuusmuurilla.

Useaan kertaan isoäiti korosti hyviä suhteita ja kuten seuraavasta katkelmasta selviää, hän yritti rationalisoida ja selittää lastenlastensa käyttäymistä. Pohjimmaltaan hän ei ole ollut tyytyväinen suhteissaan lapsenlapsiinsa.

"Pojat tietysti on, että ne ei niinku mummosta muutenkaan kauheesti, että tää Anne-tyttö sitte joka on niinku lähimpänä. (...) Tämä vanhempi pojanpoika on ollut niinku koko elämänsä semmonen, että hää ei esimerkiksi oikee mielellää syltiin tullu, siis jotkut lapset vaan on semmosia.(...) Anne on hyvin vilkas. Kun sais sen pysähtymään. Kun me mennään sinne, se on melkein usein kyllä jossain naapurissa. Siis ihan totta, niillä on hirveästi niitä menoja jo sen ikäisillä. Ja semmosta se on, että mummo, että kun tulee syntymäpäivät, että mummo millon sä tuot sen lahjan? Millään muulla ei ole kiire kuin sillä lahjalla. (Marjatta)

Tutkimuksessa kahden isoäidin tytär ja yhden anopin miniä olivat jääneet leskiksi. Molemmat tyttäret asuivat isoäitien luona lastenlasten synnyttyä. Maalaistalon miniä jäi tyttärensä kanssa asumaan maatilalle miesvainajansa vanhempien luokse. Näissä kolmessa tapauksessa isoäitien ja lastenlasten suhde oli erityinen verrattaessa muuhun aineistoon. Isoäidit asettuivat korvaamaan puuttuvaa vanhempaa lapsenlapselleen. Myös isoisät olivat tavallaan isän asemassa näille lapsenlapsille. Kaksi isoäideistä hoiti lapsenlastaan kouluikään saakka äidin käydessä työssä. Isoäidin suhde lapsenlapsensa muistutti enemmän äidin ja tyttären suhdetta. Isoäidit olivat huomanneet suhteen erityislaadun itsekin.

"Mut kuitenkin se (tyttärentytär MM) on tässä asunu ja ollu meidän kanssa niin, niin mää oon aina sanonu, että Maria ei oo mulle yhtään vieraampi kuin omat tytötkään, niin että oikeastaan mää aina sanon, että meidän tytöt ja sitten mää toimitan kaikista." (Linnea)

8.6 Isoäitien kokemuksia isovanhemmaksi tulostaan

Ensimmäisen lapsenlapsen syntymä tunnekokemuksena

Lapsenlapsen syntymä koettiin emotionaalisesti tärkeäksi tapahtumaksi. Uuden sukupolven syntymä kohdistui erityisesti isovanhemman tunne-elämän alueelle. Myös Weinstein ja Neugarten (1964) pitivät uuden roolin tuomaa emotionaalista tyydytystä varsin yleisenä isovanhemmuuden merkityksenä. Isoäidit suhtautuivat yleensä myönteisesti ensimmäiseen

lapsenlapsensa. Vastaavasti Skaffarin (1985, 76) pro gradu -tutkielmassa suurin osa haastatelluista piti isovanhemmaksi tulemista myönteisenä kokemuksena.

Isoäidiksi tulemista kuvattiin mahtavaksi ja jännittäväksi tapahtumaksi. Tyttären raskausaikaa voitiin seurata lähempää ja siten myötäelää enemmän kuin miniän odottaessa lasta. Vauvan tulo herätti myös isoäitien muistoja omien lastensa syntymisestä. Iäkkäämmät isoäidit jännittivät synnytystä enemmän kuin nuoremmat isoäidit. Iäkkäämillä isoäideillä oli jo tietoisuus kuoleman läheisyydestä, ja he olivat itse kokeneet ajan, jolloin synnyttämiseen liittyi riskinsä.

"Tieto lapsenlapsen saamisesta tuntui melkein samalta kuin olisi itse saamassa lapsen. Varsinkin ensimmäisen lapsenlapsen tulo jännitti. Jokainen lapsenlapsi on tuonut mukanaan valtavan ilon ja onnen tunteen."
(Saara, 86 vuotta)

Voimakkaasti ilmaistut myönteiset tunteet kertoivat isovanhemmuuden keskeisyydestä isoäidin elämässä. Ensimmäisen lapsenlapsen syntymän herättämien tunteiden voimakkuus oli yhteydessä isovanhemmuuden merkitykseen ja suhteeseen lapsenlapsen kasvaessa.

"Mut kun ihan pieni se oli, semmonen ymmärtämätön, se oli hirveän kiva pieni vauva. Mutta se on sitä mukaa kun se lapsi alkaa ymmärtämään, kun me katotaan toisiamme, kun se katsoo silmiin ja se näkee, että me ymmärretään toisiamme. Me jutellaan toisillemme ja se pulittaa mulle ja katsoo silmiin ja me seurustellaan. Minä juttelen hauskoja ja lauleskelen ja sit varsinkin kun minä nukutin sitä ja minä otin syliin. (...) Se tuli siinä kun otat sen syliin, se siinä ol, et sitä kasvaa niin kuin kiinni siihen lapseen."
(Liisa)

Tunteiden ilmaisussa on kuitenkin muistettava isoäitien yksilöllisyys. Toiset isoäidit reagoivat tapahtumiin voimakkaammin tunteilla, jotkut taas tarkastelivat uutta tilannetta rationaalisemmin ja hillitymmin. Vaikka Suomen väestö on suhteellisen homogeenistä, tunteiden ilmaisuun vaikuttavat ainakin kulttuuriperinteet ja yksilön persoonallisuus. Tutkimuksen isoäidit edustivat esimerkiksi karjalaista ja pohjalaista kulttuuriperinnettä. Myös haastattelutilanteen tuoma jännitys, haastattelijan tuttuus tai vieraus saattoi vaikuttaa siihen, miten isovanhemmaksi tuloa kuvailtiin. Sanat eivät aina edes riitä kertomaan tunteista. Myös Skaffari (1985, 76) on todennut, että isovanhempien on vaikea ilmaista syitä siihen, miksi he kokivat isovanhemmaksi tulemisen myönteiseksi tapahtumaksi.

Nuorimmat isoäidit kuvailivat tarkkaan omia tuntemuksiaan isoäidiksi tullessaan. Heillä olivat lapsenlapsensa syntymään liittyvät tapahtumat tuoreessa muistissa. Kolmen kuukauden ikäisen lapsenlapsen isoäiti kertoi, kuinka hän oli tarjonnut lapsenlapsensa syntymän kunniaksi kakkukahvit työtovereilleen. Hän välitti tietoa lapsenlapsen syntymästä myös sukulaisille ja nautti selvästi keskipisteenä olemisesta. Hänelle isovanhemmaksi tulon juhliminen saattoi liittyä siihen, ettei hän ollut voinut iloita oman lapsensa syntymästä, koska oli jäänyt leskeksi kolme kuukautta ennen lapsensa syntymää.

Isoäidit kertoivat isovanhemmaksi tulostaan myös kuvailemalla lapsenlastaan vauvaikäisenä. Lastenlapsista etsittiin tuttuja suvun piirteitä ja yhtäläisyyksiä omiin lapsiin vauvaikäisinä. Iäkkäämmät isoäidit muistelivat isovanhemmaksi tulemistaan lisäksi lastenhoitoavun tarjoamisena. Toiminta muistettiin siten vuosikymmeniä myöhemmin, vaikka isovanhemmaksi tulon herättämät tunteet olivat voineet jo laantua. Isoäidiksi tulon tärkeydestä kertoi sekin, että haastatellut muistivat tarkasti jopa kymmenien lastenlastensa syntymävuodet. Syntymävuosien tarkkaa muistamista voi selittää sillä, että lastenlasten määrän lisääntyessä isovanhemmuus koetaan yhä merkityksellisemmäksi (Miller & Cavanaugh 1990).

Isoäidiksi oikeaan aikaan

Isoäidiksi tuleminen oli yksilöllinen kokemus isoäideille. Ensimmäisen lapsenlapsen syntymä oli merkittävä tapahtuma isoäitien elämässä, olipa heidän elämäntilanteensa millainen tahansa. Nuorina isoäidiksi tulleiden tunteet olivat aluksi kielteisempiä kuin muutamia vuosia myöhemmin isoäidiksi tulleiden tunteet. Isoäitien haastatteluissa oli huomattavissa kypsymistä isovanhemmuuteen. Kuitenkin se, miten isoäiti koki isovanhemmaksi tulemisensa ensimmäisen lapsenlapsensa syntyessä, kertoi paljon isovanhemmuuden merkityksestä hänen elämässään myöhemminkin.

Burton ja Bengtson (1985) ovat todenneet, että isoäidin iällä on keskeinen vaikutus isovanhemmaksi tulon kokemiseen. Myös tässä tutkimuksessa nuorina isoäidiksi tulleet suhtautuivat lastenlastensa syntymään melko välinpitämättömästi. Kaikkiaan viidellä isoäidillä oli alaikäisiä lapsia vielä kotona ensimmäisen lapsenlapsensa syntyessä. Heille

lastenlapset eivät merkinneet samalla tavalla vaihtelua elämään kuin niille isoäideille, joiden omat lapset olivat jo aikuisia.

"Se oli sitä, että minä sain nämä omat työt sitten melkein siihen samaan perään ja se tuntui jotenkin, että mä en oikein osannu ottaa sitä ihan sillä tavalla niin kun mummo konsanaan. (...) Kyllähän ne lapsenlapset täällä tietysti taapersi, ei siinä varmaan ollu mitään sen kummempaa." (Marjatta, isoäidiksi 40-vuotiaana)

Nuorena isoäidiksi tuleminen herätti isoäideissä myös vastustusta. He eivät pitäneet siitä, kun aviopuolisot kiusoittelivat heitä isoäitiydestä. Isoäitiys liitettiin selvästi vanhuuteen. Isoäitiys vanhetaisi naista ennen aikojaan.

"Se oli mulle vaikeeta, mä en halunnu olla mummo. Ehkä mä olin niin nuori ja sitten meillä oli vanha mummo, joka oli käähkä ja vanha ja kurttuinen ja mä en halunnu olla samanlainen." (Siiri, isoäidiksi n. 40-vuotiaana)

Tulevan isoäidin elämäntilanne vaikutti olennaisesti siihen, kuinka isovanhemmuuteen suhtauduttiin. Vastustus isoäidiksi tuloa kohtaan laantui nopeasti 40-vuotiaalla työttömällä Tuovilla. Hän koki itsensä tärkeäksi lapsenlapselleen, varsinkin kun lapsenlapsen äiti oli yksinhuoltaja. Isovanhemmaksi tulo toi Tuoville uuden roolin, joka auttoi häntä selviytymään työttömyyden tuomasta turhautumisesta.

"Lapset tekee lapsia, halusit tai et tulla mummoksi. Kyllä se alkuun kuulosti siltä, että voi kauhistus, nyt jo mummoksi, nelikymppisenäkö? Mutta kun ajatusta ajattelee, niin sehän tuntuu ihan hyvältä. Huomaa semmoset asiat, että mullahan on aikaa antaa lapsenlapselle. Ja ehkä siinä jo sitten kun omat lapset on kasvanu isoksi ja jo lentäneet pois kotoa niin jää jonkunlainen tyhjiys. Ja tämä tyhjiys täytyy siten kun saa tämmösen uuden pikkusen ihmisen, jolle voi antaa vaikka ylimääräistä aikaansa." (Tuovi, isoäidiksi 40-vuotiaana)

Isoäidiksi tuleminen vaatii naiselta sopeutumista uuteen tilanteeseen. Oma elämä oli tarkasteltava uudella tavalla, isoäitinä. Myös Tyszkowa (1991, 52) on sanonut isovanhemmuuden olevan elämänvaihe, jossa muistellaan aikaisempia tapahtumia, arvioidaan omaa lapsuutta ja nuoruutta sekä omia saavutuksia. Isoäitiys voi jopa muuttaa asioiden tärkeysjärjestystä keski-ikäisen naisen elämässä, kuten esimerkiksi Liisalle tapahtui. Kiintymys pieneen vauvaan yllätti isoäidin itsensäkin.

"Liian aikaisin tuo laps, kun minä oisin päässyt eläkkeelle, ois enemmän aikaa ja sitten aattelin, että minä en rupea kokopäiväiseksi lapsen hoitajaksi, ottakoon vaan hoitajan, niin kuin Penttikin (puoliso MM) sanoi, ei sinun tarvitse ajatella että se on sun velvollisuus ja tyttökin sanoi, ettei

missään nimessä. Mutta nyt kun tämä laps, kun minä ensimmäisen itkun kuulin puhelimesta, muuttui koko systeemi." (Liisa, isoäidiksi noin 45-vuotiaana)

Myönteistä muutosta isovanhemmuutta kohtaan oli havaittavissa naisten lähestyessä viittäkymmentä vuotta. Silloin oltiin jo valmiimpia kohtaamaan isovanhemmuus omassa elämässä. Isoäidin elämäntilanne ja valmistautuminen lastenlasten syntymään vaikuttivat isovanhemmuuden merkitykseen. Ajallaan isoäidiksi tulleet olivat ehtineet jo ennakoida lastenlasten syntymistä. He pitivät isoäidiksi tulemistä luonnollisena tapahtumana. Myös Skaffarin (1985, 78) pro gradu -tutkielmassa oli mukana isovanhempia, jotka pitivät isovanhemmaksi tulemistä luonnollisena asiana.

"Sitä nyt tietenkin ehkä jo ajatteli, että ne oli jo siinä iässäkin, että ne rupee niitä lapsia saamahan ja ovat naimisissa ja muuta. (...) Se on kumminkin luonnonlaki, että lapsia tulee, kun naimisiinkin mennään ja sitä vartenhan sitä naimisiinkin mennään, että se perhe." (Raili, isoäidiksi 48-vuotiaana)

Ikä tuli esiin isoäitien puheissa myös silloin, kun lastenlapsia syntyi isoäitien ollessa jo iäkkäämpiä. Ikä ja heikentyvä terveys rajoittivat isoäitien toimintaa isovanhempiana. He eivät pystyneet toimimaan enää yhtä aktiivisesti lastenlastensa kanssa kuin nuorempiana. Myös Hurme (1991, 23) on huomauttanut, että iän mukanaan tuomista rajoituksista. Ensimmäisinä ja viimeisinä syntyneet lastenlapset ovatkin erilaisessa asemassa keskenään.

"Eihän siinä (mummoudessa MM) nyt mitään muuta ikävää oo, ku että tuloo itte vanhaksi. Että ajattelis, että olis mukava, kun ne lastenlapset olis ollu vähä ennemminkin, niin että nyt jää näille viimeisille ainaki varmaan-ki vähä aikaa, että kun ikää on kumminkin tämä (73 vuotta MM). Eihän sitä sitten koskaan tiedä, että kuinka kauan niiden kanssa saa leikkiä." (Linnea)

Isovanhemmuutensa ja lastenlasten olemassaolon kautta isoäidit arvioivat omaa ikäänsä. Toisaalta he saattoivat tuntea itsensä jo vanhaksi sukupolvien ketjussa, mutta toisaalta lastenlastensa kautta isoäidit voivat myös nuorentua muistellessaan ja eläessään uudelleen aikaa, jolloin heidän omat lapsensa olivat pieniä. Tikka (1994) on erottanut ihmisen iästä biologisen, sosiaalisen ja persoonallisen iän lisäksi subjektiivisen iän. Isovanhemmuuden myötä isoäidit voivat tunnistaa biologisen ikänsä uusien sukupolvien synnyttämisen siirtyessä nuoremmille. Isovanhemmuus liittyy myös ihmisen sosiaaliseen ikään, jossa isovanhemmuuden kautta saadaan uusi asema yhteiskunnassa. Isoäitien kokemukset omasta itsestään ja saavutuksistaan elämässään liittyvät erityisesti persoonalliseen ikään. Myös

subjektiivinen, iätön ikä tulee esiin isovanhemmuudessa. Isoäidit kokevat isovanhemmuudessa samanaikaisesti oman lapsuutensa, äitiytensä ja isoäitiytensä. Subjektiivinen ikä ilmenee isoäitien toimiessa eri-ikäisten lastenlastensa kanssa. Lastenlastensa hoivaajina tai ystävinä isoäiti voi tuntea itsensä iättömäksi, lastensa ja lastenlastensa tasavertaiseksi kumppaniksi.

Isoäidit huomasivat myös nykyisten isovanhempien olevan nuorekkaampia ulkoiselta olemukseltaan ja käytökseltään kuin omien vanhempiensa tai isovanhempiensa. Heidän suhteitaan lastenlapsiinsa arvioitiin läheisimmiksi kuin entisaikojen isovanhempien suhteita. Osa isoäideistä muistelikin omia isoäitejään ankarina kurinpitäjinä.

"Nämä nykyajan mummot kyllä on paljon nuorekkaampia, että kyllä ne ennenvanhas mummot todella oli, mäkin muistan sellaista aikaa että kun mun, mun äitini oli 50-vuotias, niin me sanottiin, että kyllä äiti onkin vanha. Niin, että kun nyt ajatteloo niin eihän tuo viiskymmentävuotias mikään, sehän on aivan täyskykyinen ihminen, niinku nuori ihminen vielä sillä lailla, jos kerran terve on." (Linnea)

Yhteenvetona voidaan todeta, että isovanhemmaksi tuloa leimaavat ikä, ajoitus ja aika. Isovanhemmaksi tulon sopiva ajoitus on tärkeä edellytys isoäidin valmiudelle toimia isovanhempiana ja siten isovanhemmuuden merkitykselle isoäidille.

8.7 Isovanhemmuuden vaikutus isoäidin elämään

Isovanhemmaksi tuleminen ei muuttanut isoäitien mielestä heidän omaa elämäänsä. Muutosta ei koettu varsinkaan silloin kun isoäiti oli vielä työelämässä. Nuorilla isoäideillä äidin ja isoäidin roolien päällekkäisyys vähensivät isovanhemmuudesta innostumista ja uuden roolin vaikutusta omassa elämässä. Isovanhemmuudesta ei seurannut konkreettisia muutoksia isoäidin elämään varsinkaan jos isoäiti ja lastenlapset asuivat kaukana toisistaan ja tapaamiset rajoittuivat muutamaan kertaan vuodessa

"Että määhän olin 48 (tullessani isovanhemmaksi MM), vähän yli toistakymmentä vuotta niinku töissä, että kyllä oon kumminkin eläny sitä omaa elämää, että niinku koko aikaa eläny vaan lasten elämää." (Raili)

Tulokset olivat siis samansuuntaisia kuin Fischerin (1983) tutkimuksessa, jossa ensimmäisen lapsenlapsen syntymä oli ikimuistoinen tapahtuma, mutta jonka vaikutus isoäidin omaan elämään oli loppujen lopuksi melko vähäinen.

Erytisesti iäkkäämmät isoäidit kokivat isovanhemmuutensa osaksi luonnollista elämänkulkua. Isovanhemmuus antoi mahdollisuuden ratkaista aikaisempien elämänvaiheiden kriisejä kuten Kivnick (1982) on todennut. Isoäidit miettivät omaa elämäänsä ja kokemuksiaan. Isovanhempana toimiminen ja isovanhemmuuden merkitys heijastivat siis sitä millainen isoäiti on nyt, millainen hän on ollut aikaisemmin lastensa äitinä ja millaiseksi hän tulee ikääntyessään. (Cherlin & Furstenberg 1985, 98; Kivnick 1984, 41.)

"Minusta ne (isovanhemmuuteen liittyvät asiat MM) ovat kaikki semmoisia luonnollisia asioita, sitä elämänkulkua. Se menee sukupolvelta toiselle. Aina sitä välillä on tullu se, että ei mun ois lapsiakaan pitäny laittaa, ku en oo pystyny niille antahaan sitä enkä tätä, ei oo oikein mitää ollu antaa. (...) Sitten taas aattelen, että se on kuitenkin se luonnon laki, että sitä mennään eteenpäin." (Raili)

Isoäitiydessä on kiinnostavia yhtymäkohtia äitiyteen. Nätkin (1997) on tutkinut äitien kokemuksia äitiydestään. Hänen mukaansa nämä kokemukset muuttuivat iän ja aikakauden mukaan. Iäkkäämmät naiset, jotka olivat tulleet äidiksi 1940–60-luvuilla kokivat äitiytensä itsestään selvänä, luonnollisena asiana. Heillä oli familistinen ote äitiyteen. Nuoremmat naiset, 1970–80-luvuilla äidiksi tulleet usein erittelivät äitiyttään ja siihen liittyviä kielteisiäkin tuntemuksiaan iäkkäämpiä naisia enemmän. Heille äitiys oli individualistista, poikkeuksellisen ajattelun ja toiminnan muoto. (Nätkin 1997, 230–231.)

Vastaavia eroja oli havaittavissa eri-ikäisten isoäitien puheissa. Vaikka aika olisikin kullannut muistot, perhe ja isovanhemmuus kuuluivat luonnollisena asioina iäkkäämpien isoäitien elämään. Nuoremmat isoäidit korostivat iäkkäämpiä isoäitejä enemmän henkilökohtaisia tuntemuksiaan isovanhemmuudessa. Iäkkäämpien isoäitienkin joukossa oli toki emansipoituneita isoäitejä, jotka käsittelivät isovanhemmuuttaan yksilöllisesti.

"Minusta tuota on elämä mummona ollut hieno kokemus. On jäänyt kuitenkin aikaa totteuttaa itseään esimerkiksi tässä yhdistystoiminnassa, retkeillen ja vappaassa elämässä. On ollut tilaisuus tehdä sellaista käsityötä, mitä on halunnu tehdä ja aika paljon olen myöskin tehnyt. Henkisenä kasvunpaikkana minä juuri tähdentäisin tätä mummoutta. Minulla on tästä vain hyvää sanottavana. En minä tunne, että oisin ruumiillisesti sen enemmän mummoutuna, kun ensimmäinen lastenlaps syntyi 27 vuotta sitten. Mummona oleminen ja vanheneminen on hieno asia koska ne kuuluvat kuvioihin, elämän kuvioihin." (Martta)

8.8 Isovanhemmuuden merkitys

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin isovanhemmuuden merkitystä ja sen ilmenemistä isoäidin toiminnassa sekä isoäitien suhteissa lastenlapsiinsa. Nämä kolme osatekijää olivat kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään, kuten Kivnick (1985) on todennut. Isovanhemmuudella oli monia merkityksiä kullekin isoäidille. Isovanhemmuuden merkityksissä oli havaittavissa yhteneväisyyttä, vaikkakin samanlaisten merkityksen taustalla oli erilaisia elämäntilanteita ja kokemuksia.

Isoäidit pitivät isovanhemmuutta yksityisenä ja perhepiiriin kuuluvana asiana. He eivät olleet kovin kiinnostuneita toisten isoäitien lastenlapsista. Isovanhemmuudella oli pohjimmiltaan yksilöllinen merkitys kullekin isoäidille. Myös Kivnick (1984) on korostanut isovanhempien kokemusten yksilöllisyyttä. Hurme (1988) havaitsi yksilöllistyneen isoäitiyden erääksi isovanhemmuuden ulottuvuudeksi.

"Jokainen on omalla tavallaan mummona, se on semmoinen henkilökohtainen, subjektiivinen kokemus, jota ei voi jakaa toisten kanssa." (Liisa)

Isovanhemmuuden merkitysten voitiin todeta olevan melko universaaleja ja säilyneen samanlaisina huolimatta siitä, että isovanhempien mahdollisuudet osallistua lastenlastensa kasvatukseen olivat muuttuneet esimerkiksi lastenlasten asuessa etäällä isovanhemmistaan. Erityisen huomionarvoista oli se, että Neugartenin ja Weinsteinin (1964) nimeämät isovanhemmuuden merkitykset olivat edelleen varsin paikkansa pitäviä. Kivnickin (1982) merkitykset olivat puolestaan laaja-alaisempia ja niiden havaittiin olevan monien isovanhemmuuden merkitysten taustalla, sen sijaan että niitä olisi voinut erottaa itsenäisiksi merkityksiksi tässä tutkimuksessa.

Isovanhemmuuden keskeisyys

Isovanhemmuus oli sitä keskeisemmällä sijalla isoäidin elämässä, mitä useampia merkityksiä hän lastenlasten olemassaololle mainitsi ja mitä enemmän hän isovanhempiana olemisestaan kertoi. Isovanhemmuuden keskeisyys merkitsi selvästi Neugartenin ja Weinsteinin (1964)

nimeämää emotionaalista tyydytystä isovanhemmuudesta. Isovanhemmuudella oli siten myönteistä vaikutusta isoäidin hyvinvointiin.

"Lastenlasten kehityksen ja kasvun seuraaminen on ollut hauskaa. On voinut nähdä miten maailma on muuttunut sitten oman lapsuuden ja nuoruuden. Lastenlapset ovat vähentäneet yksinäisyyden tunteita, ovathan he muistaneet mummoa aina jouluna ja äitienpäivänä sekä käyneet säännöllisesti kylässä." (Saara)

Isovanhemmuus oli keskeisintä iäkkäiden isoäitien elämässä. Isovanhemmuuden keskeisyys isoäidin elämässä ilmeni siten, että isoäiti eli voimakkaasti lastensa perheiden ja lastenlastensa mukana. Hän oli tietoinen lastenlastensa elämäntilanteista ja iloitsi heidän menestyksessään ja suri heidän epäonnistumisiansa. Isovanhemmuuden keskeisyydestä kertoivat myös lastenlapsiin ja isovanhempna toimimiseen liittyvät muistot. Isovanhemmuuden keskeisyys kuvasi isovanhemman elämässä sitä, että hän oli ottanut tehtäväkseen olla isoäiti.

Isovanhemmuuden keskeisyyteen liittyivät olennaisesti perhesuhteiden korostuminen muiden sosiaalisten suhteiden vähentyessä (Suutama 1986) sekä iäkkäiden isoäitien perhesuuntuneisuus (Robertson 1977). Vastaavasti Kivnickin (1982) tutkimuksessa iäkkäät isoäidit kokivat roolinsa isovanhempna keskeiseksi osaksi omaa identiteettiään ja elämänsä tarkoitusta muun elämänpiirin kaventuessa. Tässä tutkimuksessa havaittiin isovanhemmuuden korostuvan myös ensimmäisen lapsenlapsen syntyessä, jos isoäidillä oli mahdollisuus osallistua lapsenlapsensa hoitoon niin paljon kuin halusi. Lisäksi työttömyys kavensi isoäidin muita elämäntilanteita niin, että isovanhemmuus kohosi keskeiseksi elämän sisällöksi.

Kivnick (1982) nimesi keskeisyyden yhdeksi isovanhemmuuden merkitykseksi. Tässä tutkimuksessa keskeisyys ilmeni isovanhemmuuden merkityksen yläkäsitteenä, joka kokosi sateenvarjonsa alle muut isovanhemmuuden merkitykset. Myös Millerin ja Cavanaughin tutkimuksessa (1990) on havaittu Kivnickin (1982) määrittelemien isovanhemmuuden merkitysten korreloivan keskenään. Kuviossa 2 on arvioitu isovanhemmuuden keskeisyyttä tutkittujen isoäitien elämässä.

Isovanhemmuus keskeistä elämässä	I	II	III	Muut elämänalueet tärkeämpiä
	Aili	Anna	Marjatta	
	Alli	Arja	Mirja	
	Kaisa	Kerttu	Pirkko	
	Liisa	Martta	Terttu	
	Lilja	Tuovi		
	Linnea			
	Raili			
	Saara			
	Siiri			

KUVIO 2. Isovanhemmuuden keskeisyys verrattuna isoäidin muihin elämänalueisiin.

Arvostusta ihmisenä ja isovanhempina

Isoäidit kokivat saavansa hyväksyntää lastenlapsiltaan ja lastensa perheiltä isovanhempina. Isoäidit tunsivat itsensä yleensä tärkeiksi lastensa perheille. Lastenlasten kiintymys ja luottamus isoäitejään kohtaan oli palkitsevaa. Kivnickin (1982) tutkimuksen arvostettu asema ikääntyneenä -merkityksessä isovanhemmat kiinnittivät huomiota siihen, millaisena lastenlapset muistaisivat heidät. Myös tämän tutkimuksen osa isoäideistä halusi jättää itsestään miellyttävät muistot lastenlapsilleen. Erityisen tärkeänä sitä pidettiin suhteissa pieniin lastenlapsiin. Isoäitien lastenlapsisuhteet ja isovanhemmuuden merkitys muodostuivat lastenlapsilta saadun palautteen avulla. Arvostus isovanhempina oli myös osoitus siitä, että isoäiti oli onnistunut hoitamaan suhteita lastensa perheisiin. Isovanhemmuus oli tavaltaan kunnia-arvo, joka lisäsi isoäidin arvostusta perheyhteisössä. Perhekeskeisille isoäideille lastenlapset olivat merkinä elämänaikaisista saavutuksista.

"Minun mielestä oli hirvittävän kiva ja olin otettu, kun lastenlapset aina halusivat tulla tänne meille, että ne halusivat tulla tänne, minä olin otettu siitä. Niin pojan kuin tyttärenkin lapset. Tyttärenkin lapset halusivat aina tänne joka hiihto- ja kesäloma, vaikka he asuivat siellä Etelä-Suomessa."
(Siiri)

Isovanhemmuuden merkitykset liittyivät läheisesti myös muiden perheenjäsenten elämäntilanteisiin. Jotkut isoäidit puhuivatkin isovanhemmuutensa merkityksestä lastenlapsilleen jättäen omat tunteensa mainitsematta.

"Kun joulun aikaankin menin sinne, niin kyllä se oli niin tärkeää niille... ja niin että hirviän paljon menee aikaa niitten lastenlasten kanssa." (Aili)

Tähän saattoi vaikuttaa se, että isoäiti oli tottunut elämään altruistisesti muiden ehdoilla. Esimerkiksi Aili puhui isovanhemmuudestaan muistellen enimmäkseen miesvainajaansa isoisän roolissa.

Kivnickin (1982) nimeämä isovanhemmuuden merkitys arvostettusta asemasta ikääntyneenä perustui erityisesti perinteiden siirtämiseen sukupolvelta toiselle. Tässä tutkimuksessa arvostus isovanhempana pohjautui enemmän isoäidin elämäkokemukseen ja asemaan lastensa perheiden tukijana arkipäivän tilanteissa. Arvostukseen ikääntyneenä ja isovanhempana yhdistyi siten Neugartenin ja Weinsteinin (1964) mainitsema merkitys lasten perheille ja lastenlapsille voimavarana olemisesta. Isoäidit halusivat yleensä osallistua lastenlastensa kasvatukseen, sen sijaan että vain odottaisivat kunnioitusta nuoremmilta sukupolvilta.

Isovanhemmuudesta koettu arvostus oli yhteydessä isovanhemmuuden keskeisyyteen isoäidin elämässä. Isovanhemmuuden keskeisyys lisäsi myös itsearvostusta roolistaan isoäitinä. Arvostus isovanhempana olemisesta oli tärkeää iäkkäämmille ja perhesuuntautuneille isoäideille. Toisaalta isovanhemmuudesta koettuun arvostukseen liittyi kulttuurisidonnaisuutta, koska isoäidit pitivät vaikeana arvioida ja sanoa suoraan, millaiseksi he arvioivat omaa merkitystään lastenlapsilleen. Suomalaiset isoäidit saattoivatkin olla vaatimattomampia kuin esimerkiksi amerikkalaiset isoäidit puhuessaan isovanhemmuudestaan.

"Eihän sitä tietenkään osaa itseänsä kehua, mutta ainakin näyttäis siltä, että mä oon hyvin pärjännyt niitten (lastenlasten MM) kans. Kyllä se Mariakin ainakin vieläkin sanoo mummoksi ja sillä lailla, kai se on sitten tykännyki mummosta." (Linnea)

Elämä jatkuu lastenlapsissa

Suvun jatkumista pidettiin yleisesti isovanhemmuuden merkityksenä. Isoäidit kokivat lastenlasten syntyessä oman sukunsa vahvistuneen. Suvun jatkuvuuden merkitys näkyi esimerkiksi siinä, että lastenlapsista etsittiin suvun ulkonäköä ja luonteenpiirteitä. Isovanhemmuus oli perhettä ja sukupolvia yhdistävää.

"Lapsenlapset tuovat tunteen siitä, että elämä jatkuu minunkin jälkeeni."
(Saara)

Aikaisemmissa tutkimuksissa (Hurme 1988; Kivnick 1982, Timberlake & Chipungu 1992) isovanhemmuuden merkitykseksi löydettiin tunne omasta kuolemattomuudesta suvun kautta. Tässä tutkimuksessa suvun ja elämän jatkuminen korostuivat isovanhemmuuden merkityksenä erityisesti iäkkäämmille isoäideille. Nuoremmille isoäideille isovanhemmuus merkitsi konkreettisesti suvunjatkamistehtävän siirtymistä nuoremmalle sukupolvelle. Vastaavasti Neugarten ja Weinstein (1964) havaitsivat isovanhemmuuden merkitsevän erityisesti isoäideille biologista uusiutumista suvun jatkuessa.

Suvun jatkuvuuden tärkeys tuli esiin myös isoäitien muistellessa omia isovanhempi-
aan. Omasta isoäidistä tunnistettiin samoja luonteenpiirteitä kuin haastatellulla itsellään oli. Erään isoäidin oma isoäiti oli aikanaan ollut kasvattityttönä mummolassaan. Isoäiti näki historian toistuvuutta omassa elämässään, koska hänen lapsenlapsensa oli ollut lähes kasvattilapsen asemassa hänen kodissaan. Myös yhteiset harrastukset merkitsivät suvun jatkuvuutta.

Lastenlapset isoäidin ilona

Suosituin isovanhemmuuden merkitys oli lastenlasten tuoma vaihtelu isoäitiensä elämään. Tässä korostui jälleen isovanhemmuuden henkilökohtainen merkitys isoäideille. Lastenlapsia pidettiin elämänrikkautena, joiden puuttuminen olisi tehnyt isoäidin elämän tyhjäksi. Pienten lastenlasten seura virkisti. Lastenlasten hoitaminen ja heidän kanssaan leikkiminen olivat ajanvietettä isoäideille. Isoäidit tunsivat itsekkin nuortuvansa lastenlastensa seurassa. Lastenlapset olivat tärkeää vaihtelua niin työssäkäyvien kuin eläkkeellä olevien isoäitien arjessa.

"Musta on oikeen mukavaa, kun saan niitten kans vähän vöyhöttää."
(Mirja)

Myös Soininvaaran (1988) haastattelemat isovanhemmat korostivat lastenlapsia elämänsisäl-
tönä ja totesivat ymmärtäneensä vasta vanhetessaan pienen lapsen todellisen arvon.

Isoäidit hemmottelivat itseään lastenlastensa seuralla. Myös Timberlake ja Chipungu (1992) mainitsivat tämän isovanhemmuuden merkitykseksi. Isoäidit saattoivat tuntea lastenlastensa seurassa myös yhteyttä menneisyyteen, jonka Kivnick (1982) nimesi erääksi

isovanhemmuuden merkitykseksi. Isoäitejä voitiin pitää kuitenkin nykyhetkessä elävinä ja tulevaisuuteen suuntautuvina, sen sijaan että he olisivat olleet tiukasti kiinni menneisydessään.

Lastenlapsia pidettiin myös ystävinä ja keskustelukumppaneina. He vähensivät iäkkäiden isoäitien yksinäisyyden tunteita. Tätä korostivat myös Kalliopuskan (1994) tutkimuksen isoäidit. Lastenlapset olivat siten ikääntyneen isoäidin voimavaroja elämässä.

"Hyö ovat tuottaneet pelkkee hyvvee mieltä ja tuota minä koen saavani ikkään kuin nuorempoo voimmoo sieluuni keskustellessani heiän kansaan." (Martta)

Jotkut isoäidit joutuivat tilanteen pakosta lapsenlapsensa sijaisvanhemmaksi. Heille isovanhemmuus merkitsi työtaakkaa. Sijaisvanhemmuus vei isovanhemmuuden viehättyksen, eikä se enää ollut vapaaehtoista tai luonnollinen elämänvaihe. Koko kasvatusvastuun ottaminen oli isovanhemman iässä jo raskasta.

"Ei minusta se ole oikein, että isoäiti joutuu hoitelemaan lapsia. Olosuhteiden pakosta, en minä siihen halunnut, enkä pyrkinyt." (Alli)

Lastenlapset uusi mahdollisuus

Isoäidit pitivät erittäin tärkeänä isovanhemmuuden merkityksenä sitä, että lastenlasten kautta saatiin uusi mahdollisuus seurata pienten lasten touhuamista. Lastenlasten kautta voitiin tutustua uudelleen lapsen maailmaan kokeneempana äitinä. Lastenlasten kanssa voitiin myös korjata niitä virheitä, joita omien lasten kasvatuksessa oli tehty. Isoäidit korostivat toimivansa viisaammin isovanhempana kuin vanhempana. Isoäidit korostivat myös sitä, että heillä oli aikaa lastenlapsilleen eri tavoin kuin ollessaan äitinä omille lapsilleen. Tässä yhdistyivät selvästi Neugartenin ja Weinsteinin (1964) määrittelemä merkitys lastenlasten korvikkeena olemisesta isovanhemmilleen sekä Kivnickin (1982) nimeämä merkitys lastenlasten hemmottelusta.

"Siinä on nyt tietysti kans mukava, kun tämä Juha on nyt poika, kun meillä ittelläkään niitä poikia ollu nii, että on nyt saanu huomata, että kyllä se poika on aivan erilainen kuin tyttölapsi. Ne tytöt, kun ne vain niillä nukeilla leikkii ja ovat, ku vaan niinku istuskeloovat paremmin, mutta kyllä tämä poika liikkuu." (Linnea)

Isovanhemmuus antoi myös mahdollisuuden äitiyden uudelleen kokemiseen ja lastenhoitotaitojensa testaamiseen. Lastenlasten kanssa voitiin tehdä sellaisia asioita, mitä oli tehty aikaisemmin omien lasten kanssa. Samalla isoäidit kävivät läpi elettyä elämäänsä ja ratkaisivat mahdollisia aikaisempien elämänvaiheiden kriisejä, kuten Kivnick (1982) on esittänyt. Isoäitien kriisien ratkettua lastenlasten kautta voitiin saavuttaa tasapainoisempi yhteys omaan menneisyyteen ja nykyiseen elämäntilanteeseen. Isoäidit olivat myös ylpeitä lastenlastensa saavutuksista ja onnistumisista. Esimerkiksi lapsenlapsen ylioppilaaksi tulo saattoi olla isoäidille toiveiden täyttymys, johon hänellä ei omassa nuoruudessaan ollut mahdollisuutta.

Oma elämä tärkeää ilman isovanhemmuuden korostamista

Isoäitien elämässä oli myös monia muita merkityksellisiä asioita kuin lastenlapset. Nuoremmilla isoäideillä tällaisia elämänalueita olivat esimerkiksi työ, perhe ja omat lapset. Kun isoäitiys ja äitiys olivat päällekkäisiä elämänvaiheita, omien lasten aikuisiksi saattaminen oli tärkeämpää kuin isovanhemmuus. Työssäkävillä isoäideillä oli työyhteisön sosiaalinen elämä, jolloin he eivät olleet yhtä riippuvaisia kuin iäkkäämmät isoäidit lastensa perheistä sosiaalisissa verkostoissaan.

Myös iäkkäämpien isoäitien joukossa oli isoäitejä, joille isovanhemmuus ei ollut keskeisin elämänsisältö. Heidän sosiaalinen elämänsä ei rajoittunut vain kodin ja suvun piiriin. Vastaavasti Neugarten ja Weinstein (1964) havaitsivat isovanhemmuudella olleen vähäisen merkityksen osalle isoäideistä. He edustivat yleensä työssäkäyviä ja yhteiskunnallisesti suuntautuneita isoäitejä. Myös tämän tutkimuksen vähäistä merkitystä isovanhemmuudesta kokeneet isoäidit olivat työelämässä tai eläkkeellä olevilla oli harrastuksia kodin ulkopuolella. Oman elämän merkitys saattoi korostua myös siksi, että isoäidit olivat asuneet kaukana lastensa perheistä lastenlastensa syntyessä. Isoäidit ei olleet pystyneet saavuttamaan kiintymystä lastenlapsiinsa yhdessäololla ja osallistumalla lastenhoitoon.

Isovanhemmuuden etäiseksi kokeville isoäideille lastenlasten merkitys oli lähinnä se, että isoäidit huomasivat olevansa tyytyväisiä omaan elämäntilanteeseensa. Lastenlasten vierailut olivat odotettuja tapahtumia, mutta isoäidit huokaisivat helpotuksesta lastenlastensa

lähdettyä ja palasivat mielellään omaan elämänrytmiinsä. Heille oli isovanhemmuudessa merkityksellistä juuri se, että aikaa jäi itselle aivan toisin kuin äitinä ollessa.

Muut elämänalueet asetettiin etusijalle myös siinä tapauksessa, että isompien lastenlasten tunnistettiin vieroksuvan isoäitinsä elämänasenteita, kuten uskonnollista vakaumusta. Isoäiti saattoi itsekin olla tyytymätön lastenlapsiinsa. Myös Hurmeen (1988) mukaan isoäidit saattoivat olla tyytymättömiä sekä lastenlapsiinsa että omaan asemaansa isovanhempana. Tässä tutkimuksessa havaittiin isovanhemmuuden jääneen taka-alalle myös siksi, että ensimmäiset lapsenlapset olivat pojan lapsia. Isovanhemmuuden merkityksen voisikin olettaa korostuvan isoäidin elämässä vasta siinä vaiheessa kun hänen tyttärensä perustavat perheet.

9 POHDINTA

9.1 Tutkimustulosten tarkastelua

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää isovanhemmuuden merkitystä isoäideille. Lisäksi oltiin kiinnostuneita siitä, miten isoäidit toimivat isovanhempana ja millaiset suhteet heillä oli lastenlapsiinsa. Isoäitien toimintaa ja heidän suhteitaan lastenlapsiinsa pyrittiin tarkastelemaan isovanhemmuuden merkityksen näkökulmasta.

Isovanhemmuudella oli monia merkityksiä isoäidin elämässä. Isovanhemmuus oli isoäidille sitä keskeisempi, mitä enemmän hän isovanhemmuuden merkityksistä omassa elämässään kertoi. Lastenlapset merkitsivät isoäideilleen elämän ja suvun jatkumista. He toivat iloa ja vaihtelua isoäitien elämään. Isovanhemmuus merkitsi myös arvostusta isoäitinä ja ihmisenä. Lastenlapset merkitsivät isoäideille uutta mahdollisuutta korjata omien lastensa kanssa tehtyjä virheitä ja saavuttaa asioita, joihin isoäideillä ei ole ollut aikaisemmin elämässään mahdollisuuksia. Osalle isoäideistä isovanhemmuudella oli vain vähäinen merkitys. Tässä tutkimuksessa tuloksiksi saadut isovanhemmuuden merkitykset olivat samansuuntaisia kuin aikaisemmissa tutkimuksissa (Kivnick 1982; Neugarten & Weinstein 1964; Timberlake & Chipungu 1992). Tulokset tukivat parhaiten Neugartenin ja Weinsteinin (1964) tutkimusta. Tämä osoittanee sitä, että isovanhemmuuden merkitykset ovat melko universaaleja. Ne ovat säilyneet lähes muuttumattomina yhteiskunnallisista muutoksista ja isovanhempien muuttuneista toimintamahdollisuuksista huolimatta.

Isovanhemmuuden merkityksen havaittiin korostuvan isoäitien ikääntyessä. Siihen vaikutti muiden elämänalueiden kaventuminen, kuten Kivnick (1982) on todennut. Isovanhemmuuden merkitys korostui perhesuuntautuneilla ja iäkkäillä isoäideillä, kun taas työssäkäyvillä ja harrastavilla isoäideillä olivat muut elämänalueet keskeisempiä. Isoäitien elämäntilanne vaikutti isovanhemmuuden merkitykseen, esimerkiksi työttömänä oleminen lisäsi isovanhemmuuden merkitystä nuorelle isoäidille. Robertsonin (1977) tutkimuksessa erottuivat vastaavasti perheeseen ja yhteiskuntaan suuntautuneet isoäidit. Myös Millerin ja Cavanaughin (1990) mukaan eläkkeellä oleminen lisäsi isovanhemmuuden merkitystä isoäideille. Isovanhemmuus olikin merkittävämpää iäkkäämmille isoäideille kuin nuoremmille. Symbolista isovanhemmuutta (Hurme 1988; Kahana & Kahana 1971) voitaisiin pitää

iäkkäiden isoäitien etuoikeitena, koska varsinainen toiminta aikuisten lastenlasten kanssa voi olla jo vähäisempää kuin nuoremmilla isoäideillä pienten lastenlasten kanssa.

Isovanhemmuus oli isoäideille henkilökohtainen kokemus. Isoäidit suhtautuivat yleensä myönteisesti lastenlastensa syntymään. Keski-ikäiset naiset pitivät isovanhemmaksi tuloaan luonnollisena tapahtuma, koska he olivat jo ehtineet valmistautua ajatukseen isovanhemmudesta. Mielestään liian nuorina isoäideiksi tulleet naiset vastustivat aluksi uutta rooliaan. Ensimmäisen lapsenlapsen syntyessä heillä oli usein vielä alaikäisiä lapsia huollettavina. Isoäidin kokemukset ensimmäisen lapsenlapsen syntyessä ohjasivat isovanhemmuuden merkitystä myös myöhemmin.

Isoäidit eivät havainneet isovanhemmaksi tulemisen muuttaneen heidän elämäänsä. Tämä johtui ehkä siitä, että isoäidit pyrkivät tietoisesti välttämään lastensa perheisiin puuttumista. He olettivat vanhempien haluavan ja kykenevän huolehtimaan lapsistaan. Isovanhemmuuteen liittyvä valinnanvapaus antoi siten isoäideille mahdollisuuden jatkaa omaa elämäänsä. Myös maantieteellinen välimatka lapsen perheeseen vähensi lapsenlapsen syntymän konkreettisia vaikutuksia isoäidin elämään.

Vaikka isovanhemmuus ei muuttanutkaan isoäitien mielestä heidän elämäänsä, he toimivat monin tavoin isovanhempina. Lastenlasten ollessa pieniä isoäidit osallistuivat mielellään lastenlastensa hoitamiseen. Yhdessäolo pienten lastenlasten kanssa edisti isoäidin ja lastenlasten suhteiden muodostumista ja toimintaa isovanhempina myöhemminkin, kuten Kornhaber ja Woodward (1985) ovat korostaneet. Lastenlasten kasvaessa isoäidit leikkivät ja puuhailivat heidän kanssaan. Lastenlapsille haluttiin tarjota myös uusia elämyksiä ja hemmotella heitä isoäidin huomiolla. Isoäidit keskustelivat ja harrastivat yhdessä lastenlastensa kanssa. Isoäitien toiminta oli kasvatuksellista ja lastenlasten kehitystä tukevaa. Isovanhemman toimintaan vaikutti lastenlasten ikä sekä isoäidin omat voimavarat. Isoäidin toimintamuotoja yhdistäväksi tekijäksi havaittiin kasvatusvastuu lastenlapsiaan kohtaan. Kasvatukseen osallistuttaessa isoäitien toiminta oli monipuolista. Kasvatukseen osallistumattomuus oli ulkopuolisuutta lastenlasten elämään.

Suhteet lasten perheisiin ja lastenlapsiin muodostivat tärkeän osan isoäitien sosiaalista verkostoa. Erityisesti iäkkäiden isoäitien elämässä perhesuhteet korostuivat, kuten Suutama (1986) on todennut tutkiessaan suomalaisia ikäihmisiä. Isoäitien suhteet tytärtensä perheisiin olivat läheisemmät kuin poikiensa perheisiin. Isoäitien ja aikuisten keskinäisillä suhteilla oli vaikutusta isovanhemman toimintaan lastenlasten kanssa ja isovanhemmuuden

merkitykseen. Isoäidit olivat tyytyväisiä lastenlapsisuhteisiinsa. Kaukana asuvia lastenlapsia olisi haluttu tavata useammin, kuten muissakin tutkimuksissa on todettu (Hurme 1988; Soininvaara 1988).

Isovanhemmuutta ei kuitenkaan pidä romantisoida, koska isovanhemmuuden merkitys saattaa olla myönteisempi kuin mihin isoäidin todelliset suhteet lastenlapsiinsa antaisivat uskoa. Tässä tutkimuksessa ei tosin pyrittykään tarkastelemaan sukupolvien välisiä suhteita esiintymistiheytenä vaan oltiin kiinnostuneita suhteiden merkityksistä isoäideille. Isoäidit korostivat lastenlastensa tasa-arvoisuutta, vaikka kaikkiin lastenlapsiin yhteydenpito ei ollutkaan yhtä tiivistä. Isoäidit kokivat isovanhemmuutensa niin merkitykselliseksi kuin se ilmeni heidän läheisimmissä lastenlapsisuhteissaan.

Tutkimus toi uutta tietoa isovanhemmuudesta. Lastenlasten kasvatukseen osallistumisella oli oletettua suurempi vaikutus isovanhemmuuden merkitykseen ja isovanhemman toimintaan lastenlasten kasvaessa. Nykyisin monet työssäkäyvät ja uraansa luovat vanhemmat valittavat, että heillä ei ole aikaa perheelleen ja lapsilleen. Olisikin ehkä järkevää miettiä jaetun vanhemmuuden ulottamista isovanhempiin. Lastenlasten määrän vähentyessä isovanhemmilla on enemmän aikaa kullekin lapsenlapselleen. Isovanhemman tunne omasta tärkeydestään lastenlapsilleen lisäisi myös heidän tunteitaan elämänsä tarkoituksellisuudesta ja arvokkuudesta. Isovanhemmuudella on myönteistä vaikutusta isovanhemmalle itselleen, mutta myös nuoremmille sukupolville.

9.2 Tutkimuksen arviointia

Tutkimusaiheen valinta perustui kiinnostukseeni isovanhemmuudesta. Olin jo aineopintojen aikana tehnyt proseminaari -työn isovanhemmuuden merkityksestä nuorille aikuisille. Vaikka ennakkokäsitykseni isovanhemmuudesta olivat monipuoliset, en uskaltanut tarttua aiheeseen riittävän määrätietoisesti aluksi. Tutkimuksen alussa aihe oli vielä melko selkiytymätön, koska isovanhemmuus kokonaisuudessaan oli kiehtova ilmiö. Lopullisesti aiheen rajauksessa auftoi tiedossa oleva valmis haastatteluaineisto. Tutkimuksen tekeminen oli itselleni todellakin oppimiskokemus, jossa opin tutkittavan ilmiön lisäksi myös itsestäni tutkijana.

Pattonin (1990, 491–493) mukaan tutkimustulosten uskottavuuteen ja luotettavuuteen vaikuttavat aineistonkeruu- ja analyysimenetelmien lisäksi tutkijan pätevyys ja uskottavuus sekä se, kuinka tietoinen hän reliabiliteetin ja validiteetin merkityksestä tutkimuksessaan. Pysin kiinnittämään näihin asioihin huomiota koko tutkimusprosessin ajan. Erityistä huomiota kiinnitin valmiin aineiston luotettavuuden kriittiseen arviointiin. Tutkimusaineistoksi valitsemieni haastattelujen uskottavuutta arvioin useaan otteeseen. Täydensin valmista aineistoa haastatteleamalla itse isoäitejä, jolloin sain myös vertailukohteen valmiille aineistolle. Kokonaisuudessaan tutkimusta voi pitää mielestäni melko luotettavana. Tutkimuksen luotettavuudesta kertoo se, että tulokset ovat samansuuntaisia kuin aikaisemmissa tutkimuksissa.

Laadullisessa tutkimuksessa aineistot ovat yleensä niin pieniä, ettei tässäkään tutkimuksessa ole hyödyllistä miettiä tulosten yleistettävyyttä. Myös puutteelliset taustatiedot kohderyhmän isoäideistä heikentävät tulosten yleistettävyyttä. Tutkimuksessa ei myöskään voitu kontrolloida isovanhempien ja lastenlasten asuinpaikkojen etäisyyden vaikutusta isovanhemmuuden merkitykseen kyllin tarkasti.

Valmis aineisto mahdollisti kuitenkin monipuolisen ja maantieteellisesti laajan otoksen isoäideistä. Teemahaastattelu osoittautui hyväksi aineistonkeruumenetelmäksi, jossa isoäitien oma ääni tuli esille. Teemahaastattelulla haastattelija saattoi ohjata haastattelun kulkua. Se oli tärkeää, koska isoäidit pitivät isovanhemmuuden merkitystä henkilökohtaisena asiana, eivätkä he olleet tottuneet puhumaan siitä. Joissakin haastatteluissa oli toki havaittavissa johdattelua. Tämä olikin oletettavaa, koska valmis aineisto oli koottu tutkimusmenetelmäkurssin harjoitustyönä ja osa haastatteliijoista oli haastattelutilanteessa ensimmäistä kertaa elämässään.

Valmiin aineiston haastattelut asettavat rajoituksensa tutkimuksen sisäiselle luotettavuudelle, koska haastattelut erosivat jonkin verran teemoiltaan ja sisällöiltään toisistaan. Hirsjärvi ja Hurme (1985, 129–130) ovat maininneet, että mitä suurempi määrä haastatteliijoita on, sitä enemmän on haastatteliijoista johtuvia virheitä. Kaikki haastattelijat eivät ehkä olleet onnistuneet yhtä hyvin teemaluettelon laatimisessa, joka puolestaan saattoi heikentää teemahaastattelun sisältövalidiutta. Myös haastattelijan ja haastateltavan väliset suhteet ovat olleet varsin erilaisia tässä tutkimuksessa. Haastattelutilanne on ollut luultavasti toisenlainen omaa isoäitiä tai anoppia haastateltaessa kuin opiskelupaikkakunnalla naapuria haastateltaessa. Myös haastattelijoiden lukumäärä on voinut vaikuttaa haastattelutilanteisiin,

koska joitakin isoäitejä on ollut haastattelemassa ja tarkkailemassa kolme tai neljä haastattelijaa.

Aineiston analyysissa painotin itse keräämääni aineistoa sekä valmiin aineiston pidempiä haastatteluita. Aineiston analyysin vaativin vaihe oli isovanhemmuuden merkitysten selvittäminen, vaikka isovanhemmuuden ja lastenlasten merkitys isoäitien elämässä oli ohjannut kauttaaltaan aineiston analyysia. Tämä osoittaa ilmeisesti sitä, kuinka kiinteästi isovanhemmuudessa toiminta ja vuorovaikutussuhteet lastenlapsiin liittyvät isovanhemmuuden merkitykseen. Isovanhemmuuden merkitys olisi saattanut syventyä, jos kutakin isoäitiä olisi voitu haastatella toisen kerran, ja tutkia isovanhemmuutta osana laajempia elämäntapa-haastatteluja.

Tutkimuksessa isovanhemmuus korostui isoäideille henkilökohtaisena ja perhepiiriin liittyvänä asiana. Tästä syystä voidaan suositella isovanhemmuuden tutkimista yhden sukupolven näkökulmasta, sen sijaan että vertailtaisiin perhesukupolvien käsityksiä isovanhemmuudesta. Isovanhemmuuden merkitykset voivat olla varsin erilaisia kullakin sukupolvella.

Isovanhemmuudesta kaivataan tutkimuksia jatkossakin. Kiinnostavia tutkimusaiheita ovat isovanhemmuuden merkitys isoisille, koska aikaisemmat tutkimukset ovat olleet enimmäkseen isoäitien tutkimusta. Isovanhemman ja pojan perheen välisen vuorovaikutuksen tutkiminen lisääisi tietoa appivanhemmuuden vaikutuksesta isovanhemmuuteen. Anopin ja miniän suhteet olivat tässä tutkimuksessa varautuneita.

Isovanhemmuuden tutkiminen myös yhteiskunnallisena asemana olisi tarpeellista isovanhemmuuden yhteiskunnallisen arvostuksen lisäämiseksi. Esimerkiksi neuvoloiden järjestämät koulutustilaisuudet isovanhemmille ja niiden vaikuttavuuden arvioiminen olisivat hyvä tutkimuskohde. Tutkimuksissa olisi hyödyllistä rajautua tutkimaan tiettyä isovanhempien ryhmää, kuten työssäkäyviä tai avioeroperheiden isovanhempia.

LÄHTEET

- Ahonen, S. 1998. Historiaton sukupolvi?: historian vastaanotto ja historiallisen identiteetin rakentuminen 1990-luvun nuorison keskuudessa. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Alasuutari, P. 1995. Laadullinen tutkimus. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Barranti, C. C. R. 1985. The grandparent/grandchild relationship: Family resource in an era of voluntary bonds. *Family Relations*, 34 (3), 343–352.
- Bengtson, V. L. 1985. Diversity and symbolism in grandparental roles. Teoksessa V. L. Bengtson & J. F. Robertson (toim.) *Grandparenthood*. Beverly Hills, CA: Sage, 11–25.
- Bengtson, V. L. & Robertson J. F. (toim.) 1985. *Grandparenthood*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Bettelheim, B. 1988. Kyllin hyvät vanhemmat: Kirja lastenkasvatuksesta. Suom. M. Rantanen. Porvoo: WSOY.
- Burton, L. & Bengtson, V. L. 1985. Black grandparent: Issues of timing and continuity of roles. Teoksessa V. L. Bengtson & J. F. Robertson (toim.) *Grandparenthood*. Beverly Hills, CA: Sage, 61–77.
- Cherlin, A. & Furstenberg, F. F. 1985. Styles and strategies of granparenting. Teoksessa V. L. Bengtson & J. F. Robertson (toim.) *Grandparenthood*. Beverly Hills, CA: Sage, 97–116.
- Conroy, D. B. & Fahey, C. J. 1985. Christian perspective on the role of grandparents. Teoksessa V. L. Bengtson & J. F. Robertson (toim.) *Grandparenthood*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, 195–207.
- Cooney, T. M. & Smith, L. A. 1996. Young adults' relations with grandparents following recent parental divorce. *Journal of Gerontology: Social sciences*, 51B (2), 91–95.
- Denham, T. E. & Smith, C. W. 1989. The influence of grandparents on grandchildren: A review of the literature and resources. *Family Relations*, 38 (3), 345–350.
- Saling, J. 1999. Long- distance grandparenting. <http://www.phshmo.com/06well/grandpar.htm>. Altavista.com. 29.3.1999.

- Erikson, E. H. 1980. *Identity and the life cycle*. New York: Norton.
- Eräsaari, L. 1995. Kirjoitathan minulle mummo. *Naistutkimus*, 8 (3), 67.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Fischer, L. R. 1983. Transition to grandmotherhood. *International Journal of Aging and Human Development*, 16 (1), 67–78.
- Giorgi, A. 1988. Sketch of a psychological phenomenological attitude for access to the psychological realm. Teoksessa A. Giorgi (toim.) *Phenomenology and psychological research*. Pittsburg: Duquesne University, 8–22.
- Gronvold, R. L. 1988. Measuring affectual solidarity. Teoksessa D. J. Mangen, V. L. Bengtson & P. H. Landry, Jr. (toim.) *Measurement of intergenerational relation*. Newbury Park, CA: Sage, 74–97.
- Hagestad, G. O. 1985. Continuity and connectedness, Teoksessa V. L. Bengtson & J. F. Robertson (toim.) *Grandparenthood*. Beverly Hills, CA: Sage, 31–48.
- Hagestad, G. O. 1987. Able elderly in the family context: Changes, chances, and challenges. *The Gerontologist*, 27 (4), 417–422.
- Hagestad, G. O. 1988. Demographic change and the life course: Some emerging trends in the family realm. *Family Relations*, 37 (4), 405–410.
- Hakala, J. 1996. *Opinnäyte ja sen ohjaaminen*. Johdatus tutkimusprosessin hallintaan. Helsinki: Gaudeamus.
- Harmainen, S. & Ruoppila, I. 1984. Kasvu ympäristön merkitys perhesuhteiden muodostumiselle nuorena lapsiperheessä. Mannerheimin Lastensuojeluliiton lapsiraportti A 45. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1985. *Teemahaastattelu*. 3. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Hofstede, G. 1984. *Cultures consequences*. International differences in work-related values. Beverly Hills, CA: Sage.
- Holladay, S., Denton, D., Harding, D. Lee, M., Lackovich, R. & Coleman, M. 1997. Granddaughters' accounts of the influence of parental mediation on relational closeness with maternal grandmothers. *International Journal of Aging and Human Development*, 45(1) 23–38.

- Hurme, H. 1988. Child, mother and grandmother. Intergenerational interaction in Finnish families. University of Jyväskylä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 64.
- Hurme, H. 1991. Dimensions of grandparent role in Finland. Teoksessa P. K. Smith (toim.) *The Psychology of grandparenthood: An international perspective*. London: Routledge, 19–31.
- Hurme, H. 1997. Cross-cultural differences in adolescents' perceptions of their grandparents. *International Journal and Human Development*, 44 (3), 221–253.
- Jokinen, E. 1996. Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Helsinki: Gaudeamus.
- Johnson, C. L. 1985. Grandparenting options in divorcing families: An anthropological perspective. Teoksessa V. L. Bengtson & J. F. Robertson. (toim.) *Grandparenthood*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, 81–96.
- Johnson, C. L. & Barer, B. M. 1987. Marital instability and the changing kinship networks of grandparents. *Gerontologist*, 27 (3), 330–335.
- Jyrkämä, J. 1995. "Rauhaisesti alas illan lepoon"? Tutkimus vanhenemisen sosiaalisuudesta neljässä paikallisyhteisössä. *Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 449*.
- Kahana, B. & Kahana, E. 1971. Theoretical and research perspectives on grandparenthood. *Aging and Human Development*, 2, 261–268.
- Kalliopuska, M. 1994. Relations of retired people and their grandchildren. *Psychological Reports*, 75, 1083–1088.
- Kennedy, G. F. 1990. College students' expectations of grandparent and grandchild role behaviors. *The Gerontologist*, 30 (1), 43–48.
- Kennedy, G. F. 1992. Quality in grandparent/grandchild relationships. *International Journal of Aging and Human Development*, 35 (2), 83–98.
- King, V. & Elder, G., H., Jr. 1997. The legacy of grandparenting: childhood experiences with grandparents and current involvement with grandchildren. *Journal of Marriage and the Family*, 59 (4), 848–859.
- Kivett, V. R. 1993. Racial comparisons of the grandmother role. *Family Relations*, 42 (2), 165–172.
- Kivnick, H. Q. 1982. *The meaning of grandparenthood*. Ann Arbor, MI: UMI Research Press.

- Kivnick, H. Q. 1984. Grandparents and family relations. Teoksessa W. H. Quinn & G. A. Hugston (toim.) *Independent aging. Family and social systems perspectives*. Rockville, Md: Aspen, 35–57.
- Kivnick, H. Q. 1985. Grandparenthood and mental health. Meaning, behavior, and satisfaction. Teoksessa V. L. Bengtson & J. F. Robertson (toim.) *Grandparenthood*. Beverly Hills, CA: Sage, 151–158.
- Koistinen, M. 1984. Sukupolvien väliset yhteydet perheessä. Helsingin yliopisto. Opettajan koulutuslaitos. Kotitalousopettajan koulutuslinja. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
- Kornhaber, A. 1985. Grandparenthood and "new social contract". Teoksessa V. L. Bengtson & J. F. Robertson (toim.) *Grandparenthood*. Beverly Hills, CA: Sage, 159–171.
- Kornhaber, A. & Woodward, K. L. 1985. *Grandparents/grandchildren: The Vital Connection*. Garden City, NY: Doubleday.
- Kortteinen, M. 1982. Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Otava.
- Lammi-Taskula, J. 1998. Työssäkäyvien omat ja puolison vanhemmat autettavina ja auttajina. Työ & Perhe 1. Euroopan Sosiaalirahaston tutkimushankeen 1996-1999 tiedotuslehti, 3.
- Lehtonen, M. 1996. *Merkitysten maailma*. Tampere: Vastapaino.
- Lehtovaara, M. 1995. Tutkimus ja tutkimuksen tutkimus fenomenologisesta näkökulmasta. Teoksessa J. Nieminen (toim.) *Menetelmävalintojen viidakossa. Pohdintoja kasvatuksen tutkimisen lähtökohdista*. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Julkaisusarja B: N:o 13.
- Matthews, S. H. & Sprey, J. 1985. Adolescents' relationships with grandparents: An empirical contribution to conceptual clarification. *Journal of Gerontology*, 40 (5), 621–626.
- Mehndiratta Klason, S. 1995. Social network and self conception of elderly people. University of Helsinki. Department of Education. Research Bulletin 89.
- Miller, S. S. & Cavanaugh, J. C. 1990. The meaning of grandparenthood and its relationship to demographic, relationship, and social participation variables. *Journal of Gerontology: Psychological sciences*, 45 (6), 244–246.
- Mustonen, K. 1996. Isovanhempien kasvatuksellinen vastuu. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.

- Neugarten, B. L. & Weinstein, K. K. 1964. The changing American grandparent. *Journal of Marriage and the Family*, 26 (2), 199–204.
- Nussbaum, J. F. & Bettini, L. M. 1994. Shared stories of the grandparent-grandchild relationship. *International Journal of Aging and Human Development* 39 (1), 67–80.
- Nätkin, R. 1997. *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Patton, M. Q. 1990. *Qualitative evaluation and research methods*. 2. painos. London: Sage.
- Perttula, J. 1993. Fenomenologinen psykologia kokemuksen systemaattista tutkimusta. *Psykologia* 28 (4), 267–274.
- Rajala, K. & Ruoppila, I. 1983. Nuori lapsiperhe. Esikoisen odotusajalta tämän ensimmäisen ikävuoden lopulle. Mannerheimin Lastensuojeluliiton lapsiraportti A 42. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Roberto, K. A. & Skoglund, R. R. 1996. Interactions with grandparents and great-grandparents: A comparison of activities, influences, and relationships. *International Journal of Aging and Human Development* 43 (2), 107–117.
- Robertson, J. F. 1976. Significance of grandparents: Perceptions of young adult grandchildren. *The Gerontologist*, 16(2), 137–140.
- Robertson, J. F. 1977. Grandmotherhood: A study of role conception. *Journal of Marriage and the Family*, 39, 165–174.
- Robertson, J. F., Tice, C. H. & Loeb L. L. 1985. Grandparenthood from knowledge to programs and policy. Teoksessa V. L. Bengtson & J. F. Robertson (toim.) *Grandparenthood*. Beverly Hills, CA: Sage, 211–224.
- Skaffari, P. 1985. *Isovanhempana*. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kotitalousopettajan koulutuslinja. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
- Soininvaara, T. 1988. *Isovanhemmuus isovanhemman näkökulmasta*. Oulun yliopisto. Käyttäytymistieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Somary, K. & Stricker, G. 1998. Becoming a grandparent: A longitudinal study of expectations and early experiences as a function of sex and lineage. *The Gerontologist*, 38 (1), 53–61.
- Spitze, G., Logan, J. R., Deane, G. & Zerger, S. 1994. Adult children's divorce and intergenerational relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 56 (2), 279–293.

- Sticker, E. J. 1991. The importance of grandparenthood during the life cycle in Germany. Teoksessa P. K. Smith (toim.) *The Psychology of grandparenthood: An international perspective*. London: Routledge, 32–49.
- Suutama, T. 1986. Elämänvoimaa sukupolvien yhteistyöstä. Tutkimus kahden, kolmen ja neljän sukupolven vuorovaikutuksesta ja sen merkityksestä. Mannerheimin Lastensuojeluliiton lapsiraportti A 49. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Szinovacz, M. E. 1998. Grandparents today: A demographic profile. *The Gerontologist*, 38 (1), 37–52.
- Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1995. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Sysiharju, A-L. 1984. Intergenerational contacts and urban family life among women and men of different ages in a rapidly changing society. Helsingin yliopisto. Opettajan koulutuslaitos. Tutkimuksia 21.
- Thomas, J. L. 1986a. Age and sex differences in perception of grandparenting. *Journal of Gerontology*, 41(3), 417–423.
- Thomas, J. L. 1986b. Gender differences in satisfaction with grandparenting. *Psychology and Aging*, 1(3), 215–219.
- Thomas, J. L. 1989. Gender and perceptions of grandparenthood. *International Journal of Aging and Human Development* 29 (4), 269–282.
- Thomas, J. L. 1990. The grandparent role: A double bind. *International Journal of Aging and Human Development* 31(3), 169–177.
- Thomson, L. & Walker, A. J. 1987. Mothers as mediators of intimacy between grandmothers and their young adult granddaughters. *Family Relations* 36 (1), 72–77.
- Tikka, M. 1994. Omaelämäkerralliseen ikään. *Gerontologia* 8 (3), 158–165.
- Timberlake, E. M. & Chipungu, S. S. 1992. Grandmotherhood: Contemporary meaning among African American middle-class grandmothers. *Social Work* 37 (3), 216–222.
- Troll, L. E. 1980. Grandparenting. Teoksessa L. V. Poon (toim.) *Aging in the 1980's: Psychological issues*. Washington, DC: APA, 475–481.
- Troll, L. E. 1983. Grandparents: the family watchdogs. Teoksessa T. Brubaker (toim.) *Family relationships in later life*. Beverly Hills, CA: Sage, 63–74.

- Troll, L. E. 1994. Family connectedness of old women: Attachments in later life. Teoksessa B. F. Turner & L. E. Troll (toim.) *Women growing older. Psychological perspectives*. Thousands Oaks, CA: Sage. 169–201.
- Tyszkowa, M. 1991. The role of grandparents in the development of grandchildren as perceived by adolescents and young adults in Poland. Teoksessa P. K. Smith (toim.) *The Psychology of grandparenthood: An international perspective*. Routledge: London, 50–67.
- Wilcoxon, S. A. 1987. Grandparents and grandchilren: An often neglected relationship between significant others. *Journal of Counseling and Development*, 65 (6), 289–290.
- Weiss, R. S. 1974. The provisions of social relationships. Teoksessa Z. Rubin (toim.) *Doing onto others*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 17–26.

KIRJOITATHAN MINULLE MUMMO

Minusta samoin kuin muutamasta tutustani on vastikään tullut mummo. Olen myös ollut toimittamassa kirjaa, jonka yhteydessä selvitettiin empiirisiä tutkimuksia mummojen tai muiden sukulaisten osuudesta suomalaisten lapsiperheiden arjessa tai juhlassa. Sosiologinen tutkimus tunnistaa ainoastaan äidin, kunnan ja isän lapsiperheiden elämään osallistuvana. Niinpä olen tässä nyt aloittelemassa tutkimusta mummoista. Haluaisin näin aluksi selvittää mm. mitä mummoaminen nykyisin saattaa olla, jos on mitään.

Siis kirjoita minulle (biologinen tai sosiaalinen mummo/vaari) mitä mummoaminen on. Onko rahaa, rakkautta vai substralia, kaikkea näitä yhdessä tai ei mitään? Oletko ehdottomasti päättänyt olla millään tavalla koskaan puuttumatta lastesi ja lastenlastesi elämään? Vai osallistutko siihen päivittäin käymällä kaupassa ja hoitamalla lapsia keskustelemalla puhelimessa äidinmaidon riittävydestä? Saatko kerran vuodessa uuden päiväkodissa tai koulussa otetun valokuvan vai näetkö useammin? Oletko päättänyt olla erilainen mummi kuin äitisi tai anoppisi olivat vai yritätkö olla juuri yhtä hyvä.

Yritän parhaillaan miettiä, millaista apua tai "avuttomuutta" isoäidit lastensa ja lastenlastensa perheille saattavat antaa. Niinpä erilaiset vastaukset ovat tervetulleita. En toki panisi pahakseni vaikka joku tytär tai miniäkin kertoisi äitinsä tai anoppinsa edesottamuksista perheensä elämään.

Leena Eräsaari

Jyväskylän yliopisto

Filosofian ja yhteiskuntapolitiikan laitos

PL 35

40351 Jyväskylä

Teemahaastattelun aihepiirit

1. Taustatiedot

- Ikä
- Siviilisääty
- Työstatus
- Siviilisääty
- Lasten määrä, ikä, sukupuoli, siviilisääty
- Lastenlasten määrä, ikä, sukupuoli

2. Yhteydenpito lastenlapsiin

- Yhteydenpidon muodot ja tiheys
- Maantieteellinen välimatka
- Muutokset yhteydenpidossa ajan myötä
- Arvio suhteiden laadusta

3. Isovanhemmaksi tuleminen

- Isoäidin ikä ensimmäisen lapsenlapsen syntyessä
- Tuntemukset lapsenlapsen syntyessä
- Ennako-odotukset isovanhemmuudesta

4. Toiminta isovanhempana

- Osallistuminen lastenlasten kasvatukseen
- Toiminta lastenlasten kanssa
- Vanhemmuuden ja isovanhemmuuden vertailu

5. Isovanhemmuuden merkitys

- Lastenlasten merkitys isovanhemmalle
- Isovanhemmuuden parhaat ja ikävimmät puolet
- Isovanhemmuuden vaikutus omaan elämään

6. Kokemukset omista isovanhemmista